

tema: 1814

dhta
historielærerforeningen

Indhold

Nyt fra bestyrelsen	3
Nyt fra fagkonsulenten	5
Præsentation af artiklerne.....	6
Tema: 1814	
Rasmus Glenthøj: På afgrundens rand	8
Odd Arvid Storsveen: Danmark – en del av Norge - Dansk virkningshistorie i Norge før og efter 1814..	16
Herdis Wiig: I anledning 1814: Danmark og Norge i norsk historieundervisning	23
Pernille Sonne: Skolepligt eller undervisningspligt? Skolelovene af 1814	28
Claus Møller Jørgensen: Kongressen i Wien 1814-15	34
Udenfor tema:	
Stine Isaksen: Det humoristiske hjørne – unyttige historiefacts	42
Claus Møller Jørgensen: Historiefaget på Aarhus Universitet	46
Burkhard Sievers Historiekonkurrencen	50
Mads Blom om Historiekonkurrencen	52
Mads Jeppesen om Historiekonkurrencen	54
Mikkel Christoffersen & Hans Henrik Henriksen Europeana	56
The Act of Killing	60
Anmeldelser	63
Kommende kurser	85
Historielærerforeningens udvalg	86
Adresser	87

Forside illustration: Patriotisk postkort udgivet til hundredeårsjubelæet for den norske grundlov med portræt af Carsten Anker (central aktør i forbindelse med skabelsen af Eidsvoldforfatningen) og Christian Michelsen (statsminister under unionsopløsningen 1905). Teksten er af Bjørnstjerne Bjørnson. Foto: Nationalbiblioteket.

Nyt fra bestyrelsen

Interregnum

Når dette læses er et nyt og forhåbentlig spændende skoleår begyndt. For historiefagets vedkommende starter vi skoleåret uden en fagkonsulent. Lene Jeppesen sagde i starten af april sin stilling op og fratrådte 1/8. Der er altså gået næsten 4 måneder, men stillingen er ikke slået op endnu – det bliver den først efter sommerferien. Ministeriet siger åbent, at grunden til deres nølen er, at man således sparer et antal måneders løn. Vi forventer ikke, at undervisningen bryder sammen, fordi der ikke er en konsultant til at varetage styringen, men det er for usselt, at der skal tænkes på den måde for at spare nogle håndører. Det forværrer de i forvejen urimelige arbejdsvilkår for den ny fagkonsulent. Hvem det bliver vides ikke, men under alle omstændigheder ser vi i bestyrelsen frem til samarbejdet med vedkommende.

Nedskæringer på fagkonsulentnormering og fagdidaktiske kurser

Anledningen til Lenes opsigelse var, at normeringen til fagkonsulentstillingen i historie igen er blevet skåret ned – denne gang fra 40 % til 35 % af en fuldtidsstilling. Samtidig blev der skåret en dag af de fagdidaktiske kurser i forbindelse med pædagogikum. Denne nedskæring skal finansiere en styrkelse af de almenpædagogiske kurser.

På foranledning af Historielærerforeningen sendte de faglige foreninger to protestskrivelser - én til Christine Antorini og de uddannelsespolitiske ordførere ang. fagkonsulenterne og én til Anne-Grethe Larsen (Undervisningsministeriet) og Erik Damberg (ansvarlig for tilrettelæggelse af pædagogikum, SDU) ang. forkortelse af de fagdidaktiske kurser.

Antorini henviste i sit svar til, at Riget i almindelighed og Undervisningsministeriet i særdeleshed

fattes penge. Antallet af årsværk til fagkonsulenter er gennem de senere år reduceret mindre end andre årsværk i Undervisningsministeriet. Samtidig er der lavet "... flere koordinerede initiativer som fx. Udviklingsplanen for de gymnasiale uddannelser og Skoleudvikling i Praksis". I Historielærerforeningen mener vi fortsat, at pengene ville være bedre givet ud på fagkonsulenter end på flere centralistiske SIP-projekter.

Ang. omlægningen af pædagogikumkurserne svarede Anne-Grethe Larsen bl.a.: "Både SDU og ministeriet er helt klar over, at evalueringen af de fagdidaktiske kurser har været god i de fleste fag, men teoretisk pædagogikum skal opfylde mange formål, og der kan nok peges på flere grunde til, at evalueringerne af hhv. almen pædagogik og fagdidaktik har været lidt forskellige". Hun lovede endvidere at deltage i en drøftelse af disse spørgsmål på næste møde i Pædagogisk Samarbejdsudvalg under GL, (hvor de faglige foreninger er repræsenteret). Det ser vi frem til.

Det første fagdidaktiske kursus i historie under de nye vilkår finder sted medio/ultimo september. Om vi har en fagkonsulent på det tidspunkt er ikke godt at vide.

Historiekonkurrencen

Historiekonkurrencen 2014 med temaet "Det afgørende øjeblik" var en stor succes med mange kvalificerede bidrag. Præmieoverrækkelsen fandt sted den 19.6. på Christiansborg under ledelse af protektor for konkurrencen, Mogens Lykketoft. Næste år sker præmieoverrækkelsen i forbindelse med det stort anlagte arrangement "Historiske dage", der afholdes 14.-15./3 i Øksnehallen i København. Temaet for 2015-konkurrencen er "Kæmp for alt hvad du har kært". I dette nr. af Noter er der flere små artikler om, hvordan man

på den enkelte skole kan sætte arbejdet med konkurrencen i system. Læs dem og lad jer inspirere.

EUROCLIO

EUROCLIO er den europæiske samarbejdsorganisation for historielærere som bl.a. den danske Historielærerforening er medlem af. 20.-25. april 2015 afholdes EUROCLIOS årlige konference som bekendt i Helsingør. Det giver en enestående mulighed for danske historielærere for at deltage, blive inspireret og udveksle erfaringer med historielærere fra andre lande. Man kan læse mere om programmet, og hvordan man kan deltage i konferencen på kursussiderne. Et punkt på programmet er workshops om innovativ historieundervisning. Fra EUROCLIOS side er der stor interesse for, hvordan vi i Danmark griber historieundervisningen an. Hvis man har lyst til at stå for en sådan workshop, må man meget gerne kontakte undertegnede. Det behøver ikke at være noget stort og forkromet.

Indsamling til gymnasieskoler i Bosnien

18.-19. maj blev Balkanområdet ramt af en række voldsomme oversvømmelser som bl.a. gik ud over skolerne i området. Historielærerforeningen har tidligere arbejdet tæt sammen med bl.a. den bosniske historielærerforening. Derfor tog vi initiativ til en indsamling til fordel for de oversvømmelsesramte skoler i området. Konkret skal pengene fra indsamlingen gå til indkøb af nyt undervisningsudstyr til 2 skoler i Bosnien. Det drejer sig om gymnasiet i Dobojo, Republika Srpska, og om

den kombinerede erhvervsskole og gymnasium i Maglaj, Den bosniske Føderation. Indsamlingen har indtil videre ikke givet det helt store resultat, men den er også først og fremmest tænkt som et udtryk for konkret solidaritet. Indsamlingen slutter 1/9, men hvis man er hurtig kan man stadig nå at give et bidrag, som skal indsættes på kontonummer 1687-3222359480 i Middelfart Sparekasse, Århus afdeling.

Kommunikation og erfaringsudveksling

Vi har oprettet en ny hjemmeside (historielærer.dk.), som bl.a. skal bruges til udveksling af erfaringer, forløb, orientering om fremtidige kurser m.m. Foreløbig er der ikke så meget indhold på den, men det kommer forhåbentlig efterhånden. Det afhænger ikke mindst af om I (medlemmerne) tager den til jer.

Som det kan ses på forsiden af dette nr. af Noter har Foreningen fået nyt logo. DHTA står for Danish History Teachers Association, da logoet også skal bruges i kommunikationen med vores internationale samarbejdspartnere. Vi synes selv det er ret flot.

Håber det ny skoleår bliver mindst ligeså spændende og udfordrende som det gamle.

På bestyrelsens vegne

David Kyng

Formand for Historielærerforeningen for Gymnasiet og HF

dhta
historielærerforeningen

Nyt fra fagkonsulenten

Præsentation af artiklerne: 1814 – afslutning eller ny begyndelse?

I Noters serie af numre med årstalstema er vi nu kommet til 1814. Hvor de tidligere årstalsnumre (om 1864 og 1914) entydigt refererede til én bestemt begivenhed, så er betydningen af "1814" mere flertydig. 1814 er selvfølgelig året, hvor Danmark "tabte Norge". Den over 400 år gamle union blev opløst, og udviklingen hen imod en selvstændig norsk nationalstat tog sin begyndelse. Men 1814 er også året, hvor de nye skolelove kom, som (med større eller mindre ret) fejres som grundlæggelsen af den danske folkeskole. Endelig er 1814 også året, hvor kronede hoveder og diplomater fra hele Europa samledes i Wien, for at etablere en ny orden oven på den franske revolution og Napoleonkrigenes turbulens. Alle disse aspekter af "1814" vil blive behandlet i dette nr. af Noter.

I nummerets første artikel slår Rasmus Glenthøj et slag for betydningen af "1814" sammenlignet med årstallets mere hypede makker "1864". 1814 var Det Danske Monarkis største territoriale, økonomiske og ressourcemæssige tab, og det var her staten transformeredes fra et mellemstort imperium til en småstat. Riget rystede i sin grundvold i en sådan grad, at tronen vaklede under den før så populære Frederik 6. Krisen gjorde det nødvendigt at definere statens selvforståelse på ny – i første omgang i form af en konservativ kulturnationalisme. I København måtte eliten også til at interessere sig for, hvad der foregik vest for Valby Bakke. Samtidig blev balancen mellem dansk og tysk i Riget forrykket, hvilket førte frem til den næste katastrofe i 1864.

Hvor Rasmus Glenthøj ser opløsningen af den dansk-norske union fra et dansk perspektiv, er synsvinklen i de to næste artikler norsk. Odd Arvid

Storsveen beskæftiger sig med den betydning rigsfællesskabet havde for Norge – både før og efter opløsningen af unionen med Danmark. I unionstiden blev Riget i stigende grad styret centralt. Der var både forskelle og ligheder mellem de forskellige dele af Riget, men i Norge opfattede hovedparten af befolkningen sig selv som norske. Der skete til en vis grad en kulturel kolonisering, som især berørte eliten, men samtidig repræsenterede påvirkningen fra Danmark en adgangsvej til den fælleseuropæiske højkultur. Derfor distancerede eliten sig efter 1814 heller ikke entydigt fra arven fra Danmark. Norge vedblev med at være dybt præget af den danske indflydelse på sprog, kultur og statsbygning. Storsveen ser overvejende positivt på unionsfællesskabet med Danmarks virkningshistorie. Han hævder kontrafaktisk, at hvis alternativet for Norge var at være underlagt Sverige i 1500-, 1600- og 1700-tallet, så var unionen med Danmark at foretrække!

Herdis Wiig fra den norske historielærerforening beskæftiger sig i sin artikel med den rolle "1814" spiller i historieundervisningen i den norske gymnasieskole. Hvor vi i Danmark ikke lægger specielt meget vægt på opløsningen af unionen, er årstallet selvfølgelig helt centralt i historieundervisningen i Norge, (selvom det ikke er nævnt eksplicit i læreplanen). Begivenhederne i 1814 bliver ofte anvendt til at arbejde metodisk med forskellige historiske forklaringer. Skyldtes bruddet med Danmark utilfredshed med undertrykkelsen og behovet for national selvhævdelse eller skyldtes det begivenheder uden for Norge? I undervisningen om unionstiden lægges der forholdsvis meget vægt på økonomisk og social historie, da Norge her ikke havde en selvstændig politisk historie.

Pernille Sonnes artikel handler om skolelovene af 1814, der ofte ses som grundlæggelsen af den danske folkeskole. Det er dog ifølge Pernille Sonne ikke ganske rigtigt. I 1736 blev konfirmationen gjort obligatorisk, og den forudsatte et vist mål af undervisning. Undervisningen var i 1700-tallet i højere grad lokalt organiseret, hvor der med 1814-lovene blev sat nationale rammer for undervisning og skolegang. Det blev fastlagt, at man skulle gå i skole fra man var 7 år til konfirmationsalderen, og rækken af fag blev udvidet. Ud over kristendom og læsning skulle der undervises i skrivning og regning. Bl.a. blev fædrelandshistorie også en obligatorisk del af undervisningen. Lovene gjaldt for almuen på landet samt for almue- og borgerstanden i købstæderne og København. Adelen og den gejstlige stand var ikke omfattet. 1814-lovene medførte altså hverken generel skole- eller undervisningspligt.

I Claus Møller Jørgensens artikel om kongressen i Wien ses 1814 i et mere overordnet, europæisk perspektiv. Den handler først og fremmest om det ny, internationale system, der blev etableret på kongressen. Man kan se det som et forsøg på at vende tilbage til tiden før Napoleonskrigene og den franske revolution. Systemet var baseret på dynastiske territorialstater, hvor magten udgik fra en suveræn fyrste. Men der var ikke blot tale om en restauration. Der blev skabt en magtbalance på et nyt grundlag, hvor magt og krig skulle erstattes med diplomati og politik. Systemet var til en vis grad en succes, da det lykkedes at undgå krige, der omfattede hele kontinentet, indtil systemet brød sammen i 1914.

Uden for tema har Claus Møller Jørgensen endnu en artikel om historiefaget på Aarhus Universitet. Artiklen indgår i den serie Noter påbegyndte i sidste nr., hvor landets historieinstitutter på skift får lov til at fortælle om, hvad der rør sig hos dem - spændende nye udgivelser, projekter, initiativer, satsninger og tendenser.

Det humoristiske hjørne består denne gang af unyttige historiefacts. Der ud over er der 3 små artikler om historiekonkurrencen, som bl.a. giver inspiration til, hvordan arbejdet med denne sættes i system, og en præsentation af et nyt undervisningswebsite, som er blevet udarbejdet i forbindelse med dokumentarfilmen "The Act og Killing" om det indonesiske folkedrab i 1960'erne. Dertil en lille artikel om Europeana - det fælleseuropæiske, digitale bibliotek og museum, der oprindeligt var tænkt som kæmpeportal; en slags europæisk kultur-Google.

Endelig må vi ikke glemme anmeldelserne.

Rettelse

Sætternissen var åbenbart ikke helt gået på juleferie i Noter 201. I artiklen "1914 og efter - sanitets-tjenesten i 1. Verdenskrig" af Birgitte Thomassen var den belgiske by leper (Ypres) fejlagtigt anført som Leper.

God fornøjelse

Stine Isaksen og David Kyng

På afgrundens rand

1814 – året hvor Danmark blev en småstat

Store og glørværdige nederlag¹

Hvis man ikke kan få det man elsker, så man elske det man har fået. I år kan Danmark således med pomp og pragt fejre ikke blot et, men hele to store og glørværdige nederlag. Ved skæbnens ironi er 2014 både 150-året for nederlaget i 1864 og 200-året for "tabet af Norge".

Der er imidlertid et misforhold i betydningen, som de to årstal traditionelt er blevet tillagt.

Året 1864 er mejslet ind i dansk selvforståelse. Hvis man skal forklare noget om Danmark, så henviser man blot til dette årstal, der tjener som en form for universalforklaring på alt. Det er ikke uden grund. Tusinder faldt, drømmen om Danmark til Ejderen brast, og staten blev, hvis man ser bort fra bilandene i Nordatlanten og sukkerøerne i Caribien, en nationalstat. Historien vil samtidig vide, at det var her, at Danmark blev en småstat og småstatsmentalitet opstod. Dette sidste er imidlertid en misforståelse, som vi skal vende tilbage til. 1814, derimod, har stået i 1864s skygge. Det er paradoksalt, da 1814 uden sammenligning er det største territoriale, økonomiske og ressourcemæssige tab i statens historie, mens året må dele sejrskamlen med 1864 når det gælder det største befolkningsmæssige tab. Den vigtigste årsag til dette misforhold er, at mens 1864 var et nationalt nederlag, der efterlod 200.000 dansk-sindede slesvigere syd for den nye grænse, så var 1814 en dynastisk og statsligt katastrofe.

1814 passer hermed ikke ind i det nationale narrativ, der har præget dansk historieskrivning siden 1800-tallet. Historiefaget blev professionaliseret i kølvandet på de preussiske bank, som landet fik i 1864. De første professionelle historikere tilhørte dermed den første generation, der var opvokset i

en nationalstat. Det fik dem til at overføre denne på en fortid, hvor staten hverken var lille eller national. Denne historiske arvesynd har præget danskerne lige siden og i sandhed gjort fortiden til et fremmet land. Med hvad skete der egentlig i 1814 og hvad betød det?

Katastrofen i Kiel

Tre gange i historien har den danske stats eksistens reelt været på spil. Den første gang var under den kongeløse periode i 1330'erne, den anden var under svenskerkrigene 1657-1660 og den tredje gang var i 1814. Her slog den svenske kronprins, Karl Johan, Danmarks bagdør ind og besatte hertugdømmerne. Hans officielle krav var afståelsen af Norge, men overfor sine allierede fremlagde han den ene efter den anden plan for at sønderlemme hele den danske stat. Sverige ønske sig Sjælland, mens Jylland enten kunne blive til et selvstændigt "kimbrisk" rige eller blive indlemmet i Preussen eller en anden nordtysk stat. Fred for enhver pris var nødvendig, og Frederik 6. valgte derfor at bryde kongeloven og afstå sit norske rige til den svenske arvefjende. Som et plaster på amputationen af Norge gav Sverige den danske stat Svensk Pommern. Danmark bibeholdt dog de tre oprindeligt norske bilande, Grønland, Island og Færøerne. Historien har lige siden gået, at det var den snu danske forhandler, der tog sin svenske modpart ved næsen. Senere hen opstod myten om, at det skyldtes britisk indblanding. Sandheden er, at årsagen til man i dag i Danmark kan diskutere storskalalov, uran og olie i Grønland, er, at Karl Johan i 1814 eksplicit bad om Fastlandsnorge.

Med Freden i Kiel skulle man tro, at den hellige grav var vel forvaret. Men i Norge rejste den danske tronfølger, Christian Frederik, oprørsfanen i

¹ Artiklen har tidligere været offentliggjort i Udenrigs, Årg. 68, nr. 1 (2013).

den norske nations navn. Svenskerne slog bak, da de ikke helt uden grund mistænkte danskerne for slet spil. Det fik Preussen og Spanien til at nægte Danmark fred, mens Storbritannien og Rusland afviste at ratificere de aftaler, der var indgået. Imperiets skæbne var stadig på spil, og Frederik 6. måtte med hatten i hånden drage til Wien, hvor kontinentets fyrster samledes for at skabe et nyt Europa.

Tabet af Norge

Det danske imperiums enehersker var imidlertid ikke kun truet af russiske kosakker i hertugdømmerne, en intrigant Karl Johan og en uafsluttet krig med det meste af Europa. Tronen vaklede også under Frederik. Den danske elite var forbundet med nordmændene gennem sprog, kultur,

familie, uddannelse og økonomi. 1814 var ikke kun et chok og en fundamental omvæltning. Året skabte hos dannede danskere sorg, skam og en bitterhed vendt mod monarken og hans rådgivere, der blev givet ansvaret for katastrofen. Men modsat 1864, så forhindrede censuren offentligheden i at udtrykke sine holdninger frit.

Danskerne støttede fuldt og fast "den norske sag" og drømte sødt om tvillingerigernes genforening. Christian Frederik blev set som en romantisk helt, der ledte et helt folks frihedskamp, mens danskerne på tværs af landsdele og sociale lag vendte Frederik 6. ryggen. Allerede før Freden i Kiel blev der sat spørgsmålstegn ved enevælden. Med henvisning til at riget var rystet i sin grundvold skrev grev Holstein-Holsteinborg ved nytår 1814 en skitse til en fri dansk forfatning. Den

Første side af Kieltraktaten af 14/1 1814, hvor Frederik 6. i strid med Kongeloven afstod Norge til Sverige.

gode greve var i disse måneder ikke alene i dette ønske, der blev forstærket af begivenhederne i Norge. Fra svensk side forsøgte man få fjernet den oprørske prins fra den danske arvefølge. Men selvom Danmarks overlevelse stod på spil veg monarken tilbage. Kongen frygtede for revolution i en hovedstad, hvor man diskuterede at afsætte Frederik til fordel for den norske frihedshelt. København var i denne tid fyldt med løbesedler, der krævede en ytringsfrihed og en fri forfatning.

“Aldrig har Danmark været danskere end nu”

Imperiets nye miniputstatus medførte en metamorfose for den danske selvforståelse. Man vendte sig indad og forsøgte at generobrede Norge i Danmark ved at opbygge en ny åndelig selvrespekt og selvhævdelse. Mens staten skrumpede så voksede nationalfølelsen. Mænd som grev Holstein-Holsteinborg forsøgte efter det ydmygende nederlag at revitalisere nationen politisk, men her spærrede Frederik 6. med de konservative stormagter i ryggen effektivt vejen frem.

Den ånd, der opstod i 1814, kom derfor i stedet til udtryk igennem en kulturel nationalism, hvor kunstnere, intellektuelle og videnskabsmænd forsøgte at genrejse og genføde nationen. Slægten fra 1814 var præget af nederlaget og for den gjaldt det at sikre nationens overlevelse og selvstændighed. Folket måtte ligne sig selv, ikke efterabe andre og lære sig selv at kende. Som sande romantikere søgte man tilbage i historien for at finde forbilleder og et fundament for nationen. Ligesom på resten af kontinentet, så var disse kulturelle reformatorer konservative, men deres idéer om nationen kom til at bane vejen for en ny opfattelse af folket. De konservatives opgør med 1700-tallets kosmopolitiske tanker til fordel for dansk-nordisk nationalopdragelse fik dramatiske konsekvenser, da den yngre liberale generation i 1830'erne byggede deres politiske forestillinger om folket på de konservatives kulturel nationalism. Når eliten i en multinationalstat, som den danske, kombinerer liberalisme med nationalism, så er

den dømt til at dø. Ånden fra 1814 førte i fællesskab med statens demokratisering til Dybbøl og Als.

Den dansende kongres

I et europæisk perspektiv spillede Danmark en stastrolle på Wienerkongressen, men fra et dansk synspunkt var det afgørende at være til stede, da det europæiske pulsespil blev lagt. Allerede før kongressen åbnede så situationen lysere ud. Britterne havde ratificeret Freden i Kiel ligesom man fik fred med Preussen mod at afstå det nyerhvervede Pommern til fordel for miniputertugdømmet Lauenborg og klingende mønt i den gabende tomme danske statskasse.

I Wien var fire ting på spil. For det første at få russerne til at ratificere freden mellem de to lande og rømme hertugdømmerne, da besættelsen udpinte folket og truede staten. For det andet at tvinge Sverige til at leve op til sine forpligtelser. For det tredje at forhindre, at det danske imperium, som det skete med andre af Napoleons allierede, blev parteret eller opløst. For det fjerde at varetage statens interesser i forhold til nyordningen af Tyskland, som imperiet gennem Holsten var en del af. På trods af store vanskeligheder, så lykkedes det at komme i hus med alle fire mål. Frederik 6. personlige tragedie, stormagternes interesse i at bibeholde en lille magtesløs stat ved Østersøens indsejling og i at forhindre Preussen i at få den fremragende havn i Kiel sikrede det amputerede miniputimperium dets eksistens.

Miniputimperiet

Afståelsen af det gigantiske Norge gjorde geografisk set Danmark til Napoleonskrigenes største taber. I et Europa, hvor der var blevet færre og større stater, var den danske stat skrumpet både befolkningsmæssigt, territorielt, militært og økonomisk. Det danske miniputimperium var nu som Gulliver i kæmpernes land, hvor det gjaldt om ikke at blive trådt på. Omvendt betød adskillelsen fra Norge, at den danske stat blevet mere

Frederik VI's salving i Frederiksborg Slotskirke 31. juli 1815. På grund af fredsforhandlingerne i Wien blev kroningen først udført på dette tidspunkt.

kompakt, og hermed lettere at forsvare end den tidligere havde været.

Kontrasten til den danske stat før Napoleonskrigene, hvor økonomien havde boomet i den florisante periodes København, kunne dårligt være større. Staten havde været en stat af 2. rang, der i et vist omfang kunne føre en selvstændig politik. Efter 1814 var Danmark en stat af 4. rang, der udelukkende levede på stormagternes nåde. Dette skyldtes ikke alene det enorme tab af territorium, befolkning og ressourcer, men også tabet af flåden i 1807, der tidligere havde gjort Danmark til en attraktiv allieret. Ondt blev til værre, da staterne omkring Danmark fik vokseværk. Den gamle diplomat Georg Rist sagde slående, at den danske stats udenrigspolitik var, at man ikke havde nogen udenrigspolitik.

Heri havde han ret. Udenrigspolitisk var det den kurs, som Danmark førte, da alle erkendte, at sta-

ten intet formåede ved magt, men måtte indrette sig efter det store udland. Kræfterne måtte i stedet samles indadtil. Idéen om at erobre den jyske hede, som kompensation for det ydre tab, blev allerede lanceret og iværksat i årene efter 1814. Håbet om en genforening med Norge levede i de første år, men det var kun fantasier, der drømte om militær genrejsning og krig mod Sverige. Den danske stat var blevet en småstat med en tilhørende småstatsmentalitet.

Statens befolkning var faldet til 1 ½ million, hvoraf en lille million boede i Kongeriget. Den tilbageværende dansk-tyske stat er gået over i historien som helstaten, hvilket glimrende indfanger den politik, som regeringen forsøgte at føre. Nemlig en politik, der ønskede at holde hele staten samlet. Enevældens statsmænd tænkte hverken nationalt eller regionalt, men ud fra den samlede statsdannelse.

Før 1814 havde danskerne og nordmændene tilsammen udgjort et flertal på 75 procent af statens befolkning, der var dansksproget og nordisk. Frederik 6. så sin stat som en skandinavisk stat, og havde netop derfor afvist et russisk tilbud om at bytte Norge til fordel for store dele af Nordtyskland og Holland. I 1814 blev det "nye" Norden skabt, spørgsmålet var blot hvor Danmark hørte til. Med "tabet af Norge" og tildelingen af Lauenborg blev det indbyrdes dansk-tyske styrkeforhold forrykket. Nu var 60 procent dansktalende og 40 procent tysktalende. Staten var blevet gumpetung, da de økonomisk udviklede hertugdømmer trak mod syd på et tidspunkt, hvor nationalitet blev givet en ny betydning. Ondt blev til værre, da mange i det nye Norge på bedste postkoloniale vis ønskede at gøre op med den fælles fortid og kultur. Danskerne måtte stå på egne ben uden at holde nordmændene i hånden. "Tabet af Norge" betød at den københavnske elite måtte orientere sig på ny. Når de tidligere, nødtvunget, havde set udover byens volde, havde de set mod Norge. Det gik ikke længere. Skilsmissen betød, at københavnernes begyndte at forholde sig til det *terra incognita*, der fandtes hinsides Valby Bakke. 1814 medfødte "opdagelsen af Jylland" og integrationen af det danske "Sibirien".

Det Tyske Forbund

Et af Wienerkongressens mål var at skabe et nyt og stærkere tysk forbund. Holsten havde været en del af det tysk-romerske rige, der i 1806 blev et offer for Napoleons støvletrampen. Frederik 6. greb muligheden og indlemmede Holsten i Danmark i et forsøg på, at skabe et Stordanmark med dansk som statssprog. Dette forsøg på "danisering" glemte man ikke Holsten. I 1814 stod det klart, at det var urealistisk, at holde Holsten uden for det nye Tyskland. Det danske imperium havde tabt og måtte indordne sig.

På kongressen i Wien skabte man ud af det tyske kaos et forbund på 39 stater. Formålet var at skabe ro og stabilitet i Centraleuropa samt en

effektiv "buffer" mellem Rusland og Frankrig. Men ligesom sin forgænger, så blev Det Tyske Forbund lammet af staternes særinteresser og rivaliseringen mellem Østrig og Preussen. Holstens og Lauenborgs medlemskab gav på kort sigt den danske stat sikkerhed. Forbundet var ikke blot en politisk diskussionsklub, men også et forsvarsforbund. Grænsen mod syd synes hermed sikret, ligesom medlemskabet kunne afholde Karl Johan fra lave en "Karl Gustav" og forsøge at fjerne Danmark fra Europakortet. På længere sigt havde medlemskabet imidlertid to utilsigtede, men afgørende, konsekvenser. Alle forbundets fyrster forpligtede sig til at give deres folk en stænderforfatning, dvs. et begrænset politisk medborgerskab. Det var dette, der i 1831 tvang Frederik 6. til at give ikke blot Holsten, men hele staten stænderforsamlingerne. Tyskland spillede således en stor rolle i demokratiseringen af Danmark.

Omvendt gav Holstens medlemskab forbundet ikke alene retten, men også pligt til at blande sig i den danske stats indre anliggender for at beskytte statens tyske borgere. Forbundet lagde snævre grænser for den danske stats handlefrihed og begrænsede dens suverænitæt, hvilket i høj grad kom til at spille en rolle i 1848 og 1864.

"Et lidet, fattigt land"

I Napoleonskrigenes kølvand hånedes selv Batavias skrantende kræmmere Danmark "som et lidet, fattigt land". Statens skuldre var brast under Napoleonskrigenes åg, og i 1813 gik staten bankerot. Freden udløste en krise, der kastede hele kontinentet ud i en depression, der lammede økonomien frem til 1830. Man forsøgte at genopbygge handelsflåden, men tiderne havde ændret sig. Tidligere havde man levet højt på neutralitet i en verden i krig. Nu var handlen fri og freden sikret, hvilket oversvømmede markedet med varer. Det fik mange handelsmænd til at nære et fromt ønske om nye krige, hvor Danmark som dødens købmand på ny kunne spinde guld på andres ulykke. Dette skete imidlertid ikke. De store han-

delshuse krakkede, hvilket skabte en økonomisk døds spiral i dansk erhvervsliv.

Hovedstaden og hertugdømmerne, der sejlede på de internationale ruter, blev hårdst ramt, mens den del af provinsen, der forsynede København eller sejlede på Vesteuropa slap billigere. Nogle provinsbyer blev direkte styrket af Københavns svækkelse, mens Nordjylland, der traditionelt havde forsynet Norge med korn, blev lammet. Aalborg, der havde været Danmarks næststørste by, rejste sig aldrig til samme rang efter "tabet af Norge". København gik fra at være et nordeuropæisk handelscentrum til landets største provinsby. Hamborg overtog ikke alene hovedstadens internationale ruter, den blev også et centrum for industri og udlån, der trængte sig ind på Københavns hjemmemarked. Økonomisk var 1814 et næsten dræbende slag, som det tog hovedstaden mere end 50 år at komme sig over. En af årsagerne var, at handlen på Vestindien, hvorfra man fik sukker, kollapsede med introduktionen af sukkerroen i Europa. Det ruinerede ikke alene københavnske købmænd, men også mange af plantageejere på de danske øer i Caribien. De vestindiske øer havde engang været juvelen i den danske krone, nu blev øerne til en fattiggård, og et tilbagevendende økonomisk problem frem til 1917.

En medvirkende årsag til den økonomiske katastrofe var pengepolitikken. Statsbankerotten var en pengeombytning, hvor de eksisterende sedler blev nedskrevet til 10 % af det pålydende, mens der blev lagt et loft over udstedelsen af nye sedler. Ved ombytningen blev mængden af sedler reduceret med 5/6. Målet var at skabe et fælles pengesystem i staten og stoppe den galoperende inflation. En del af problemet ved pengereduktion var, at den byggede på en forudsætning om at krigen snart var ovre. Napoleon var blevet besejret i Rusland, og fra dansk side sendte man fredsfølere til Storbritannien.

Krigen var imidlertid langt fra færdig, tværtimod blev staten tvunget til en mere aktiv deltagelse,

der belastede finanserne til det yderste. Tiltroen til og kursen på de nye sedler faldt med raket fart. I hertugdømmerne, hvor man indtil 1813 havde haft sin egen stabile sølvaluta, ville man slet og ret ikke acceptere de nye pengesedler, og regeringen måtte modstræbende lade hertugdømmerne stå uden for reformen. "Tabet af Norge" gjorde kun tingene værre, da seddelmængden havde været beregnet på staten anno 1813. Dermed faldt kursen yderligere.

Situationen blev forbedret i årene efter freden, men i 1818 brød det europæiske kornmarked sammen under en uheldig alliance af britisk protektionisme, øget udbud, mindre efterspørgsel og tabet af det norske hjemmemarked. Den danske stat fulgte slavisk et mål om at kursen gik i pari, hvilket fik den nye nationalbank til at drage så mange pengesedler ud af cirkulation som muligt. Resultatet blev en kronisk pengemangel for dansk erhvervsliv. Operationen lykkedes i 1838, men patienten, det danske erhvervsliv, var for længst afgået ved døden.

Situationen blev forværret, da industrien, der havde været beskyttet fra konkurrence, blev udfordret af engelske produkter, som de danske ikke kunne måle sig med. Fabrikker gik ned på stribe, omend produktionen på nogle områder stabiliserede sig på et niveau, der lå over det, som det havde været før krigsudbruddet. Priserne på jord faldt som en sten – i Jylland ned til en 1/10. Staten forsøgte at hjælpe landbruget med lån, der byggede på regeringens egne lån i udlandet, ligesom skatterne blev sænket. Men krisen fortsatte, godserne gik konkurs og staten endte med en enorm mængde jord. Lidt efter lidt tilpassede man omkostningsniveauet på landet og i 1828 ophævede briterne delvist deres kornlove, hvilke fik priserne til at stige. Hertil kom, at befolkningen på kontinentet begyndte at vokse hurtigere end kornproduktionen.

Krigen og den efterfølgende krise medførte ikke blot et økonomisk kollaps, men også et moralsk sammenbrud i embedsmandsstanden. Den havde

fået udhulet sine faste lønninger af hyperinflation, hvilket skubbede den enkelte embedsmands økonomi ud over afgrunden. Det underminerede befolkningens tillid til staten. I den kritiske situation greb kongemagten resolut ind. Alle sager om embedsmisbrug blev undersøgt, og i de tilfælde hvor den formastelige ikke kunne betale tilbage risikerede han fængsel på livstid. Systemet blev saneret, reglerne klargjort, lønningerne hævet og lovgivning forberedt. Paradoksalt håndterede den danske enevælde hermed korruptionen bedre end det frie Norge, hvor embedsmænd, der havde fået magten i 1814, dækkede over hinanden.

En skjult velsignelse?

1814 var en katastrofe. Spørgsmålet er om året også var en skjult velsignelse? For danske historikere har svaret lige siden Grundtvig i 1831 været

et ubetinget ja. Nordmændene fik deres frihed uden at det krævede en lang og opslidende frihedskamp fra Danmark, der kunne have skabt et varigt had. Meget taler for at traditionen har ret. Den centralistiske, enevældige stat kunne umuligt have holdt på Norge. Omvendt er denne fortolkning præget af vores viden om hvad der skete *efter* 1814. Den senere udvikling af de nordiske nationalstater og den nationale identitet, som vi kender dem var imidlertid ikke teleologisk. Før 1814 ønskede den norske elite ikke løsrivelse, men en føderation og en fri forfatning. Selv i 1814 var flertallet åben for en genforening med Danmark på lige vilkår. Ligesom vores samtid ikke er deterministisk bestemt, så var fortidens fremtid åben. Mest interessant er historien om den siden latterliggjorte skandinavisme, der meget let kunne være gået anderledes, men det er en anden artikel!

Tabet af Norge førte til en dyrkelse af det nationale landskab. J. Th. Lundbye: Sjællandsk landskab. Åben egn i det nordlige Sjælland (1842). Statens Museum for Kunst.

Danmark – en del av Norge - Dansk virkningshistorie i Norge før og etter 1814

Danmark – en del av Norge - Dansk virkningshistorie i Norge før og etter 1814

Århundrer under dansk styre utslettet aldri *begrepet* om kongeriket Norge, et rike kjent fra vikingtid og middelalder, og selve hovedemnet for sagskriverens Snorres navngjetne kongesagaer. Selv Kongeloven fra 1665 omtalte Norge som et eget kongerike, selv om dette nå mest var flotte ord for å utsmykke kongen med tilstrekkelig mange titler. Men i praksis ble Norge og dets innbyggere på dette tidspunktet styrt som en del av en enhetsstat og direkte underlagt kongen i København. Denne staten ble i samtiden alltid omtalt som Danmark, eller som den danske stat. Begrepet Danmark-Norge med bindestrek som gjerne brukes i dag, det er en betegnelse fra det sene 1800-tallet som ikke bare var ganske ukjent to hundre år tidligere, men som heller ikke ville ha vært politisk akseptabelt. Kongemakten hadde økonomisk, kulturell og militær interesse av å behandle Norge som en provins eller koloni. Enkelte institusjonelle særtrekk fantes riktignok i Norge, som bygdetingene, Christian Vs Norske Lov og en norsk, bondebasert hær. Men kongen satt i prinsippet med enerådig makt over alt dette. Slike taktiske særordninger ble rett og slett akseptert fordi Norge lå et stykke unna maktens sentrum og trengte egen behandling. Men den politiske tendensen gikk i retning av mer og mer sentralstyring.

Norsk identitet

Samtidig fantes før 1814 et samfunn av *menne-sker* innenfor grensene til det geografiske Norge der de aller fleste oppfattet seg som norske, og det geografiske området de bodde i som landet Norge. Ideen om Norge bygde på et sosialt faktum, der forskjellene mellom Danmark og Norge særlig var tydelige når det gjald naturforhold,

språklige forhold og folkets liv i det små. Alle ville jo fort legge merke til at norske landskaper var dramatisk annerledes enn de danske. Alle kunne høre forskjell på norsk og dansk folkespråk. Men også folkedrakt og folkeliv skilte seg ut, og den sosiale organisasjonen var temmelig forskjellig. Selv om gjennomsnittsbonden både i Danmark og Norge må kunne kalles relativt fattig – men ikke elendig – var den kulturelle avstanden mellom en festebonde på Sjælland og en selveierbonde i Gudbrandsdalen ganske stor. En nordmann på besøk i København eller en danske på visitt i norske bygder lot seg ganske raskt skille ut, om enn ikke i alle sammenhenger.

Kunnskapen om at det fantes ulikheter og vissheten om at Norge en gang hadde vært et eget kongerike helt uavhengig av Danmark, måtte på sikt stimulere norsk selvfølelse og identitetsdannelse. Men det var likevel ikke disse ulikhetene som frembragte bruddet mellom Danmark og Norge i 1814. Det gikk fremdeles an å leve med dem, særlig når visse krav og ønsker fra norsk side ble etterkommet av kongen i København. I praksis var det også vel så mange *likheter* mellom den danske og den norske delen av staten som det var ulikheter. Gjennom den lange tiden med dansk politisk og kulturell dominans var Norge blitt så fordansket at man nesten kan snakke om en halv-dansk nasjon: Skriftspråket var rent dansk, høykulturen med litteratur, teater, kunst og musikk var hentet fra Danmark, eller via Danmark, og rammene for statsstyre, embetsverk og byråkrati var alt sammen importert fra Danmark og til dels med hjelp av danske (og noen tyskdanske) innvandrere. En luthersk statskirke var innført gjennom dansk tvang.

Om vi bruker moderne termer, må dette kunne kalles for en bred politisk og kulturell *kolonise-*

ringsprosess. Men den var langt fra enestående i Europa. Under etableringen av nye og sterkere stater fra senmiddelalderen og fremover, foregikk slike koloniseringsprosesser også i Frankrike, Spania, Tsjekkia, Irland og Skottland, for å nevne noen. Resultatet for det norske samfunnet rundt 1800 var en nasjonal blanding. Eliten delte svært mange fellestrekk med Danmark gjennom embeter, utdanning og høykultur. Innenfor embetsstand og borgerklasse var det oppstått så mange familiebånd mellom dansker og nordmenn at det for mange nærmest ble staffasje å erklære seg som enten «norsk» eller «dansk». Mange var begge deler, og de fortsatte å være det også etter 1814.

Blant det alminnelige folk var selvsagt langt flere av eldre norske tradisjoner blitt videreført og videreutviklet, selv om heller ikke bondesamfunnet var upåvirket av danske kultur. Men dermed oppstod

en splittelse i den nasjonale arven som fikk varige konsekvenser for forståelsen av hva som var mer «ekte» norsk. I en ny stat som Norge ble etter 1814, kunne det oppleves som ubekvem å stå alt for stor gjeld til «fremmed» innflytelse, og da ikke minst den danske fordi det påminnet om nasjonens tidligere historiske svakhet og avhengighet. Her finner vi derfor opphavet til 1800-tallets idékamper om dansk og norsk kultur. Det viste seg rett og slett vanskelig for det nye, moderne Norge å distansere seg fra alt arvegods fra dansketiden. Ja, for mange var det rett og slett ikke ønskelig å prøve på det en gang. I det minste måtte man kunne finne et kompromiss. Norske kultur på 1800-tallet kom etter hvert frem til et slikt kompromiss, om enn etter mye strid. Koloniseringen av Norge fikk dermed en kulturell ettervekst som har gjort at noe av Danmark fremdeles er en innvevd del av Norge.

Ligesom i Danmark begynde man i Norge i første halvdel af 1800-tallet at dyrke det nationale landskab og folkekulturen som et led i opbygningen af en national identitet. Adolph Tidemand og Hans Gude: Brudéfærd i Hardanger (1848). Nasjonalgalleriet i Oslo.

Kulturell kolonisering

Det kan spørres om hvordan dette lot seg gjøre, og kanskje kan vi peke på tre årsaker. For det første hadde den danske undertrykkningen antatt en relativt mild form i Norge, og den foregikk primært via politisk og kulturell dominans, ikke via krig, vold og brutalitet. For det andre hadde dansketiden knyttet nordmenn opp til europeiske høykultur, og for embetsstand og byborgerskap fremstod den danske kulturelle og sosiale arven som en nyttig forbindelseslinje til det dannede og mondene Europa som de slett ikke ville klippe over. For det tredje skjedde bruddet mellom Danmark og Norge i 1814 gjennom påtrykk utenfra, ikke gjennom et aggressivt internt oppgjør mellom tidligere herrer og undersåtter. Alt dette gjorde det lettere å akseptere den danske påvirkningen av Norge også etter 1814.

Et påfallende trekk med den svensk-norske unionen var at den heller ikke ledet til forsvenskning eller aktive inngrep fra svensk hold i den norske kultursituasjonen, og noe av grunnen til dette kan rett og slett være den sterke stillingen som dansk kultur fremdeles hadde i den nye norske staten: Norskhet ble forsvart ved hjelp av danskhet. Den politiske revolusjonen i 1814 foregikk da også på dansk, og den bejublete norske Grunnloven ble utformet på dansk språk, drevet frem av menn med utdanning fra København. Om de var norske av fødsel og lynne, så var de i kulturell forstand fremdeles halvkoloniale avkastninger av dansk høykultur, spedd opp med idealer fra europeisk klassisisme og opplysningstid. I politisk sammenheng utnyttet de nok også ideer og erfaringer fra det norske bondesamfunnet. Men innenfor deres kulturelle horisont var det ennå få tegn på særlig innflytelse fra bønder og allmue.

Slik fortsatte Danmark, elle mer presist København å sette normen for den norske høykulturen også under den svensk-norske unionen. Universitetet i Christiania ble bygd opp med København som forbilde. Kanskje ble til og med den litterære arven fra København styrket de første par tiårene

etter 1814, gjennom et nytt tilsig av bokhandlere og boktrykkere. Med sine få boklader tok Christiania raskt merke av de nye dansker som etablerte seg. Byen fikk sitt første offentlige teater i 1827, men skuespillerne ble valgt fra Danmark, og scenespråket var dansk til ut i 1860-årene. Reper-toaret var så preget av dansk dramatisk smak at man i starten nærmest må kalle teatret en scenisk underavdeling av Det Kongelige Theater – av alle stykker som ble oppført i de første årene var flertallet hentet derfra.

I bladet *Statsborgeren* 1836 gjengav Henrik Wergeland inntrykkene fra en bonde som hadde avlagt et besøk på det såkalte «Danskernes Theater» i Christiania: «det er aldeles ikke Overdrivelse eller Affektation» het det, «naar jeg siger, at vi paa lidet nær forstode ikke mere af de fleste Aktørers Sprog, end om de havde talt fransk eller hvilket som helst andet Sprog». Da Wergeland selv var til stede ved oppførelsen av den norske forfatteren Henrik Anton Bjerregaards stykke *Magnus Barfods Sønner* 17. mai 1833, trakasserte han fra tilskuerplass skuespillerne for å snakke dansk.

Men København forble ikke bare den dominerende kulturelle innflytelse i Norge frem til rundt 1850. Byen fortsatte også lenge etter denne tid å være den litterære forbindelsesveien til Europa for nordmenn. Som kjent utgav de store norske forfatterne etter hvert alle sine arbeider på et dansk forlag (Gyldendal). Så sent som i 1890-årene kunne bokhøsten i Norge innledes ved at kasser med nye utgivelser av Ibsen eller Bjørnsons arbeider ankom med dampskipet «Baldur» fra København til Kristiania. På bryggen stod representanter for større bokhandler, anmeldere og litterater i timevis og ventet og kikket etter skipet, mens de hentet opplysninger om når det hadde passert Drøbak by lenger ute i fjorden, og sørget for å holde bybudene parate. Når skipet så omsider klappet til kai, begynte letingen etter bokkasser for å få dem raskt tollbehandlet. Kappløpet var i gang, i butikkene startet et febrilsk arbeid med

Universitetet i Christiania blev grundlagt i 1811 med Københavns Universitet som forbillede. Billedet her er fra 1880'erne.

utpakking, og bare en halvtime etterpå så man alle byens bud kjøre rundt i byen for å tilby bøker på dørene til et første gjennomsyn. Denne ganske sære dansk-norske forbindelsen opphørte ikke før med hjemkjøpet og etableringen av Gyldendal Norsk Forlag i 1924-25.

Språkstriden

Naturligvis må dansk kulturell kolonialisme også gis ansvaret for grunnproblemet i den norske språkstriden, nemlig avskaffelsen av det norske skriftspråket etter reformasjonen. Verken Bibelen eller NT ble noen gang utgitt på norsk, og etter 1814 fikk dermed nordmennene spørsmålet om utformingen av et eget norsk skriftspråk i fanget. Henrik Wergeland var også blant de første som prøvde seg med språklig tilnærming mellom norsk talespråk og dansk skriftspråk. Hans linje for språklig tilpasning ble senere tatt opp og systematisert på seriøst grammatikalsk grunnlag

av språkreformatorer som Knud Knudsen. Ut av dette reformarbeidet sprang siden det moderne riksmålet og bokmålet som dominerer i dagens Norge. Dette språket har rimeligvis innebygd i seg en ikke så rent liten del av dansk skriftspråk. Slik har vi fortsatt kunnet dele en samlet skriftkultur i våre to land.

Men dermed er ikke alt sagt. Det var jo ikke dansketiden, men den svensk-norske unionen som skapte de spesielle betingelsene for den norske språkstridens faktisk *form* på 1800-tallet. Det er takket være den danske arven at mange nordmenn fremdeles elsker å krangle om ord og grammatikk. Men det var nok den fredelige utenrikspolitiske situasjonen under den svensk-norske unionen som bidro til å gjøre hjemlige luksusproblemer som språknormering til et så sentralt konfliktfelt i norsk offentlighet som det har vært. I dag er alle offentlige virksomheter i Norge f.eks. forpliktet til å levere 25 % av alt

tekstlig materiale på nynorsk enda det er under 10 % av befolkningen som bruker nynorsk i skrift. Anstaltmakeriet i norsk språkstrid kan til tider erstatte ethvert rasjonelt resonnement. Den mest hissige diskusjonen om revisjonen av den norske Grunnloven i 2014 dreide seg interessant nok heller ikke om innholdet, men om språkformen og om hvordan denne skulle moderniseres, eller ikke (jo, det er faktisk sant!).

Embetsstand og statsbygning

Men arven fra dansketiden har også skapt problemer på et annet område. Etter 1814 oppnådde embetsstanden fra enevoldstiden en slags autonomi som statsbærende gruppe som på flere måter ga dem mer makt enn da de ble styrte fra København. Noen dramatisk innhogg i denne makten skjedde heller ikke på kort sikt, og embetsstanden klarte effektivt å beskytte seg mot Carl Johans forsøk på grunnlovsending i 1820-årene. For det gjennomsnittlige norske bygdesamfunn var det derfor ikke så lett å merke noen stor forskjell på samfunnet i 1813 og 1815. I stor grad utøvde de samme prestene, sorenskriverne, fogdene og offiserene sin gjerning som de alltid hadde gjort. Den tydeligste forskjellen var budet om lojalitet til en ny konge og gjennomføringen av valgprosesser tredjehver sommer og høst. Men de som til slutt ble valgt, var ofte embetsmenn. Embetsstanden ble dermed en vedvarende arv fra den danske tiden som fortsatte å prege det norske samfunnet i mange tiår etter 1814. Ja, noen vil vel si at de har fortsatt å gjøre det til denne dag. Det norske statsbyråkratiet som ble utformet og utviklet etter 1814, var jo nødt til å bygge på arven og tradisjonen fra enevoldstiden. Alle de viktigste sivile embetsmennene var utdannet i København, og det tok lang tid å erstatte dem med norskutdannede folk. Noe egentlig alternativ til embetsstanden fantes ikke dersom statsstyret skulle fungere. De sosiale og kulturelle båndene til Danmark var også sterkest og mest varige innenfor embetsstanden.

Derfor kan det godt hevdes av mye det gamle Danmark også levde videre i beste velgående innenfor den nye norske *statsbygningen* gjennom hele 1800-tallet, kanskje like mye – om ikke mer – som i Danmark selv. Men naturligvis fantes det både motvilje og mostand mot en slik spontan videreføring av gammel statstradisjon i det nye Norge. En gradvis innføring av kommunalt selvstyre etter 1838 skapte etter hvert grunnlag for et nytt og mer moderne politisk system, i hvert fall på bygdene. Men totalt sett ble samfunnet lenge preget av et slags balanseforhold mellom regjeringen og byråkratiet med sterke bånd til den danske tiden på den ene siden, og de mange opposisjonelle røstene på stortinget og blant velgergruppene på den andre siden. Norge ble på én og samme tid styrte både ovenfra og nedenfra. Det er viktig å legge merke til dette spesielle trekket ved norsk politisk kultur, som er synlig også i dag.

Hva nu hvis...

Hvordan skal vi så vurdere betydningen av den varige danske innflytelsen på norsk allmenn kultur så vel som på norsk politisk kultur? Har den vært mest negativ eller mest positiv? Om svaret er verken historikerne eller andre som har sterke meninger om fortiden, ganske enige. Men om vi snur litt på problemet, kan vi kanskje heller spørre om hva som var de historiske *alternativene*. Dersom vi aksepterer den ganske vanlige oppfatningen om at den statsbærende eliten i Norge på 1400- og 1500-tallet var blitt for svak til å opprettholde et uavhengig norsk rike under presset fra periodens regionale stormakter, da gjenstår ikke andre alternativer for Norge enn å bli dominert av enten Sverige eller Danmark.

Her kommer vi dermed inn på det vanskelige, men også viktige problemet med kontrafaktisk historie. Men med det vi vet om den svenske stormaktsperioden på 1600- og 1700-tallet, må det være lov til å anta at en svensk erobring og kolonisering av Norge på denne tiden ikke bare ville ha gjort Sverige til en langt mektigere og viktigere euro-

peisk makt. Det ville også ha satt sitt uunngåelige preg på det norske samfunnet gjennom økt skatetrykk, økt utskrivning av soldater og etablering av et sterkt svensk riksaristokrati i Norge. Norge ville med andre ord ha blitt behandlet, eller i hvert fall prøvd behandlet, som Finland, og integrert i Sverige og svensk politikk på en måte som ville ha gjort et fremtidig brudd til en langt mer smertelig og antakelig også voldelig affære enn det Danmarks brudd med Norge i 1814 var.

Totalt sett vil jeg derfor tro at en underkastelse under Sverige ville ha vært mye mer skadelig for det norske samfunnet på lang sikt enn den underkastelsen under Danmark som vi i dag kjenner så godt. Ja, dersom vi helt hypotetisk tenker oss at nordmenn skulle ha kunnet *velge* sin fremtidige kolonisor, må vi også våge å si at Danmark tross alt ikke var det verste valg.

I dag kan det være greit å minne dansker om at det en gang fantes et annet, mektigere og mer undertrykkende Danmark enn det samfunnet vi

kjenner i dag, og som også nordmenn er glade i. Mens det i Norge kan være greit å bli minnet på at det ikke er noen historisk skam å ha vært utsatt for kolonisering og politisk og kulturell påvirkning i en periode da folk og stat stod splittet og kraftløs. Dette har vært så mange folkeslags skjebne i verdenshistorien, og det hjelper lite å skylde nåtidige problemer på fortidens mange overgrep og lidelser. Fortidens erfaring er vi alle nødt til å leve med, uansett. Fortiden kan ikke gjøres om. Heldigvis ser det ut til at alle de nordiske folkene har klart å komme seg gjennom det vanskelige oppgjøret med fortiden med både fornuft og integritet i behold. Og selv om mange andre folk rundt om på jorden ikke har klart det samme (eller ikke har prøvd på det), så gir denne erfaringen i hvert fall en viss indikasjon på at en forsoning med fortiden tross alt er *mulig*.

Kanskje kan det også bli et felles nordisk budskap til den øvrige verden.

Patriotisk postkort fra grundlovsjubilæet 1914 med utdrag fra *Ja, vi elsker dette landet*. Foto: Nasjonalbiblioteket.

I anledning 1814: Danmark og Norge i norsk historieundervisning

1814 er trolig det årstallet i norsk historie flest skoleelever kan noe om og forbinder noe med. Året markerer startpunktet på det norske selvstendighetsprosjektet og etableringen av et norsk demokrati. Feiringen av Grunnlovsdagen 17. mai er en stor sak i Norge, og i år markeres 200 årsjubileet for Grunnloven og slutten på unionsfellesskapet med Danmark. I den anledningen kan man spørre seg om hva norske skolelever lærer om det lange unionsfellesskapet og om hendelsene i 1814. Denne artikkelen tar utgangspunkt i erfaringer fra historieundervisning på studiespesialiserende utdanningsprogrammer i den videregående skolen i Norge. I Danmark vil dette tilsvare «gymnasiet»

Læreplanen og kunnskap om 1814

Hendelsene i 1814 er et klassisk tema i norsk historie. Allerede i barneskolen lærer elevene om hvorfor vi feirer 17. mai, om Grunnloven og om unionen med Danmark. Dette følges opp på ungdomsskolen der man forsøker å sette hendelsene inn i en videre kontekst. Man ser hendelsene i lys av utviklingstrekk i Europa der etableringen av mer demokratiske styresett og nasjonale frigjøringskamper framheves. Dette perspektivet videreføres og utvides i den videregående skolen. Det heter i læreplanen at elevene skal:

- drøfte hvordan opplysningstidens ideer påvirket og ble påvirket av samfunnsomveltninger på 1700- og 1800-tallet
- gjøre rede for demokratiutvikling i Norge fra 1800-tallet og fram til 1945 og analysere drivkreftene bak denne utviklingen

Året 1814 nevnes altså ikke eksplisitt i den norske læreplanen. Det er nok likevel det enkeltåret som

er viet størst plass i norske lærebøker i historie. Lærebøkene omtaler gjerne hvordan ulike interesser førte Danmark og Sverige inn på hver sin side i Napoleonskrigene og hvordan Norge ble en brikke i et politisk spill. Kieltraktaten, der Danmark måtte gi fra seg Norge til Sverige, gis ofte stor plass, for denne er selve utgangspunktet for hendelsene i Norge i 1814. Derneft framheves arveprins Kristian Fredriks rolle for det norske opprøret våren 1814. I protest mot Kieltraktaten ble det skrevet ut valg i Norge, og en grunnlovsgivende forsamling ble samlet på Eidsvoll, litt nord for Oslo. Resultatet av hendelsene ble en forholdsvis liberal grunnlov, at man trosset Kieltraktaten og valgte Kristian Fredrik til konge for et selvstendig Norge.

Hendelsene på Eidsvoll vies stor plass, og særlig diskusjonen om Grunnloven og spørsmålet om landet skulle erklære seg selvstendig eller ikke, blir framhevet i lærebøkene. I undervisningen blir det ofte til at man gjennomgår prinsippene som ble formulert i Grunnloven, og knytter prinsipper om folkesuverenitet og maktfordeling til tanker og ideer fra opplysningstiden. Også den såkalte «jødeparagrafen», som nektet jøder og jesuitter adgang til Norge, blir omtalt og diskutert. Spørsmålet om Norges selvstendighet får naturligvis stor plass i undervisningen. På Eidsvoll delte forsamlingen seg i to: En gruppering fulgte Kristian Fredrik og gikk inn for selvstendighet med Kristian Fredrik selv som konge, mens en annen gruppering, «svenskepartiet», ville respektere prinsippene fra Kieltraktaten og gå inn i et unionsfellesskap med Sverige. Som kjent, gikk selvstendighetsforkjemperne seirende ut i første omgang. På sikt ble resultatet imidlertid annerledes. Den norske selvstendigheten ble kortvarig. I løpet av de neste månedene tvang Sverige gjennom en svensk-

Arveprins Christian Frederik. Konge af Norge 17. maj – 10. oktober 1814 og af Danmark 1839-1848. Maleri av J. L. Lund 1813.

norsk union, Kristian Fredrik forlot landet, og Grunnloven ble revidert og tilpasset en ny union. Kunnskap om Kieltraktaten, Eidsvoldsforhandlingene, Grunnloven og etableringen av en ny svensk-norsk union er altså kunnskapsmål som det forventes at elevene kjenner noe til. Fortellingen om 17. mai og 1814 er noe de fleste skoleelever i Norge har kunnskap om.

Problematisering av 1814-hendelsene

Og nettopp det at 1814 er et emne mange norske skoleelever har en del kunnskap om, gjør at emnet gir mulighet til problematisering og til å arbeide med metodiske og kildekritiske spørsmål. 1814-temaet egner seg godt til å jobbe med *ulike historiske forklaringer*. På den ene siden har man den utløsende årsaken til hendelsene, nemlig Kieltraktaten og stormaktsspillet. På den andre siden har man de bakenforliggende forklaringene. Lærverket *Portal* fra Det norske Samlaget vier et helt kapittel til å drøfte og vurdere ulike forklaringer: Hva skyldtes egentlig opprøret i 1814? Var det

et uttrykk for at nordmennene var misfornøyde, undertrykte og tilsidesatte i unionen? Var det et uttrykk for en blomstrende norsk nasjonalfølelse og selvhevdning? Eller var det kanskje rett og slett hendelser og tilfeldigheter utenfor Norge som forklarer det hele? Slik skal elevene få trening i å sette ulike forklaringer opp mot hverandre og drøfte hvordan man kan forøke å sannsynliggjøre eller avkrefte forklaringer.

Et annet metodisk perspektiv på hendelsene er spørsmålet om det er *aktører eller strukturer* som forklarer hendelser. 1814 er det året elevene må forholde seg til en rekke historiske aktører. Det fremste navnet er selvsagt Kristian Fredrik, og hans rolle i hendelsene har vært omdiskutert. Hva var egentlig målet hans? Var det norsk selvstendighet, eller var det å gjeninnføre unionen med Danmark? Hvordan ville hendelsene i 1814 fortonet seg om Kristian Fredrik hadde reist tilbake til Danmark etter Kieltraktaten og ikke tatt del i hendelsene i Norge? En slik spørrende tilnærming kan trene elevene i å drøfte historiske spørsmål og vurdere hvilken rolle enkeltpersoner kan ha i historien.

Hendelsene i 1814 er også et godt utgangspunkt for å jobbe med *kilder* nettopp fordi det finnes svært mange primær- og sekundærkilder fra dette året. Selve Grunnloven er allerede nevnt. Her kan man sammenligne paragrafer fra 1814 med dagens paragrafer. Synspunkter fra debatten i 1814 er tilgjengelig, og noe av det aller mest interessante er kanskje den tidligere nevnte debatten rundt innføringen av forbudet mot å la jøder og jesuitter oppholde seg i landet. Debatten avslører nok at det å innføre demokrati og folkestyre ikke alltid fører til mangfold og opplysning. I tillegg til Grunnloven finnes en rekke andre dokumenter fra valgene og fra avtalene som ble inngått i løpet av dette året og som er velegnet til diskusjon med elevene.

Danmark og Norge i historiefaget

Den norske læreplanen i historie har enkelte mål

der det nordiske perspektivet vektlegges. For Norges del har selvsagt Danmark en spesiell plass på grunn av det lange unionsfelleskapet. I 2. klasse på videregående skole lærer elevene eldre historie fram til ca. 1750, og her har periodene som dekker vikingtiden, middelalderen og unionstiden vært vektlagt. Mye av norsk historieundervisning har tradisjonelt hatt det statlige perspektivet i sentrum. Elevene lærer om hvordan staten etableres i vikingtiden, utvikles og stabiliseres i høymiddelalderen og går tapt i senmiddelalderen som et resultat av folketallsnedgangen etter Svartedauden og nordisk politisk spill og «samrøre». Først 400 år senere, i 1814, gjenoppsto den norske staten. Hva så med den lange perioden som ofte får navnet «unionstiden» eller «danskertiden»? Også når det gjelder unionstiden lærer elevene om styreformer, og tiden med enevælde er prioritert. Elevene skal lære seg hva denne styreformen innebærer og hvilke konsekvenser den fikk for

folk og næringsutvikling. Den merkantilistiske helstatspolitikken blir omtalt. Danmark skulle produsere mat og ferdigvarer, mens Norge skulle frambringe råvarer fra fiskeriene, trelast- og bergverksnæringene. Danskene trer også fram som en del av adelskapet og etter hvert embetsmannsklassen. At København var hovedstad blir ofte nevnt, men da gjerne i en sammenheng om at det for nordmennene «var langt til København». I det hele opprettholder norsk historiefremstilling Norge som en egen og spesiell enhet i Danmark. Begrepet Danmark-Norge brukes i norske lærebøker – en betegnelse som vel er temmelig ukjent i Danmark.

Mangelen av en selvstendig norsk stat i unionstiden gjør at økonomiske- og sosialhistoriske perspektiver ofte får stor plass under unionstiden. Fokuset på de norske næringene er allerede nevnt. Også bondesamfunnet trer klarere fram. Vi får høre om levealder, giftermål og barneføds-

Den grundlovgivende forsamling i Eidsvoll 1814, malet af Oscar Wergeland 1887.

ler. Kriminalitet og straffereaksjoner er også noe mange elever synes er interessant. Noen lærebøker har også sammenlignet levekår for norske og danske bønder, og konkluderer med at norske bønder på mange måter hadde det materielt sett bedre og politisk sett friere enn de danske.

Danmark og Norge i norskfaget

Norskfaget har i større grad et perspektiv på det dansk-norske fellesskapet i unionstiden enn historiefaget har. Det skyldes nok at skriftspråket, som i Norge i 4-500 år var dansk, har stor plass her. I litteraturhistorien trekkes det fram dansk- og norskfødte forfattere for å illustrere både barokkdiktningen på 1600-tallet og klassisismen på 1700-tallet. At Holberg ble født i Norge, er nok stadig et poeng, men gjennom diktningen hans får elevene et innblikk i både dansk språk og dansk kultur. At store forfatternavn på 1800-tallet, som Amalie Skram og Henrik Ibsen, skrev på dansk, er også noe de fleste norske elever vet. Den felles dansk-norske arven kommer klart fram i litteraturhistorien. Og selv om mange eldre tekster kan være vanskelige for elever i 2014, er det nok stadig slik at norske gymnasiaster ganske greit leser dansk språk.

Vår felles språkhistorie binder Danmark og Norge sammen, men det skulle likevel bli kampen for et eget norsk skriftspråk som skulle skille Norge og Danmark kulturelt. Som en del av den norske nasjonsbyggingen på 1800-tallet ble språkspørsmålet uhyre viktig. Kampen for et norsk skriftspråk ble en kamp for selvstendighet i Norge. Man skulle løsrive seg fra den danske kulturpåvirkningen, og det typisk norske ble det som lignet minst på Danmark: Fjell, daler, fjorder og snø. Kampen for et eget norsk skriftspråk ble imidlertid en intern kamp i Norge – unionsfellesskapet med Danmark var jo oppløst i 1814. Deler av overklassen argumenterte for å beholde dansk. Noen ville fornorske det danske skriftspråket, mens andre ville lage et

norsk skriftspråk basert på de norske bygdedialektene. Resultatet ble at man endte opp med to norske skriftspråk på 1900-tallet: Bokmål, som er fornorsket dansk, og nynorsk, som har rot i bygdedialektene. Denne noe spesielle delte språksituasjonen vedvarer i dag. Men arven fra dansk språk er stadig levende. Man hører ord som det danske «pike/pige» og det norske «jente» om hverandre, noe som daglig minner oss om vår danske arv.

...

Forbindelsen mellom Danmark og Norge er altså stadig på agendaen i både historie- og norskfaget i norsk skole. Det kunne vært interessant å sammenligne hva danske og norske elever lærer om det denne lange perioden med nordisk fellesskap. Men det får bli temaet for en annen artikkel.

KONGERIGET NORGES GRUNDTVOLD

givet i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17 Mai 1814. Udgivet den 4de Novbr 1814.

og som i Meddelelse af

Norges og Sverriges Rigers Forening

bestemt i Norges overordentlige Storting i Christiania, og antagen den 4de November 1814.

A. De Grundlovs og Retslovs

B. De for den kongelige Majestæt og den kongelige

C. De Retslovs og den kongelige

D. De Retslovs og den kongelige

E. De Retslovs og den kongelige

F. De Retslovs og den kongelige

G. De Retslovs og den kongelige

H. De Retslovs og den kongelige

I. De Retslovs og den kongelige

J. De Retslovs og den kongelige

K. De Retslovs og den kongelige

L. De Retslovs og den kongelige

M. De Retslovs og den kongelige

N. De Retslovs og den kongelige

O. De Retslovs og den kongelige

P. De Retslovs og den kongelige

Q. De Retslovs og den kongelige

R. De Retslovs og den kongelige

S. De Retslovs og den kongelige

T. De Retslovs og den kongelige

U. De Retslovs og den kongelige

V. De Retslovs og den kongelige

W. De Retslovs og den kongelige

X. De Retslovs og den kongelige

Y. De Retslovs og den kongelige

Z. De Retslovs og den kongelige

Christiania, i det overordentlige Storting, den fjerde Dag i November Maaned. Den 4de Novbr 1814. Den kongelige Majestæt, Den kongelige Regering, Den kongelige Retsvæsen, Den kongelige Retsvæsen, Den kongelige Retsvæsen.

Christiania.

Printet hos J. Neumann, Neumann og Neumann, i Christiania.

«Kongeriget Norges Grundlov givet i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17 Mai 1814, og nu i Anledning af Norges og Sverriges Rigers Forening bestemt i Norges overordentlige Storting i Christiania, og antagen den 4de November 1814.» Plakat utgitt som tillegg til Almuevennen nr. 51, 1856. Foto: Nasjonalsbiblioteket

Skolepligt eller undervisningspligt? Skolelovene af 1814

foto: Jan Rasmussen

Både i mediernes omtale af dansk skolehistorie og i faghistoriografien hævdes det ofte, at de tre skolelove, der blev underskrevet af Frederik den 6. i juli 1814, indførte enten undervisningspligt eller skolepligt. Lovene er også blevet udråbt til at repræsentere folkeskolens fødsel. Det sidste er meget nemt at afvise, for begrebet folkeskole er i dansk sammenhæng yngre og blev først lovgivningsmæssigt en realitet i med skoleloven af 1899, *Lov om forskellige Forhold vedrørende Folkeskolen*.

Til gengæld er det vanskeligt at svare entydigt på, hvornår der blev indført undervisningspligt eller skolepligt i Danmark. Det afhænger af, hvordan man forstår de to begreber, og af hvilke børn man betragter. Men næsten uanset definition – så var det ikke i 1814, selvom det er den fortælling, der ofte reproduces.

De tre skolelove satte nye standarder for danske børns skolegang og dækkede henholdsvis almuen på landet, almue- og borgerstand i købstæderne samt almue- og borgerstand i København. Lovene indeholdt vigtige nyskabelser. Et væsentligt element var fastlæggelse af en fast skolealder: fra syv år til konfirmation, hvilket i praksis betød seks til syv års skolegang for det enkelte barn. Andre elementer var indførelsen af undervisning hver eller hver anden dag det meste af året og udvidelse af den obligatoriske fagkreds.

De foregående århundreders skoleform og læringsmål var tilpasset en samfundsform, hvor de allerfleste børn som en helt naturlig del indgik som arbejdskraft i produktionsapparatet i landbrug, fiskeri, håndværk og manufaktur, og blandt andet derfor ikke kunne møde regelmæssigt i skole. Det var således meget almindeligt, at børn i 1700-tallet gik i skole nogle måneder om året i et par år i fem til ti-årsalderen, for derefter kun at

søge skolen enkelte dage med måneders mellemrum de følgende år for at holde lærdommen ved lige. Når de nærmede sig konfirmationsalderen, gik mange børn i skole jævnlige nogle måneder for at blive parate til konfirmationsforberedelse. Både undervisningen og skolens læringsmål var i overensstemmelse med denne form for skolegang, idet det lovbeftalede minimum af undervisning omfattede læsning og kristendom, samtidig med at undervisningen i høj grad havde karakter af individuel overhøring eller vejledning, men ikke klasseundervisning.

Der var dog også et mindretal af børn, der tog del i en langt mere systematisk og omfattende undervisning særligt uden for almuestanden. Børn af rigmænd og lærde var ikke tjent med almuens uddannelsesstade, men lærte foruden religion og læsning blandt andet skrivning, regning og fremmedsprog.

1814-skolelovene dikterede en langt større vedholdenhed og regelmæssighed i skolegangen, end det hidtil havde været normen, hvilket mange steder blev en kamp for skolemyndighederne at

Gymnastikpladsen ved Gjerrild skole.

Et nyt fag: Skolelovene af 1814 indførte blandt andet gymnastikundervisning for drenge. Ved skoler over hele landet blev der efterhånden anlagt gymnastikpladser som den her viste fra Gjerrild Skole. På skolens "klavreapparater" skulle drengene udvikle deres fysik. Gymnastik for piger blev introduceret i 1850'erne af Natalie Zahle, men pigernes legemsøvelser involverede ikke klavreapparater. Rigsarkivet. Danske Kancelli, 1. departement. Registrantsag 1826/560.

føre ud i livet. Nok så vigtigt var udvidelsen af kredsen af obligatoriske fag fra kristendom og læsning til også at omfatte skrivning og regning – foruden sang, hvis læreren kunne synge, og gymnastik for drenge, hvis læreren havde lært dette fag. Dertil kom oplysning om nyttige kundskaber som fædrelandshistorie, geografi, naturlære (en slags "fysik light") og naturhistorie, som eleverne i almueskolerne skulle tilegne sig gennem læse- og skrivebøger.

Pligt til undervisning

Danske børn fik pligt til at deltage i undervisning med konfirmationsforordningen af 1736, der gjorde konfirmation obligatorisk og dermed nødvendiggjorde kristendomsundervisning og læsekundskaber: *"Ingen Børn maa til Confirmation antages, med mindre de tilforn ere holdte til Skole og underviste i de nødvendigste Christendoms Stykker; eller hvor endnu ikke ere offentlige Skoler, maae de dog først af Klokkeren eller et andet beqvemt Menneske være anførte til at kiende Gud, førend de tilsidst af Præsten blive catechiserede, examinerede og confirmerede"*. Men allerede i 1522 hed det i Christian den 2s ordinants, at borgerbørn skulle lære at læse, skrive og regne samt tilegne sig et embede. Ordinantsen handler om "børn", men har i realiteten haft sigte på drenge. Også Kirkeordinantsen af 1539 nævner, at ungdommen skulle *"optugtes i Bogen og gode Kunster"* og at *"Børnelærdommen maa være i alle Huse"*. Denne bestemmelse rettede sig mod begge køn, og børnene skulle eksamineres i kristendomskundskab, før de kunne gå til alters. Forældre eller husbonder skulle altså sikre, at børnene opnåede et vist minimum af kristendomskundskab – børnelærdommen var lig med Luthers lille katekismus, eller som minimum dens tre første dele: de ti bud, trosbekendelsen og fadervor.

Konfirmationsforordningens forpligtelse til undervisning kan også tolkes som indførelse af skolepligt, for på dette tidspunkt i 1700-tallet var

en skole ikke nødvendigvis det, vi i dag forstår ved begrebet skole med et større antal børn og voksne, der mødes regelmæssigt i en til formålet indrettet bygning for at engagere sig i regelbundne aktiviteter med udgangspunkt i læseplaner, lærebøger og så videre. I 1700-tallet og i århundrederne forud var skolen dér, hvor læreren var, uanset dennes uddannelse eller øvrige forhold. En skole kunne være en egentlig institution – eller det kunne være degnen eller en anden, der var "bekvem" til undervisningsgerningen.

Konfirmationsforordningen blev fulgt op med forordningen om skolerne på landet fra 1739, gav degnene pligt til at holde "ordentlig Dansk Skole, og at undervise Ungdommen flittig i deres Christendom, Læsen, Skriven og Reignen". Der skulle altså være en form for skoletilbud til de børn, der havde pligt til at lade sig undervise. Skrivning og regning blev dog ikke obligatoriske fag for eleverne, og forældrene skulle betale for denne udvidede undervisning. I øvrigt påhvilede det godsejerne at organisere almueskolevæsenet på egne godser. Denne pligt blev imidlertid modereret med Placat angående Skoler i Danmark af 1740, idet det nu blev op til den enkelte godsejer at vurdere, hvor stort behovet egentlig var.

Skoler for fattige børn

I 1799 fik københavnske børn under fattigforsorg pligt til at gå i fattigvæsenets skoler. Det fremgik af *Plan for Fattigvæsenets Indretning* og Bestyrelse i Staden Kjøbenhavn og dens Forstæder, der også fastslog, at undervisningen for de fattige børn skulle være gratis og ikke kun omfatte børnelærdommen, men *"være deelt mellem Videnskab, Haandarbeide og nyttige Legemsøvelser"*. Videnskaben – den boglige undervisning – skulle omfatte *"det, som for den menige Almue er fornødent, fatteligt og brugbart; saasom: Læsning, Skrivning, Regning, Religion og Moral, almindelig Kundskab om Naturen og dens Indretninger og Virkninger, om borgerlige Indretninger og Pligter, om de vigtigste Sundhedsregler, om Fædrelandets og*

andre Landes Forfatning og Beliggenhed, o. d.; alt efter korte og simple Lærebøger, som dertil kan vælges, og med Hensyn til den Forskiel, som bør gjøres i Underviisning for Drengene og Piger; ogsaa sørges for, at Børnene anføres til rigtig og harmonisk Sang, især Koraler og gode Folkesange".

Håndarbejdet bestod i tekstilarbejde fra kartning og spinning af forskellige fibre som uld, bomuld og blå over strikning af strømper, vævning og for piger: syning af klæder, foruden lettere håndværk som kurvefletning og fremstilling af fiskergarn. For pigernes vedkommende bestod legemsøvelserne alene i håndarbejdet, mens drengene skulle have egentlig gymnastikundervisning.

Fattigforordningen gav samtidig fattigkommissionerne stor magt over de fattige børn og deres forældre. Hvis børnene ikke passede deres skolegang, kunne der gøres indhug i forældrenes almisse, og i yderste konsekvens kunne børnene blive fjernet fra hjemmet og sat i pleje hos fremmede. I 1803 gav tilsvarende fattigreglementer for købstæderne og landet lignende rettigheder og pligter til fattige og fattigkommissioner i resten af kongeriget.

Fattiglovene udvidede fagudbuddet for de fattige børn betragteligt. De kunne ikke længere nøjes med lidt læsning og katekismus, men måtte også lære at kontrollere en pen og lægge to og to sammen, ligesom de skulle forstå både natur og kultur. Den københavnske fattigforordning stillede også krav til lærerne, der skulle være "duelige Studentere, eller Seminarister, eller andre, som dertil ere bekvemme" – bekvemmeligheden for en lærer skulle altså stå mål med uddannede lærerkræfter. Det kongelige skolelærerseminarium var blevet oprettet i 1791 på Blaagaards Slot uden for København. Forbilledet var det kongelige skolelærerseminarium i Kiel fra 1781, der også var finansieret af helstaten.

Umiddelbart kan det måske synes underligt, at magthaverne i den grad satsede på uddannelse af landets allerfattigste befolkningsgruppe. Det er der flere forklaringer på. Fattiglovene var et for-

søg på at imødekomme den store nød og elendighed, der herskede i de nederste befolkningslag, men også at opnå større kontrol med de fattige. De voldsomme begivenheder under den franske revolution var i frisk erindring. Endelig skulle skolegangen øge sandsynligheden for, at de fattige børn ville komme til at forsørge sig selv. Samtidig fungerede fattigskolerne som en art pædagogisk laboratorium, hvor man afprøvede de pædagogiske tanker, der var strømmet til Danmark i slutningen af 1700-tallet: filantropismen. Filantropismen tog udgangspunkt i barnets lyst til at lære og i sanserne, og den udsprang af oplysningstidens forestillinger om, at mennesker kan formes, og at lykken for den enkelte og for landet udspringer af oplysning. Disse tanker var allerede blevet testet både på private godser og på krongodset i Frederiksborg Amt, men blev nu også afprøvet i byerne.

Skolepligt med moderationer

I 1806 fulgte det såkaldte provisoriske – midlertidige – almueskolereglement for landdistrikterne på øerne øst for Lillebælt. Denne lov gav skolepligt til de østdanske landalmuebørn fra de fyldte syv, til de blev konfirmeret, og der var tale om en pligt til stadig skolegang, hvor barnet skulle møde i skolen seks dage om ugen året igennem, bortset fra de fastlagte ferier, især ved højtiderne og i pløje- og høstsæsonerne, hvor børnene ikke kunne undværes på markerne. Forsømmelser blev straffet med bøder – mulkter – til forældrene. Disse børn skulle ligesom børnene i fattigskolerne lære "Religion, Skrivning og Regning, samt i Læsning" og læse om geografi, fædrelandshistorie og andre nyttige emner i læsebøger. Eleverne blev delt i to klasser efter alder og kundskaber, og der blev indført klasseundervisning. Børnene måtte gå flere år i hver klasse, så i praksis har eleverne i hver klasse skullet inddeles i grupper, der kunne undervises sammen i fx begynderkrivning eller regning. Loven krævede, at nye skolelærere skulle bevise deres duelighed ved at lade sig eksaminere af sognepræsten eller ved at have gennemført

Parti fra Hundige gamle skole ca. år 1900. Kontinuitet: Den skoleform, som skolelovene fra 1814 satte ramme om, bestod i sin grundform til 1958, hvor det opdelte skolesystem blev afskaffet og skoler i by og på land blev ligestillet. Ud af 1814-reformerne voksede også en standardiseret skolebygning, der meget ligner den her viste Hundige Skole - og i baggrunden ses en konstruktion, der formentlig er resterne af et "klavreapparat" af den type, der blev rejst ved mange af landets skoler i løbet af 1800-tallet. Lokalarkivet på Greve Museum

uddannelsen ved det kongelige lærerseminarium, hvor den nye undervisningsmetode blandt andet var på programmet. Nok så vigtigt var det, at loven forbedrede lærerlønningerne betragteligt, hvilket øgede mulighederne for at tiltrække dygtige lærere.

Til at støtte op om skolerne indførte det provisoriske reglement et system med lokale skolekommissioner i hvert sogn, der førte tilsyn med kvaliteten af undervisningen, lærerens forhold, skolens økonomi m.v. Disse kommissioner refererede til skoledirektioner på amtsniveau. Desuden fik hvert amt en amtsprovst, dvs. en præst, hvis væsentligste arbejdsopgave var at føre tilsyn med undervisningen i amtet.

Skolereglementets bestemmelse om skolegang hver dag blev hurtigt kilde til klager og frustrationer. Mange forældre og husbonder kunne ikke undvære børnenes arbejdskraft i så stort omfang, og mange klagede til amtsskoleledelsen for at få fritaget deres børn helt eller delvis for skoleplig-

ten. Problemet var så væsentligt, at Københavns Amtsskoleledelse i 1808 så sig nødsaget til at dispensere fra reglementet på dette punkt og tillade undervisning hver anden dag. Denne skulle til gengæld vare hele dagen, fra morgen til sen eftermiddag, i modsætning til den oprindelige tanke, hvor skolens to klasser skiftedes til at møde henholdsvis formiddag og eftermiddag. I 1809 indførte Danske Kancelli en generel tilladelse til skolegang hver anden dag i hele skolereglementets dækningsområde.

Med 1814-lovene blev principperne fra 1806-reglementet i revideret form udbredt til hele kongeriget både på land og i by. Størstedelen af landets børn havde dermed lovpåbudt skolepligt, men lovene dækkede kun almuen på landet, dvs. bondestanden, og borgere og almue i byerne. Adelsfolk og gejstlige var ikke omfattet af de nye love, men stadig underlagt den undervisningspligt, der lå i konfirmationspåbuddet. Disse befolkningsgrupper havde dog en helt anden tradition for

boglig uddannelse end befolkningen i almindelighed, og der var reelt set ikke behov for at lovgive om skolepligt for dem.

Selvom man med 1814-lovene kan hævde, at der blev indført skolepligt for størstedelen af befolkningen, var den dog ikke et fuldstændigt ufravigeligt påbud for de berørte stænder. Skolepligten blev først og fremmest håndhævet gennem mulker til forsømmelige børns forældre eller husbonder, men for nogle kunne det betale sig at betale bøden og lade barnet arbejde. Det var heller ikke ualmindeligt, at skolekommissionen var temmelig tilbageholden med overhovedet at idømme mulkt. Heller ikke tilsynsmyndighederne var lige nidkære alle steder. Endelig indeholdt skolelovene hver især en undtagelsesparagraf, der lod skolepligten falde bort for børn, hvis forældre eller husbond ansatte en student eller seminarist til at varetage undervisningen i hjemmet.

1814-lovene fastslog en generel skolepligt, der dog ikke gjaldt for alle børn. Samtidig var lovenes gennemførelse vanskelig, og skolegangen varierede stærkt fra egn til egn. Regelmæssig skolegang blev dog mere og mere udbredt, og i midten af 1800-tallet var 1814-lovenes skolepåbud så vidt udbredt, at friskole fortalere kæmpede mod det, de oplevede som *skoletvang* – pligten for bondestanden til at sende børnene i den offentlige skole – og oprettede deres egne skoler. Grundlovens indførelse af religionsfrihed og afskaffelse af standsuligheden stillede sagen yderligere på spidsen. Den obligatoriske religionsundervisning i de offentlige skoler var underlagt statskirkens religionsfortolkning, og selvom der stadig var forskel på folk og den uddannelse, deres børn burde have, så var der i Rigsdagen sympati for friskolebevægelsen. I 1855 kom friskoletankerne til udtryk i det, der siden blev kendt som friskoleloven, nemlig "*Lov, indeholdende nogle forandrede Bestemmelser i Anordningerne om Skolegangen og Om Udskrivningen af Skolen*". I lovens § 1 fik forældre lov til selv at sørge for deres børns undervisning. Loven kom til at virke som løfte-

stang for friskolebevægelsens skoler med alternativ pædagogik og religionsundervisning, især efter N.F.S. Grundtvigs og Chresten Kolds tanker. Historikere med sympati for friskolebevægelsen har siden italesat dette skisma som indførelse af undervisningspligt i modsætning skolepligt. Men som vist her, kan de to begreber ikke uden videre adskilles fra hverandre eller fra deres historiske kontekst. 1814-lovene indførte hverken skolepligt eller undervisningspligt. Deres betydning ligger snarere i en cementering af allerede eksisterende pligter til undervisning og skolegang – for slet ikke at tale om udvidelse af fagkredsen, byggeri af skoler, nye krav til lærere og meget mere.

Yderligere læsning

5-bindsværket *Dansk Skolehistorie*. Hverdag, vilkår og visioner i 500 år. Redaktion: Ning de Coninck-Smith og Charlotte Appel. Aarhus Universitetsforlag.

Bind 1: Charlotte Appel & Morten Fink-Jensen: *Da læreren holdt skole. Tiden før 1780*. 2013

Bind 2: Christian Larsen, Erik Nørr & Pernille Sonne: *Da skolen tog form. Tiden 1780-1850*. 2013

Bind 3: Anne Katrine Gjerløff & Anette Faye-Jacobsen: *Da skolen blev sat i system. Tiden 1850-1920*. 2014

Bind 4 og 5 udkommer i efteråret 2014.

Harry Haue m.fl.: *Skolen i Danmark fra 1500-tallet til i dag*, 1986

Tage Kampmann m.fl.: *Et folk kom i skole*, 1989
Joakim Larsen er dansk skolehistories *grand old man*. Han har udgivet mange skolehistoriske titler – her er et lille udpluk:

Joakim Larsen: *Hvorledes Skolelovene af 1814 blev til*. København 1914

Joakim Larsen: *Bidrag til den dansk Folkeundervisnings og Folkeskoles Historie 1536-1784*. København 1916

Joakim Larsen: *Skolelovene af 1814 og deres tilblivelse: aktmæssig fremstillet*. København 1914

Joakim Larsen: *Den danske folkeskoles historie*. København 1918

Joakim Larsen: *Bidrag til den danske Folkeskoles Historie 1784-1818*. København 1893

Ingrid Markussen: *Visdommens lænker. Studier i enevældens skolereformer fra Reventlow til skolelov, 1988*

Ingrid Markussen: *Til skaberens ære, statens tjeneste og vor egen nytte, 1995*

Gunhild Nissen: *Bønder, skole og demokrati, 1973*

Pernille Sonne: *Myten om et pennestrøg*. <http://library.au.dk/betjeningssteder/campus-emdrup-dpb/skolei200aar/udenfor-menu/myten-om-et-pennestroeg/>

Pernille Sonne: Militære fremskridt: Korkbælter og pædagogik. I: 1066 – *Tidsskrift for Historie*, 2006,2.

Se også jubilæumssitet for 1814-lovene: [http://](http://skole200.dk/)

skole200.dk/ og [skolehistorie på danmarkshistorien.dk: http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/skoler-og-undervisning-foer-1814/](http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/skoler-og-undervisning-foer-1814/)

Kildesamling: oversigt over en stor del af dansk skolelovgivning med mange love i fuldtæst:

<http://library.au.dk/materialer/saersamlinger/skolelove/> De i artiklen nævnte love kan findes her med undtagelse af Fattigreglementerne af 1803. Fattigreglementet for købstæderne kan findes her: <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/fattigreglement-for-danmarks-koebstaeder-1803/>

Fattigreglementet for landet må findes i en trykt lovsamling, fx *Love og ekspeditioner vedkommende kirke- og skolevæsen udg. af Kirke- og undervisningsministeriet* eller *Love og Anordninger, samt andre offentlige Kundgjørelser Danmarks Lovgivning vedkommende* udgivet af Tage Algreen-Ussing.

Timestræplan for hærskole (1899)

	I Mandag		II Tirsdag		III Onsdag		IV Fredag		V Lørdag		VI Søndag	
8	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion
9	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning
10	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion	Læsning	Religion
11	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
12	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
13	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
14	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
15	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
16	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
17	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
18	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
19	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
20	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
21	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
22	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning
23	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning	Læsning

Forandring: Selvom det opdelte skolesystem bestod fra 1814 til 1958, var skolevæsenet i stadig udvikling. Folkeskoleloven af 1899 udvidede eksempelvis fagkredsen, som det ses af dette skoleskema fra 1909. Lokalarkivet på Greve Museum

Kongressen i Wien 1814-15

Napoleons forsøg på at skabe et fransk domineret europæisk imperium, ruskede godt og grundigt op i det europæiske landkort. Denne indledningssætning indikerer, at jeg her tænker i international politik, i magt og magtforhold, ikke i menneskelige lidelser, som der var mange af. Her handler det om, at 11 års krig fra 1804 til 1814 havde sat det gamle Europa og dets magtbalance på den anden ende. Napoleon havde afsat herskere og indsat sine egne eller personer loyale mod ham, han havde lagt lande sammen og lavet om på landegrænser; i det indre af imperiet tættest på Frankrig havde man påbegyndt indførelsen af Code Napoleon. Et imperium var under opbygning samtidig med at krigen fortsatte mod øst.

Det store tilbageslag kom i 1812 under det russiske felttog. Efter Napoleons hære var nedkæmpet i 1814 - først endeligt i 1815 - var opgaven for de sejrende magter - Preussen, Østrig, Storbritannien, Rusland - at reorganisere territoriet, finde en måde at sikre sig mod fremtidige franske imperieambitioner og skabe en ny magtbalance i Europa. Det var den opgave kongressen i Wien skulle løse. En række af sejrherrenes allierede - Spanien, Portugal og Sverige - deltog også, ligesom taberstaterne var repræsenterede. Men det var ministrene for de fire stormagter, som førte det store ord ved kongressen, som varede fra 18. september 1814 til 9. juni 1815 under stor pomp og pragt, som var de, for hovedpartens vedkommende, adelige deltagere værdig. Blandt de adelige fandt man den østrigske udenrigsminister grev Metternich, der kom til at spille hovedrollen i forhandlingerne. Wienerkongressens betydning for det 19. århundredes internationale politik var central og relativt langvarig. Her afgjorde man ikke alene, hvordan Frankrig skulle behandles, men man reviderede også grænserne for en lang række stater i Cen-

tral- og Østeuropa og genindsatte flere steder fyrster, som Napoleon havde afsat. Men vigtigheden lå især i, at den ordening man fik lavet, faktisk skulle vise sig at være ret holdbar. Den næste krig som involverede hele kontinentet var Første Verdenskrig. Ikke at der var fred i Europa i det 19. århundrede. Men storkrig var der ikke, og den forløbende konkurrence, der var mellem staterne i perioden før 1800, som byggede på fortløbende udbygning af hære og flåder, blev mere afdæmpet efter 1815. Dette har givetvis ikke kun noget med kongressen og dens udfald at gøre. Alliancerne århundredet ud gik på at opnå en fælles løsning på de centrale spørgsmål, og i det tilfælde, hvor det ikke lod sig gøre, at holde krige på at afgrænset og 'lokalt' niveau. Det er også foreslået, at alliancer i det 19. århundrede gik på at skabe ligevægt og ikke skabe en vinderkoalition. Konstateres kan det dog, at kongressens resultater holdt sig til 1848, mens Krim-krigen, de to slesvigske krige, Syvugerskrigen mellem Preussen og Østrig og den Fransk-Preussiske krig ikke udviklede sig til storkrig.

Det nye landkort

Det landkort man tegnede op med nye stater og nye grænser, tog ikke hensyn til forestillinger om nationalitet, sprog eller andet, som knytter sig til den nationale tænkings måde at trække grænser mellem befolkninger. Grundenheden var den dynastiske territorialstat, landområder bundet sammen af en magthavende monark. Republik var det samme som revolutionær, og revolution skulle man for alt i verden undgå. De republikker som var skabt under Napoleons styre, blev således omdannet til monarkier og tidligere herskere blev genindsat.

Det vil føre for vidt at komme ind på alle de foran-

dringer, som blev foretaget på kongressen. Men det bør bemærkes, hvor moderat man gik til det tabende Frankrig. Hvad Frankrig angik, blev det nemlig bevaret som det var før. Der blev ikke gjort noget forsøg på at tage større dele af landets territorium som krigsbytte. I stedet fik Frankrig faktisk tillagt nogle små franske enklaver, som tidligere havde hørt til nabostaterne. Preussen fik tillagt en række vesttyske lande, som i et sikkerhedsstrategisk øjemed blev en stødpude mod Frankrig. Dette var sigende for den territoriale ordening. Stormagterne fik sådanne stødpudezoner omkring sig og tilgrænsende stormagter, som gav en vis reaktionstid i forhold til eventuelle trusler og derigennem øget sikkerhed. Disse stødpudezoner er måske også en del af forklaringen på wienerordningens succes; de gjorde det ikke alene sværere for stormagterne at komme i direkte konflikt, men de forbandt dem også på en måde, fordi de havde en fælles interesse i de stater, der lå mellem dem. Det er også sigende for ordningen, at hver stormagt fik de nøglelande de ønskede, uden at være grådige og uden at lade deres territoriale ambitioner gå ud over de mindre

stater eller Frankrig.

Central var også ordningen af de tyske stater, som blev resultatet af Wienerkongressen. 1806 havde Napoleon ophævet Det Hellige Romerske Rige af Tysk Nation og i stedet skabt Rhinforbundet. I Wien var man ikke stemt for at føre forholdene tilbage til det gamle kludetæppe af flere hundrede smålande og bystater, men heller ikke stemt for at lade Rhinforbundet bestå. Briterne ønskede et Tyskland, der var stærkt nok til at modstå eventuel fransk ekspansion, mens østrigerne ikke ønskede et Tyskland, der var så stærkt, at det kunne true Det Habsburgske Monarki. Løsningen blev Det tyske Forbund. Forbundet var en føderation af 39 selvstændige stater, som udgjorde en enhed i kraft af en forbundsforsamling, som fik sæde i Frankfurt. Det inkluderende de tyske dele af Preussen og Det Habsburgske Monarki, fire bystater som Hamburg, to hertugdømmer som Holsten og kongedømmer som Hannover og Bayern. De to sidste fik lagt store landområder til sig, men det var og forblev Østrig og Preussen, som var stormagterne og de dominerende stater i forbundet.

Sådan må Wien som kongresdeltagerne ankom til have set ud. Jakob Alt: Blick auf Wien von der Spinnerin am Kreuz (1817).

Le Gateau des Rois. Karikatur fra 1815, hvor "den franske kage" deles. I realiteten blev Frankrig dog behandlet meget nådigt på Wienerkongressen. Der blev ikke gjort noget forsøg på at tage større dele af landets territorium som krigsbytte.

Frie forfatninger - liberalisme

Mens nationalismen som bevægelse stod svagt i 1815 - afgrænset til byernes intellektuelle og borgerlige lag som den var – og i kongresdeltagernes synsfelt, hvor nationalisme var noget der skulle bekæmpes, havde liberalismen mere resonans. Det skal ikke forstås sådan, at liberale idéer om at befolkningens valgte repræsentanter skulle have del i magten, blev lagt til grund for statsdannelserne. Tvært imod. En række forfatninger givet under Napoleonskrigene blev trukket tilbage i det øjeblik monarkerne vendte tilbage til tronerne. Der var snarere tale om, at man gav liberale kræfter en så minimal indrømmelse som muligt, for at hæmme de liberale bevægelser i at udvikle sig og dermed blive en større trussel.

I de tyske stater havde liberalisme mest kraft, hvilket kom til at afspejle sig i Forbundsakten for

Det tyske Forbund. Metternichs forhold til nationalisme og liberalisme kom til udtryk i de såkaldte Karlsbadbeslutninger fra 1819, hvor han efter forhandlinger med repræsentanter for de tyske stater fik indført censur, som skulle stække de nationale studenterforeninger i de tyske lande. Samtidig søgte man at tage luften ud af en liberal preussisk reformbevægelse ved en af de få tilnærmelsesvis indrømmelser, som blev givet til den voksende liberale strømning og dens krav om fri forfatning. Fri forfatning og dertil hørende forestillinger om folkesuveræniteten lå ganske enkelt uden for den horisont, man arbejdede ud fra. Sådanne liberale forestillinger var i sagens natur i modsætning med den fyrstesuveræniteten, som var grundlaget for hele ordningen. Derimod opfattede man provinsbaserede rådgivende stænderforsamlinger, der

byggede på den traditionelle korporative repræsentation som kendtes fra Ancien Régime, som en ufarlig måde at give liberalisterne noget uden at forandre systemet som sådan. Resultatet blev, at alle stater som var medlemmer af Det tyske Forbund skulle udstyres med en forfatning, hvilket blev tilføjet Wienerkongressens slutakt i 1820.

Ikke mindst her kommer det faktum, at det tyske forbund bestod af selvstændige stater, til syne. Der var stor forskel på, hvordan man i de enkelte stater forholdt sig til den lovgivning på forfatning, som Forbundsakten indeholdt. I nogle stater lod man længe som ingenting, og det er sigende, at der ikke fra stormagternes side blev presset på for at få forfatninger gennemført. Stormagterne var på magthavernes side, ikke de befolkningsgrupper, der agiterede eller gjorde oprør for at opnå medbestemmelse, som det kom til udtryk fx i 1830-31. Fr. 6. var som hertug over forbundsstaten Holsten forpligtet på at indføre en forfatning, men undlod at gøre det, indtil julirevolutionen i Paris 1830 synes at indikere, at man nok ikke burde trække den længere. Det førte som bekendt til Stænderforfatningen i 1831. Andre forbundsstater med en tungere liberal tradition indførte forfatninger meget tidligere, vel at mærke uden at blive forhindret i det. Baden og Bayern i 1818 og Württemberg i 1819 er eksempler på forfatninger, der faktisk gav valgret til større dele af den mandlige befolkning end den norske forfatning fra 1814 og den senere danske fra 1831. Ikke alt blev skruet tilbage til tiden før 1789, selvom det næppe var intentionen, at disse indretninger skulle danne grundlag for fremvæksten af en politisk oppositionel offentlighed, som det faktisk blev tilfældet frem mod revolutionerne i 1848.

Et nyt internationalt system

Ofte bruges begrebet restauration om perioden efter Wienerkongressen. Betegnelsen dækker bestræbelsen på at føre forholdene tilbage til udgangspunktet før Napoleonskrigene og helst

tilbage til tilstanden før den franske revolution i 1789. Som det fremgår at det skrevne, er det da også korrekt. Udgangspunktet for forhandlingerne var den traditionelle opfattelse, at magten i en stat udgik fra fyrsten og at det europæiske statsystem bestod af suveræne dynastiske territorialstater, dvs. af de riger og lande, som den enkelte fyrste var suveræn magthaver over. Det er også korrekt i den forstand, at Metternichs konservative politik også bestod i censur og undertrykkelse af den borgerlige offentlighed, og at militær nedkæmpelse af revolutioner og oprør skete hårdt og konsekvent, uanset hvor de foregik.

Men det er også forkert at tale om restauration. Hvad angik international politik, var forhandlingerne i Wien ikke rettet mod fortiden, men tog sigte på fremtiden. Hensigten var at skabe en magtbalance på et nyt grundlag mellem disse stater og en territorial nyordning, som sikrede de enkelte staters sikkerhed i lang tid fremover.

Selvom det kan diskuteres om krig er den eneste grund til statsdannelse i Europa, er det indiskutabelt, at krige var tilbagevendende, langstrakte og en central aktivitet for konger og kejsere rundt om i Europa, men at dette ændrede sig efter Wienerkongressen. Mellem 1500 og 1800 var der i det store hele en krig i gang et sted i Europa hele tiden med sigende navne som Hundredårskrigen, Tredivesårskrigen og Syvårskrigen. Staterne var involveret i et militært kapløb ud fra devisen stater skaber krige og krige skaber stater. Systemet er blevet kaldt rovdyragtigt, idet det virkede efter mekanismen oprust eller dø. Det betød en gennemgribende militarisering af staterne, og at de stater, som ikke formåede at rejse midler til militær og flåde, blev 'spist' af nabostaten eller som oftest delt mellem alliancepartener. Konger og kejsere synes sat i verden for at øge deres territorium, magt og internationale herredømme. Alliancer var kortvarige, indgået med hvem man i den givne situation mente at have fælles interesser med i sine bestræbelser på at udbygge sit eget herredømme og sit territorium.

Krigen mod Napoleon var et lærestykke, som fik afgørende betydning for gennembruddet af en ny international orden. Napoleonskrigen havde tvunget de to ledende stormagter, Rusland og England, til at samarbejde for at besejre Frankrig. Læren af dette var for de allierede, at samarbejde for at opnå og fastholde fred var mere konstruktiv end den fortløbende oprustning og de tilbagevendende krige, som var lette at starte, men yderst svære at få ende på.

Den nye magtbalance karakteriseres i forskningen ved begrebet ligevægt. Grundlaget var det traktatsystem, hvor Wienerkongressen producerede de første, som garanterede stormagternes sikkerhed, status, vitale interesser og eksistens. Grænsedragningerne indgik i dette traktatfæstede internationale system. En række forskellige procedurer og mekanismer understøttede dette netværk af traktatlige garantier, ikke mindst diplomatiske konferencer og en række grundprincipper som dækkes af begrebet 'den europæiske koncert'. Med 'den europæiske koncert' mentes, at stormagterne havde lige rettigheder, interesser og status, hvilket også betød, at de var forpligtede på at respektere indgåede traktater, ikke at blande sig i andre staters interne anliggender, og at internationale handlinger måtte hvile på et legalt grundlag. De skulle spille sammen.

Mens Metternich på mange måder må betegnes som konservativ, synes han på dette punkt at trække på oplysningsliberal tænkning, blandt andet formuleret af filosofen Immanuel Kant. Metternich var en dannet mand og en veluddannet mand. Han var velbevandret i tidligt moderne teorier om international politik, og de huede ham ikke. I stedet for den ustabile krigsskabende konkurrence, ønskede han et system, 'hvor der var balance uden den permanente mobilisering af hære og den uophørlige march af tropper', som han formulerede det i et privatbrev i 1821. Det grundlæggende mål for ham var at opnå og fastholde ligevægt. Her kom traktaterne ind som det lovmæssige grundlag, der afstak ram-

mer og gensidige forpligtelser, hvori diplomatiet kunne udveksle og appellere til mere kosmopolitiske dyder end den rå egeninteresse, som drev 1700-tallets internationale politik og teorierne om den. Staterne skulle ikke opfatte sig selv som autonome størrelser, fordi de havde en interesse i at opretholde systemet. Målet var at erstatte magt med lov og erstatte krig med diplomati og politik. At dette samtidig var en sikring af Det Habsburgske Monakis sikkerhedsinteresser tabte Metternich aldrig af syne.

Wienerkongressen betød således en fundamental forandring af herskende regler, normer og praksisser i international politik. Ikke militær konkurrence, som havde karakteriseret den gamle magtbalance efter den westfalske fred, men en accept af nødvendigheden af samarbejde og kompromis som metode til at vedligeholde og stabilisere magtens balance mellem de fem stormagter. De fem, fordi Frankrig kun kortvarigt blev holdt ude af det gode selskab, og hurtigt blev inddraget som stormagt på lige fod med de andre.

Der lå således nogle fælles værdier og antagelser bag den nyskabte magtbalance. 1848-revolutionerne blev ikke benyttet af stormagterne til at rane landområder fra hinanden. Også de senere krige i forbindelse med Tysklands samling forblev lokale. Krim-krigen var den første store krise for systemet, første verdenskrig dets absolutte undergang. Kejser Vilhelms greb efter verdensmagten ses af nogle historikere som en tilbagevenden til international politik før kongressen i Wien.

Wienervals

I de ni måneder kongressen varede kom ikke mindre end op mod 100.000 deltagere rejsende til Wien. Kongressen var også en event. Den tiltrak eventyrere, taskenspillere og glædespiger, som befolkede gader og stræder. Konger og dronninger, prinser og prinsesser, hertuger og hertuginde og de mange adelige diplomater fik sammen med gadens folk byens indbyggertal til at stige med en tredjedel. Wien var nu heller

ikke noget dårligt valg. Geografisk og kulturelt var det hjertet af Europa. Store barokhuse lå tæt i siden af de smalle, kurvede gader i byens midte, som man kunne nå over land eller ad Donau, denne mægtige flod, der i måneskinnet tog sig ud som en strøm af smeltet sølv. Det gjorde den i det mindste for sprogforskeren Jakob Grimm, da han ankom til Wien en nat i september 1814. Wien havde et aristokratisk præg ud over det sædvanlige. Her boede den habsburgske elite, aristokrater fra Østrig, Ungarn, Bøhmen i store slotte med egen balsal, rideskole og i nogle tilfælde en privat opera. Mængden i gaderne i den rige by blev i disse dage gennemskåret af fornemme kareter, der fragtede diplomater og statsledere rundt til en af de utallige middage og soireer, hvor der ud over maden, dansen og diplomatiske tilnærmelser, også blev gjort andre tilnærmelser af mindre højpolitisk karakter. En anden af Metternichs mange færdigheder var efter sigende forførelsens kunst, en færdighed han ikke var ene om. Uanset om det var den ene eller anden form for tilnærmelse, forblev den næppe en hemmelighed. Spioner var der alle vegne, ligesom rygterne om intriger og forbudte kærlighedsaffærer. Europas regenter og deres følge festede i Wien, mens Napoleon vansmægtede i sit eksil på Elba. Eller det troede man da. Efter 6 måneder uden bekymring om Napoleons gøren og laden, modtog en søvnløs Metternich en depeche midt om natten, hvoraf det fremgik, at man ikke anede, hvor Napoleon var blevet af. På det tidspunkt var Napoleon allerede på vej til Paris. En fransk hær blev mobiliseret og Napoleon fik sine såkaldte 100 dage, det tidsrum han for anden gang var kejser af Frankrig inden han blev sendt i eksil for anden gang på øen Sankt Helena. 3 dage før Napoleon mødte sit Waterloo 18. juni 1815 blev slutakten underskrevet i Wien. Set i det perspektiv forekommer det rimeligt at bruge 1815 som periodeskel i Europas politiske historie.

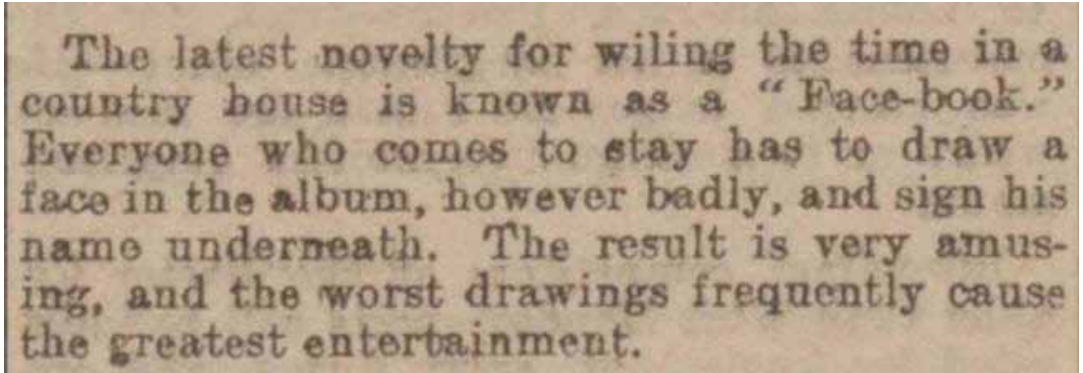

Klemens von Metternich (1773-1859) var udenrigsminister for det Habsburgske Monarki, og hovedarkitekt for den ny orden, der blev skabt på Wienerkongressen. Malet af Thomas Lawrence.

Litteratur

- Tm Chapman: *The Congress of Vienna. Origins, processes and results.* 1998.
- Mark Jarret: *The Congress of Vienna and its Legacy: War and Great Power Diplomacy after Napoleon.* 2013.
- David King: *Vienna 1814. How the Conquerors of Napoleon made Love, War, and Peace at the Congress of Vienna.* 2008.
- Paul W. Schroeder: *The Transformation of European Politics, 1763-1848.* 1994.
- James R. Sofka: *Metternich's Theory of European Order: A Political Agenda for "Perpetual Peace", *The Review of Politics*, Bind 60, Hæfte 1, 115-150.*

Det humoristiske hjørne – Unyttige historiefacts

Facebook var ikke helt det samme i 1902.

Uden tvivl har de pædagogiske udfordringer for undervisere på alle niveauer ændret sig meget fra 1814 og frem til i dag. I år 2014 skal "zapper-generationen" holdes fast – undervisningen foregår i hård konkurrence - ikke med Facebook i den ovenstående beskrivelse - men med bl.a. Facebook anno 2014 og andre sociale medier, der hurtigt fanger de unge menneskers opmærksomhed og leder den bort fra undervisningen. Derfor bliver vi selvfølgelig igen og igen fortalt, at undervisningen skal være både motiverende og engagerende, tage udgangspunkt i elevernes egen livsverden, arbejde med deres "mind-set" osv. osv. Her er det så, at Noter denne gang har besluttet at yde en ekstraordinær service for læserne. Et middel til "at sikre et større engagement, så også de mindre interesserede elever betragter historien som vedkommende"¹, er nemlig at krydre historieundervisningen med små sjove, finurlige og pudsige facts og fortællinger fra fortiden, der kan lukrere på den interesse, som de unge mennesker ofte viser for det ekstreme og mystiske i historien. Og her ligger hjælpen måske lige for og en del af "problemet" – Facebook – kan måske også

viser sig som en del af løsningen. Ovenstående præsentation af Facebook anno 1902 er nemlig hentet fra "Unyttige historiefacts" – en side på (det nutidige) Facebook, der giver mulighed for dagligt at få netop små sjove, finurlige og pudsige facts og fortællinger fra historien serveret som på et sølvfad.

"Unyttige historiefacts" administreres af Michael Frederic Hawkins, der også underviser i historie på Aalborg Katedralskole, og med det erklærede formål "at underholde, men også at formidle historien på en finurlig måde, som vækker interesse hos den almene dansker" bringer han her næsten dagligt små historier og facts fra fortiden – ofte ledsaget af interessante billeder. Så hvis man savner nogle sjove og skæve vinkler til at krydre den mere traditionelle historieundervisning – eller har man som privatperson lyst til stadighed at undres og fascineres – ofte med et lille smil på læberne – over historien, er denne side anbefalelsesværdig. Ud over at de små historier kan bruges som interessevækkere i undervisningen, relaterer de sig ofte til aktuelle begivenheder – fx markeringen af 100-året for udbruddet af Første Verdenskrig, VM

¹ Formuleringen er hentet i vejledningen til læreplanen for historie – STX. Se under didaktiske principper. http://uvm.dk/~media/UVM/Files/Udd/Gym/PDF11/110830_STX_HistorieA.ashx

i fodbold eller 8. marts / kvindernes kampdag, så der er altså også mulighed for at opfylde kravet om nutidsrelatering.

Hvis du har en facebookprofil, så gå ind og tryk "synes godt om" Unyttige historiefacts og når du er i gang – husk også historielærerforeningens facebookside, så du altid kan holde dig opdateret med seneste nyt fra foreningen.

De følgende billeder og små historier er alle hentet fra siden, og de tilhørende tekster er af Michael Frederic Hawkins.

Lægen Thomas Willis fandt i 1600-tallet ud af at ved at smage på patienters urin, kunne man finde ud af om de havde diabetes, da det smagte sødt. Det blev derfor gjort til gængs lægepraksis.

For 100 år siden, 29. juni 1914: En af Englands førende internationale advokater udtaler at mordet på Franz Ferdinand fører til mere fredfyldte tider.

WHISKEY Tooth Paste!

**Genuine 6 Proof Stuff
SCOTCH • BOURBON**

Why fight oral hygiene—enjoy it!
Here's real he-man toothpaste, best
argument yet for brushing 3 times a
day. 2½ oz. tubes flavored with the
real thing—Scotch or Bourbon.
Night-before feeling on the morning
after. Rinse with soda in-
stead of water if you prefer.
Per tube ppd. **\$1**

Greenland Studios
DEPT. HG-114, MIAMI 47, FLORIDA

Disse mønter stammer fra antikkens Rom, og er sandsynligvis blevet brugt som poletter i bordeller.

Den perfekte tandpasta til dagen derpå, 1961.

England, 1953: Slikrationeringen fra 2. verdenskrig slutter.

Historiefaget på Aarhus Universitet

I disse tider tør man jo næsten ikke indrømme, at man er historiker og arbejder på et humanistisk fakultet med at uddanne nye generationer af historikere. Det nærmer sig jo nærmest landskadelig virksomhed ifølge diverse kommissioner og udvalg. Men det går vel lige netop i dette fagblad. Ligeledes er det svært at sige Aarhus Universitet uden at komme ind på omstruktureringer. Det er jo det, man hører om i medierne, men det er nu rigtig nok. For fire år siden var Historie en del af Institut for Historie og Områdestudier. Et mellemstort institut bestående af Europastudier, Østeuropastudier, Asienstudier og Historie. Nu er Historie en del af Institut for Kultur og Samfund, som er på størrelse med det gamle fakultet, og er nu en del af Afdeling for Historie og Klassiske Studier. Hvad det betyder for historieuddannelsen er egentlig ikke så meget, men det siger lidt om den organisatoriske omkalfatring af alting, som vi har brugt ganske meget energi på de seneste år. Men ikke al vores energi. På uddannelsesfronten er vores vigtigste nyere initiativ en ny struktur på vores kandidatstudier. Vi reformerede vores kandidatuddannelse for tre år siden. Vi har nu tre kandidatlinjer: En gymnasielinje, en kulturhistorielinje og en international linje med titlen International and Global History (IGH). Gymnasielinjen ligner sig selv, som man kender den. Derfor vil jeg kun nævne, at de studerende, som følger denne linje, har fået mulighed for at tage et kursus i historiedidaktik og at gymnasiepraktik er kommet i mere faste rammer med tilknyttet undervisning. Det er jo forunderligt nok noget nyt, når man tænker på, at historie i 170 år har været et 'skoleembedseksamensfag'. Til gengæld er jeg ret sikker på, at det er kommet for at blive, og at vi i de kommende år skal videreudvikle med inddragelse af IT i undervisning og andre spændende nye ting.

Den kulturhistoriske linje sigter på at kvalificere kandidaterne til arbejde på kulturhistoriske institutioner i bred forstand. Ud over de traditionelle akademiske dyder i form af kulturhistorisk teori og arbejde med kulturhistoriske problemstillinger, lægges der på denne kandidatlinje særlig vægt på arbejdet med et større kulturhistorisk projekt og dets formidling. IGH-linjen sigter på at give en dybere historisk forståelse af globalisering og international historie. Her arbejdes der med de vanlige teoretiske og empiriske problemfelter, mens det der adskiller denne linje, er fokus på globale, internationale og transnationale aspekter og på moderne historie.

Begge de nye linjer afspejler også de historiografiske tendenser, som har gjort sig gældende i det århusianske historikermiljø de seneste årtier. Den kulturhistoriske vending har jo snart mange år på bagen. Den står meget stærkt i den forskning, som foregår på Afdeling for Historie, og det har derfor været helt naturligt at omsætte den i faglig og uddannelsesmæssig fornyelse.

Nyere er den transnationale vending, som har sat sit markante aftryk i Århus. Den transnationale vending er ikke en teori eller et særligt genstandsområde, men snarere et perspektiv der fremhæver udveksling og forbindelseslinjer på kryds og tværs af nationale grænser. Den er et opgør med det, man kalder metodologisk nationalisme, den tilgang, der ser nationalstaten som den naturlige ramme om historisk forskning. Selvom man ikke skal overdrive historieuddannelsens nationale ramme i 'gamle dage', er der ikke nogen tvivl om, at historie var og stadig er et nationalt orienteret fag, og at den metodologiske nationalisme i høj grad har præget historiefaget og historieforsk-

ningen.

Det transnationale perspektiv er slået bredt igennem på den forskning, som foregår i Århus fra analyser af politiske bevægelser i Danmark før 1848 over de europæiske revolutioner i 1848 til liberal internationalisme før Anden Verdenskrig og FN's historie. Seneste bidrag til forskningen er et forsøg på at finde ud af, på hvilke måder der fortælles om Internationale organisationer og ikke-statslige organisationer i den hidtil eneste encyklopædi omhandlende transnational historie (The Palgrave Dictionary of Transnational History, (2009). Forfatterne, Karen Gram-Skjoldager og Ann-Christina Knudsen, viser at disse organisationer er blevet det vigtigste omdrejningspunkt for transnational historie. De viser også, at ikke alle opslagene er præget af et positivt syn på det internationale organisationslandskab, som man måske skulle tro. Undersøgelsen blev publiceret i *Journal of Global History* tidligere i år.

Ved siden af disse vendinger, bør man fremhæve historiebrug som en tendens der har gjort sig markant gældende både i forskning og undervisning det seneste tiår, hvilket er blevet institutionaliseret i et særskilt lektorat. Historiebrug er jo ikke som sådan nogen ny tendens. Den har for længst holdt sit indtog også i gymnasiet. Men historiebrug er blevet et mere fast forskningstema både hos fastansatte og ph.d.-studerende. Den kolde krigs rolle i dansk historiekultur og politisk debat, dansk re-enacteres og slægtsforskere brug af historien, Holocaust i tysk erindringskultur og historiebrug i Cuba tegner det brede forskningsfelt historiebrug, som det praktiseres i Århus pt. På uddannelsessiden er historiebrug blevet et kursus på vores bacheloruddannelse.

Skal man pege på andre felter som er i fremdrift, kan man pege på byhistorien. Vi huser Dansk Center for Byhistorie, hvis nye leder Mikkel Thelle forsker i bykulturer. Børn Poulsen skriver på et stort værk om den danske middel-

Tidsskriftet TEMP er opstået ved en sammenlægning af det gamle og blå tidsskrift *Historie* og det unge og røde tidsskrift *Den jyske Historiker*. Det har til huse på AU.

alderby, som skal udkomme i 2015. Det seneste bidrag til forskningen er skrevet af Nina Koefoed, som har været medredaktør og forfatter på en antologi, som analyserer relationen mellem køn, borgerskab og udviklingen af den moderne by i Nordeuropa. Bogen udkommer på Routledge denne sommer. Og så har vi et projekt kørende om "Byregion Østjylland i globalt perspektiv", som sigter på den helt aktuelle urbane udvikling meget typisk i et ikke-nationalt, globalt perspektiv. Målet med projektet er i første omgang at samle en dansk forskningsgruppe og forsøge at skaffe nogle penge til et større forskningsprojekt fra eksterne bevillingsgivere, en beskæftigelse som bliver vigtigere og vigtigere i disse år.

Tre af vore samtidshistorikere, Karen Gram-Skjoldager, Thorsten Barring Olesen og Niels Wium Olsen, skal fra foråret 2015 og to år frem forske i

dansk politisk historie efter 1972 med henblik at skrive femte bind af *De danske ministerier*, som fører værket frem til i dag. Både forskningen og udgivelse er finansieret af PFA – igen et eksempel på ekstern finansiering af forskning. Den politiske historie er således ikke glemt i de nye vendingers tid. I denne forbindelse vil jeg også nævne den nordiske models historie, som bliver et stadig vigtigere felt, der efterspørges internationalt især fra Kina, hvor vi afholder sommerkursus for kinesiske studerende i august.

Det sidste peger på den internationalisering, som er sket de seneste år. Vi har nu en engelsksproget kandidatlinje, vi har flere kolleger med udenlandsk baggrund, og der er ikke nogen tvivl om, at der i dag publiceres mere i engelsksprogede tidsskrifter og antologier end nogensinde. Jeg har nævnt et par eksempler på, hvor mine kolleger publicerer deres forskningsresultater for at understøtte denne pointe. Forskningspublicering er for alvor blevet engelsksproget og international. Det giver høj prestige at publicere internationalt, helst i de såkaldte niveau to tidsskrifter med dobbelt blind peer review og hele molevitten.

Det gør vi så, også fordi det i et stigende omfang er blevet en del af den måde vi tildeles penge på fra staten. Forskningen bliver værdisat efter den danske forskningsindikator, registret, valideret og afrapporteret, og bliver efter fastlagte fordelingsnøgler sat ind i det regneark, som midlerne til universiteterne fordeles efter. Og her tæller den engelsksprogede artikel i et internationalt tidsskrift på få undtagelser nær mere end de dansksprogede tidsskrifter, der befinder sig på niveau et.

Men vi holder også fast i, at historie som fag har en forpligtelse på et dansksproget publikum, så der forskes og formidles fortløbende på dansk. Også i vores eget århusbaserede tidsskrift TEMP – tidsskrift for historie. Skulle man have lyst til at

bidrage til det kommende nummer om "Modernitetsforestillinger og moderniseringsbestrebelse i globalt perspektiv" findes der et call for papers her (<http://www.temphist.dk/>). Ikke at det er så århusiansk som det har været. De gamle grænser mellem gamle og unge, århusianere og københavnere, røde og blå er gået lidt i opløsning. TEMP er opstået ved en sammenlægning af det gamle og blå tidsskrift *Historie* og det unge og røde tidsskrift *Den jyske Historiker* i 2010, noget der nok ikke havde været tænkeligt for 20 år siden.

På formidlingssiden har en række medarbejdere ved historisk afdeling været med til at skrive gymnasielærebøger i serien *Historie på tværs* som udkommer på Gyldendal. Jeg har selv skrevet i to af bindene, og det er jo en udfordring både at vælge ud, begrænse ordstrømmen, forsøge at holde fagjargonen i ave og samtidig få formidlet et komplekst stof nuanceret nok. Niels Brimnes, som er specialist i Indiens historie, har ligeledes skrevet en lærebog om Indiens historie efter 1739 på Systime. Formidling af fagviden til gymnasieskolen er således fortsat et felt som vi gerne bidrager til, selvom det ikke tæller noget i den danske forskningsindikator. Det gør formidling i det hele taget ikke. Det kan jo undre al den stund, at formidling af fagviden i gymnasiet må siges at være den samfundsmæssigt set mest betydningsfulde indsats universitetsfaget kan ved siden af uddannelse. Men det er ikke desto mindre sådan det forholder sig.

Hvad formidling angår, kommer man ikke uden om Danmarkshistorien.dk. Danmarkshistorien.dk har lige haft 5 års fødselsdag, og kunne fejre det med, at der nu er over 200.000 månedlige brugere. Det er vi rigtig stolte af, og de fleste historikere på afdelingen leverer input til Danmarkshistorien.dk. Vi forsøger konstant at udbygge sitet med nye leksikonopslag, artikler, temaer, quizzes og der er også et enkelt spil. Det

har været lidt af et eventyr, hvis gennemslag og brug har overgået alle forventninger. Også her bliver vi nødt til at finde alternative veje til at finansiere den videre udvikling. Man behøver ikke være udstyret med nogen vild fantasi for at forestille sig de udviklingsmuligheder der er, men de lader sig ikke udfolde, hvis de alene skal finansieres af instituttets STÅ-produktion som hidtil.

Sådan kan man skitsere mandskab og strømninger på det gode skib Afdeling for Historie i Århus sommeren 2014. Læg dertil fremdriftsreform, studietidsforkortelse, institutionsakkreditering, centralstyret dimensionering, elitespor, effektivisering, erhvervsretning, forskningsindikatorer, formodentlig adgangs begrænsning til kandidatuddannelse og sikkert mere til. Det er selvfølgelig ikke nogen særlig århusiansk foreteelse, men alligevel det farvand, som vi forsøger at navigere i – sjældent med havblik.

danmarkshistorien.dk

ÅRHHUS UNIVERSITET

Søg på danmarkshistorien.dk SØG

PERIODER TIDSLINJE TEMAER DET KAN DU MAGTENS SEGL 1864 QUIZ FILM

T TEMA

DANSKE DRONNINGER

Igennem danmarkshistorien har kongemagten især været mændenes domæne, og kun få dronninger har regeret. Dronningrollen har dog haft stor betydning for kongehusets magt, anseelse og dynasti. Læs mere her.

NYHEDER

5. Juni 2014

NY ARTIKEL OM JUNIGRUNDLOVEN OG DEMOKRATI

I forbindelse med grundlovsdag har vi på danmarkshistorien.dk udgivet en ny artikel omkring Junigrundloven og demokrati.

TEMA MYTE FILM ARTIKEL

FØLG DANMARKSHISTORIEN.DK PÅ FACEBOOK

Danmarkshistorien.dk er et ekstremt succesfuldt eksempel på historiefremstilling fra historiefaget på AU.

Historiekonkurrencen 2013-2014 – hvordan gik det?

I seneste nummer af Noter skrev jeg en lille artikel om den spændende afgørelse omkring konkurrencen. 4-5 opgaver skilte sig ud fra en ellers meget fin række af kvalificerede bidrag, og dommerne kunne i første omgang ikke nå til enighed. I sidste ende fandt man dog frem til, synes jeg, de helt rigtige vinderopgaver, med Anne-Katrine Schotts lille fremtidsnovelle om olien, der slap op, som nr. 1. Opgaven kan læses i sin helhed på EMU. Her et par sætninger fra dommerudtalelsen:

"I en tid, hvor klima- og energidebatten ofte er præget af mere kortsigtede politiske og økonomiske dagsordener, får vi i Anne-Katrines version et litterært bud på en fremtid uden olie. ... Dette

er litterær historiebrug i fremtidsperspektiv, når det er allerbedst, og det sker på baggrund af en solid forståelse af 70ernes oliekrise i Danmark og Danmarks aktuelle energipolitik."

Den 19. juni blev der afholdt en lille ceremoni for alle 6 vindere på Christiansborg under deltagelse af protektor Mogens Lykketoft, to dommere, Bertel Haarder og Rasmus Dahlberg, og de involverede vejledere. Arrangementet var smukt, seriøst og fint og en stor oplevelse for de unge vindere. Som altid har vinderne nu mulighed for at søge om deltagelse i en af Eustorys historiecamps for vinderne i alle de europæiske medlemslande - sidste år blev der afholdt konkurrencer i 18 af de 24

1. prisen 2014 på 10.000 kroner går til Anne-Katrine Schott fra Fredericia gymnasium og hf.

medlemslande. Camps'ene finder sted i september måned i hhv. Oslo og Narva / Estland – med deltagelse af et par af de danske vindere. Jeg har slået et slag for at understrege betydningen af netop denne præmie, som i mine øjne er mere værd end pengepræmien. På EMU'en kan man læse beretningen fra en sådan workshop i 2013 i Slovenien, som sidste års vindere Jakob Felding og Shila Sharifi deltog i.

Et andet sted i bladet kan du læse bidragene fra to af vejlederne til vinderopgaver. Det er klart, at konkurrencens succes afhænger af engagerede historielærere på de enkelte skoler, og derfor vil jeg gerne udover Rysensteen og Nykøbing fremhæve Holstebro gymnasium og Rødkilde gymnasium for en flot indsats i forbindelse med dette års konkurrence. I Holstebro var konkurrencen meget synlig på skolens hjemmeside, Rødkilde har leveret det største antal bidrag.

I det kommende år er overskriften:

Kæmp for alt hvad du har kært

Titlen giver mange muligheder og kun få begrænsninger, og vi håber selvfølgelig på en gentagelse af årets succes. Konkurrencen er stort set uændret. Du kan læse alle nødvendige oplysninger på EMU-en, hvor konkurrencebeskrivelsen vil ligge klar i midten af august. Vi fremrykker deadline for afleveringen af opgaven til

mandag, den 26. januar 2015.

Det gør vi, fordi præmieoverrækkelsen næste år vil være en del af et større historieprojekt – *Historiske dage i Øksnehallen den 14. og 15. marts 2015*, hvor arrangørerne regner med ca. 5.000 besøgende om dagen. Det vil unægteligt give mere opmærksomhed omkring næste års vinderopgaver.

Held og lykke med den nye konkurrence!

Husk at melde ændring af adresse eller nyt ansættelsessted til sekretariatet. Skriv til:

Klaus Bjerre, Norsgade 19, 8000 Århus C eller

historielaerer@gmail.com

Historiekonkurrencen – et bud på "Best Practice"

Historielærerforeningens tilbagevendende historiekonkurrence er et særdeles godt projekt på mange måder:

For det første formår den at aktivere elever, der kan deltage i projektet udelukkende *con amore*. De skal ikke bedømmes for deres arbejde af deres lærer og kan derfor arbejde ud fra deres lyst til faget, hvilket giver et andet drive, andre spørgsmål til vejledning og i sidste ende andre projekter.

For det andet giver det mulighed for at få andre kompetencer i spil hos eleverne, end hvad man normalt gør i undervisningen. Historiefaget er jo ikke tungt på afleveringer, og når det er (som i DHO og SRP), er det sædvanligvis meget formelt og fokuseret omkring skriftlige kompetencer. Mange bidrag til historiekonkurrencen er af mere kreativ karakter, og eleverne får derfor mulighed for at orientere sig omkring formidling af historiefagligt stof, som jo godt kan gå hen blive lidt tørt til tider.

For det tredje giver det muligheder for elever, der synes, de kan noget mere i historiefaget, end hvad de måske viser i de få timer og forholdsvis stramme rammer til hverdag, og derved kan de få afprøvet deres evner, når de bevæger ud over studieplaner og kernestof. Det kan i denne sammenhæng ses som en del af det talentarbejde, der kommer mere og mere af på skolerne i disse år, men det kan sagtens være for de brede masser, som pludselig viser evner i et sådant projekt, som læreren ikke har fået øje på før.

Af alle disse årsager og flere til har vi i de sidste år formaliseret vores elevers deltagelse i historiekonkurrencen på Rysensteen Gymnasium. Gennem

en vejledningsprogression har vi hjulpet interesserede elever med deres proces, og de har fået skrevet, filmet og tegnet en række fine produkter. To lærere har stået for vejledning undervejs og har hjulpet eleverne med praktiske spørgsmål med et omfang på 8-10 timer pr. lærer.

Først og fremmest har det for os handlet om at være ude i god tid. Så snart emnet er blevet offentliggjort har vi på en morgensamling introduceret eleverne for konkurrencen, og historielærerne er blevet bedt om at fortælle om mulighederne og eventuelle vinkler.

Herefter har alle interesserede 2. og 3. g'ere kunne melde sig (historie starter på Rysensteen først efter jul), og vi er begyndt med en kort briefing om emner i et spisefrikvarter. Her har to vejledere oplyst om emnet, givet bud på mulige veje, og eleverne har haft mulighed for at få feedback på deres egne ideer til projekter. Eleverne er blevet bedt om at tænke videre om deres projekter og forberede sig frem mod næste vejledning. Denne vejledning har bestået af et helt modul efter almindelig skoletid, hvor vi har haft mulighed for at tale form, materiale, formidling med mere. Endelig har vi kort før aflevering afsat en hel dag, hvor eleverne har haft mulighed for at hellige sig projektet, og hvor vejlederne har været til rådighed.

Set fra vores perspektiv handler det altså om at lægge en forholdsvis fast progressionsplan klar for eleverne. Herved er det vores erfaring, at eleverne bedst muligt motiveres til at arbejde selvstændigt med deres projekter, og formaliseringen gør, at vejledning ikke pludselig løber af sporet, men at lærernes tidsforbrug på projektet faktisk holdes

på et rimeligt niveau.

Det vil altid være et problem i forhold til placeringen af opgaven. Det har været forsøgt med aflevering først i november, og denne gang var det tidligt i februar. Lige meget hvad man gør, vil andet skolearbejde ligge i vejen for opgaven. Enten bliver det 3.g'ernes forberedelse til SRP, der er i vejen, ellers er det AT-eksamen eller andet, der blokerer. På den baggrund vil der altid være elever, som ikke kan eller vil deltage, men for de, der springer på, kan man hjælpe dem langt ved at organisere processen for dem. Jeg vil anbefale alle skoler at deltage i konkurrencen.

Disse tre piger fra Rysensteen får 2. prisen 2014 for deres imponerende hjemmeside om dansk udenrigspolitik efter 1945.

<p>Faggruppemøde <i>Årets emne diskuteres, og der tales om, hvordan man evt. kan bruge efterårets undervisning som inspiration til eleverne.</i></p>	<p>Tidligt på skoleåret</p>
<p>Introduktion og brainstorm <i>Forklaring i plenum om projektet, spørgsmål og feedback på spæde ideer. Elevernes egne historielærere står til rådighed omkring idéafklaring.</i></p>	<p>Spisefrikvarter ca. 2 måneder før aflevering</p>
<p>Idéafklaring <i>Fordelt på to vejledere pitcher grupperne deres ideer, og der gives feedback.</i></p>	<p>Spisefrikvarter 2 ½ måned før aflevering</p>
<p>Vejledning <i>Tildeling af vejledere og mere håndfaste rammer om problemstilling og form.</i></p>	<p>5. modul 2 måneder før aflevering</p>
<p>Skrivedag <i>Fire moduler sættes af til skrivning. Projektet skal ligge ret klar inden. Begge vejledere er til stede hele dagen.</i></p>	<p>Onsdag 29/1</p>
<p>Aflevering</p>	<p>5. februar</p>

Historiekonkurrencen – Nykøbing Katedralskole

Årets historiekonkurrence var en stor succes! Mange elever deltog, og niveauet var ifølge dommerne højt. Det var glade og stolte elever, der fik overrakt præmierne på Christiansborg den 19. juni af Mogens Lykkesøft flankeret af Bertel Haarder.

To af mine elever havde knoklet hårdt og årets arbejdstitel "Det afgørende øjeblik" havde udmøntet sig i en fiktiv Facebook samtale mellem henholdsvis Günther Øst og Hans Vest, der kommenterede tiden op til - og selve Murens fald. Hver Facebook-opdatering havde et link til en oprettet blog, hvor eleverne viste deres formidlingsevner og historiske viden om emnet.

De var så dygtige og heldige, at det blev honoreret med en 3. plads, og vi havde en spændende dag på Christiansborg. Begge elever har nu ansøgt om at deltage i det internationale historiesamarbejde Eustory og håber nu på en uge, enten i Norge eller Estland, i godt selskab med andre historieinteresserede unge.

Set ud fra et lærerperspektiv, har deltagelsen i årets historiekonkurrence også været en stor succes. På Nykøbing Katedralskole har to kollegaer det overordnede ansvar for information omkring konkurrencen, samt at afholde en arbejdsdag med vejledning for de deltagende elever. Den enkelte underviser kan også deltage aktivt i processen, hvis lysten og tiden er der.

I min optik er 2.g et rigtig godt tidspunkt for eleverne at deltage, idet de (forhåbentlig) efterhånden har tillært sig en vis historisk ballast og har styr på deres kildekritik.

De to elever havde jeg sat sammen. De var begge

dygtige og havde interesse for faget - jeg har undervist dem siden 1.g. Men det mest centrale og spændende var deres forskellighed. Den ene kommer fra "et hjem med klaver", mens den anden aldrig rigtigt har haft et hjem – og slet ikke med klaver. Det endte med, at deres forskellighed skabte en rigtig god dynamik, og der blev tænkt utraditionelt. Samtidig oplevede de begge glæden ved at indsamle viden, finde kilder og diskutere, for til sidst at skabe et færdigt produkt.

Sideløbende med de to elevers arbejde, havde klassen et forløb om den kolde krig, der var delt op i mindre perioder/emner. Klassen forsøgte sig med gruppearbejde og produktet var et oplæg for klassen. På den måde gik de to deltagende elever ikke glip af undervisning og resten af klassen kunne agere som kritikere på projektet. Kammeratlig konstruktiv kritik er altid godt.

Som underviser er det en fornøjelse at se elever være arbejdsomme, nysgerrige og blive klogere. Der er for mig ingen tvivl om, at de to elevers deltagelse i historiekonkurrencen har givet dem mange af netop de kompetencer, vi forsøger at udstyre eleverne med i vores dagligdag. Jeg ser med glæde, hvordan de to elever nu er forberedt på deres sidste år i gymnasiet og forhåbentlig på videre uddannelse. For netop der bliver det for alvor vigtigt selv at være i stand til at indsamle og bearbejde viden, forholde sig kritisk til den og ikke mindst videreformidle den.

Som lærer har det samtidig været spændende at følge med på sidelinjen igennem en måneds tid og lige bruge 5 minutter i ny og næ på at sludre med dem.

Denne form for talentpleje er vigtig. Især i

et område, som fortjent eller ufortjent kaldes udkants-Danmark. Vi er udfordret af elever, der har svært ved at bryde den akademiske kode og ej heller har forældre, som kan hjælpe dem. Alle kender givetvis til elever fra uddannelsesfremmede hjem. Men vi ser enkelte elever, som kommer fra direkte uddannelsesfjendtlige hjem.

Talentpleje i alle fag kan således være medicinen mod laveste fællesnævner. Når eleverne får mulighed for at deltage i forskellige talentprogrammer, kan det bidrage med en selvtillid, der også vil gavne dem i alle deres andre fag. Til glæde for eleven, men vel også for vores kolleger.

Derfor er jeg glad for, at folkene bag historiekonkurrencen næste år vil gøre den endnu mere attraktiv at deltage i. De kan selv løfte sløret for deres tanker ved lejlighed.

Jeg kan derfor varmt anbefale alle mine kolleger at tænke næste års konkurrence ind i den kommende planlægning. Temaet er " Kæmp for alt hvad du har kært", hvilket kan indgå i de allerfleste forløb.

Til sidst vil jeg opfordre alle kolleger til at slå et slag for, at jeres elever deltager i den årlige historiekonkurrence, og at det sættes i system på netop din skole. Det kræver blot, at en enkelt lærer har det overordnede ansvar og får formidlet al information om konkurrencen ud til resten af skolen. Vi har jo alle et ansvar og forhåbentlig en lyst til at vise, hvor spændende og levende vores fag er.

Sidste pris for 2014 går til Nykøbing Falster for en flot interaktiv facebookside om murens fald.

Den europæiske vision for kulturarven

Europa-kommissionen har for alvor indledt en charme- og pressionskampagne for at få medlemslandene til at digitalisere og tilgængeliggøre kulturarven. Den samlede europæiske kulturarv skal digitaliseres og gøres tilgængelig for alle, og de digitale repræsentationer skal samles i det fælles europæiske, digitale bibliotek "Europeana" og gøres søgbare under ét. Det er en monumental opgave, der vil åbne – og allerede har åbnet – for et væld af nye kilder og nye tilgangs- og interaktionsformer.

Al europæisk kulturarv skal være digitaliseret og tilgængelig via Europeana senest år 2025. Ifølge en udregning fra Collections Trust UK vil denne manøvre i sig selv koste op mod 900 mia.kr. over de første ti år. I skrivende stund rummer Europeana lige over 20 mio. objekter, men det anslås, at der på europæiske biblioteker og museer alene ligger omkring 600 mio. selvstændige objekter. Hertil skal lægges hele arkivvæsenet, gallerier, fast kulturarv og meget andet.

Europeana

Europeana er det fælles europæiske, digitale bibliotek og museum, der oprindeligt var tænkt som kæmpeportal; en slags europæisk kultur-Google. Europeana fungerer som et meta-lag hen over tusindvis af europæiske samlingsbærende kulturinstitutioner. Data om institutionernes objekter fungerer som repræsentation af objektet og ejes af den producerende institution. De fagfaglige og tekniske problemstillinger ved at samle alt under én hat er enorme. Ikke bare har forskellige faglige domæner forskellige måder at beskrive objekter på. Beskrivelsen er ligeledes betinget af sprog, kulturområde, periode, institutionstype, formål og meget andet. Herudover er metadataformater og

indkodning forskellig. Slutteligt er der stor forskel på, om institutionerne overhovedet vil af med deres metadata.

Objekterne selv bliver på institutionerne og kan være rettighedsbefængt i større eller mindre grad. En Europeana-søgning kan fx resultere i to middelalder-skrifter fra det Kongelige Bibliotek, hvoraf den ene er frit tilgængelig, mens den anden kun er frit tilgængelig fra danske IP-adresser. Europeana-posten linker til posten hos den ejende institution, og det betyder, at portalen er særdeles velegnet til at besvare det klassiske spørgsmål: Hvad er der egentlig derude, og hvem har det? I praksis aggregeres data til Europeana dels via store format- eller domænespecifikke projekter og dels via nationale aggregatorer, der hjælper de enkelte landes institutioner med at få data til Europeana, og i begge tilfælde gøres det ved at 'oversætte' lokale metadataformater til Europeanas konceptuelle datamodel, der fungerer som et lingua franca for data.

Den danske situation

Danmark har været ganske aktiv med at få digitaliseret kulturarven. Vores problem har været en tendens til at lægge resultaterne i siloer; dvs. isolerede baser, der hverken strukturelt eller semantisk har været forbundne med hinanden. Det er selvfølgelig særlig slemt, nu vi har fået håndfaste mål for, hvor mange poster vi skal levere til Europeana årligt.

Det største skatkammer for digitaliseret kulturarv findes på det Kongelige Biblioteks webportal "*Kulturperler*". Forsiden oplister 232 overskrifter fra "*Alttertavler*" til "*Økonomi*." Hver overskrift dækker over en række konkrete, tilgængelige

samlinger. Nogle kræver plug-ins for at se dem, mens andre linker til sub-søgninger i det Kongelige Biblioteks katalog REX. Hemmeligheden ved at få mest ud af Kulturperler er at gå til sagen med pionér-ånd og med bevidstheden om, at der for enden af klikkene er noget, man kan se. Via KB's hjemmeside finder man også efterhånden hele den danske bogskat fra og med de allerførste såkaldte inkunabler. Skatte som Tycho Brahes og Ole Rømers værker samt fx Flora Danica er tilgængelige. KB har med stort held og dygtighed skaffet udenlandske, kommercielle partnere til digitaliseringsprojekter, således at resultatet er frit tilgængeligt fra danske IP-adresser, men koster fra udenlandske.

"Partiprogrammer og partipolitiske skrifter" der indeholder danske politiske partiers materialer fra 1872 op til i dag, er én af samlingerne. Hvorfor er denne samling særlig interessant? Det er ikke blot fordi vi får dækket centrale passager af de kernefaglige mål, men nærmere fordi arkivmaterialet er overskueligt, og giver eleven mulighed for at dykke ned i specifikke passager af danmarkshistorien. Ophavssituation, tendens og afsenderforhold er ganske tydelige at forholde sig til, hvilket er ensbetydende med, at der kan arbejdes naturligt med den historiske metode. Dette sker således både som led i den specifikke kildeanalyse, men også i en bredere overvejelse af, hvilken betydning materialevalget har for det problemorienterede arbejde.

Ikke mindst derfor har der også været positive erfaringer med at inddrage databasen i faget Almen Studieforbereelse, hvor eksamensopgaven 2013 (*Kampen for det gode liv*) nærmest inviterer på forskellige normative bud på hvorledes det gode liv kan opnås. Denne stræben efter det gode liv bliver tydelig i en analyse af partiernes bud på strukturen i eksempelvis den universelle velfærdsmodel. Dertil åbnes for anvendelsen af en forholdsvis tilgængelig diskursanalyse, som elever

på forskellige niveauer godt kan løfte.

Når der introduceres til arbejdet med en ny database, er det oplagt at have nogle simple og overskuelige emner som kan danne brohoved for et videre arbejde med databasen. Det stimulerer således både lærere og kursister, og denne samling er fint egnet til at løfte dette formål.

Opdagelser her kan passende kombineres med et kig på danske bladtegneres værker. Museet for Danske Bladtegninger har ca. 150.000 tegninger i sin samling, og 40.000 af dem er foreløbigt digitaliseret og online tilgængeligt. Der arbejdes andre steder med store digitaliseringsprojekter af kernekilder som aviser og radio. Statsbiblioteket er i færd med et stort projekt med danske aviser. Det vil resultere i ca. 32 mio. avissider. Konsortiet bag projektet LARM skaber et stort digitalt arkiv med radioudsendelser fra 1925 og fremad. Der er foreløbig kun eksperimentel adgang.

Gymnasie-konkurrencen

Som et første forsøg på at gøre opmærksom på nogle af de mange nye kilder, der er kommet til nationalt og internationalt, indledte Kulturstyrelsen et forsøg i samarbejde med *Fredericia Gymnasium*, *Herlufsholm* og *Roskilde Gymnasium*. Ideen var at introducere historielærerggruppen først, så de interesserede kunne bruge det i undervisningen. Ligeledes udskrev man en konkurrence, hvor elever med større opgaver fik mulighed for at starte på en Europeana-relateret side – enten hovedportalen eller én af projektsiderne – med en opgaverelateret søgning og herefter notere, hvad de fandt, hvor de gik hen efterfølgende, hvad de lærte osv. Til det formål havde man udarbejdet søgeskemaer, der kunne downloades fra Kulturstyrelsens konkurrence-website. Konkurrencen var åben for alle gymnasieelever og meldt ud via Rektorforeningens nyhedsbrev. Guleroden var en MacBook Air laptop fra Apple som førstepræmie, og iPad mini'er til 2.-3. pladsen.

Man modtog over 100 skemaer, som en jury gennemgik, og som udgør et mindre, men værdifuldt, datamateriale med henblik på at forstå, hvad det er for informationskompetencer, førsteårs-studerende på de videregående uddannelser kommer ind ad døren med.

En forsigtig taksonomi over informationskompetence kunne se sådan ud:

- Kildekendskab: Hvad er der derude?
- Kildekundskab: Hvad er kildens natur? Hvad indeholder den? Hvordan kan den afsøges?
- Kildevurdering: Hvad er værdien af resultatet?

De fleste besvarelser scorer dårligt på de to første parametre. Det er næsten fast praksis, at når man ikke får de resultater, man havde håbet eller forventet, går man til Google eller Wikipedia eller xxx. Med de emner, der bliver meldt ud – og det var alt fra Vietnamkrigen til krystallografi – var der i alle tilfælde domæne- eller emnespecifikke kilder, der ville have været bedre end Google og Wikipedia.

På samme vis opfører de fleste sig meget tøvende og tvivlende, når de anvender domæne-, medie- eller emnespecifikke databaser med avancerede søgemuligheder. I modsætning til generelle online-databaser som Google er der ganske vist også en læringskurve, der skal overstiges. Af generelle fejl, der blev begået, var der flere søgninger, der var helt irrelevante for den base, man befandt sig i; fx søgninger på litteraturteorier i en botanisk database eller søgninger på amerikansk-asiatisk historie i en europæisk kulturarv-database. Der er praktisk taget ingen, der anvender avancerede søgemuligheder som fx brug af sprog- eller format-filtre.

De væsentligste egenskaber, succesrige søgere har, er *frygtløshed og evnen til at orientere sig hurtigt og at lære hele tiden*. Der var gode

eksempler på studerende, der udviste netop disse egenskaber. De bedste eksempler på søgesessioner viste en god pionér-ånd, hvor man prøvede at gebærde sig i nyt territorium og hele tiden udbyggede sit kendskab til kilden og resultaterne. Ét godt dokument førte til ny viden og en ny kilde, og der blev hele tiden bygget ud, og ovenpå med klare forbedringer hele tiden. Juryen var ret imponeret over niveauet hos de tre vindere; to 3.G.'er fra Herlufsholm og en 2.G.'er fra Fredericia.

Mikkel Christoffersen, Specialkonsulent tilhørende Københavns Kommune, Kultur- og Fritidsforvaltningen, Københavns Biblioteker.

Hans Henrik Henriksen, Lektor i Historie og Samfundsfag ved Fredericia Gymnasium og Hf-kursus.

The Act of Killing

Offentliggørelse af undervisningswebsite

Produktionsselskabet bag den Oscar-nominerede dokumentarfilm *The Act of Killing* har publiceret et omfattende, gymnasierelateret undervisningswebsite om filmen, der er en udforskning af det massive folkekræb, som fandt sted i 1960'ernes Indonesien - set fra perspektivet af nogle af de bødler, som var med til at udføre det.

Dokumentarfilm på skemaet

Tirsdag den 26. maj offentliggøres undervisningswebsitet www.theactofkilling.dk/undervisning, som består af dybdegående gymnasiefagligt undervisningsmateriale i fagene dansk, mediefag, historie, filosofi og psykologi. Materialet er udviklet i samarbejde med gymnasielærere i hvert fag, der alle har erfaring med omsætningen af film til gymnasiefagligt og undervisningsbrugbart stof. Undervisningsmaterialet tager udgangspunkt i de mange flerfaglige problemstillinger, som filmen lægger op til. Hvor det historiefaglige materiale

særligt fokuserer på de hændelser, der lå forud og bag for folkekræbet, kredser det mediefaglige materiale sig om de unikke filmiske metoder, som filmskaberne har valgt at belyse folkekræbet igennem. Det filosofiske materiale søger svar på større og mere abstrakte spørgsmål om etik, ondskab og menneskerettigheder, mens psykologimaterialet stiller skarpt på massemorderne og de psykologiske processer, der ligger til grund for deres handlinger. Endelig undersøger det danskfaglige materiale dokumentarfilmens sproglige og kommunikative lag, og lægger op til arbejde med blandt andet filmanmeldelser og værkanalyse. Samlet set rummer undervisningsmaterialet således et komplekst og bredtfaende indhold, der desuden gør det oplagt at inddrage dokumentarfilmen i et AT-forløb med temaer som for eksempelvis *folkekræb*, *ondskaben i mennesket*, *historiefortællinger* eller *fakta og fiktion*. På websitet har hvert fag sit eget menupunkt, hvorfra man kan klikke sig videre ind på forskel-

THE ACT OF KILLING

FILMEN MEDIEFAG FILOSOFI DANSK PSYKOLOGI HISTORIE

FILMENS LEG MED GENERER

En films genre defineres gennem fortællermæssige konventioner og tematiske stereotyper – altså hvordan man vælger at fortælle sin film og hvilke udtryksmidler man bruger. Som publikum bliver man i stand til at genkende og identificere forskellige genremarkører, der enten hver for sig eller sammen med andre markører hjælper os med at komme med et andsigt bud på, hvilken genre, der er tale om. Man kan populært sagt sige, at genrekategorisering handler om at putte film i de rigtige kasser. Man taler om, at man bestemmer en films genre ved at vurdere den i forhold til filmens overordnede genrekonventioner, fortælling, tema, stil, sætning og ikonografi.

THE ACT OF KILLING FILMEN MEDIEFAG FILOSOFI DANK PSYKOLOGI HISTORIE

er, at man ved genbevis af virkeligheden ikke er i stand til at påberbe et dramatisk forløb, der som i spillefilm skal stige i intensitet og ende i et klimaks sædlig med, at man skal bringe publikum oplysniger. Disse oplysniger bidrager ikke nødvendigvis til den dramatiske fremdrift, men er nødvendige for, at publikum får de nødvendige faktuelle oplysninger. Man kan i relation til filmen godt finde disse mellemstagespider i blandt andre interviewekvnter, samt i klipet fra tv-udsendelsen.

Opgave:

- Find eksempler på dramatiske episoder/højdepunkter i filmen, der afløses af faktuelle mellemstagespider.
- Hvor mange højdepunkter er der tale om, og hvordan bidrager oplysningerne i mellemstagespiderne til publikums forståelse af forholdene i Indonesien?
- Kan man med udgangspunkt i de filmiske og lydige virkemidler vurdere de dramatiske højdepunkters intensitet?

lige sider med de emner, som det pågældende fag behandler. Nogle af siderne består af dybdegående faglige analyser af filmen, mens andre består af elevopgaver, filmklip og scener fra dokumentarfilmen, artikler, grafiske modeller, lærervejledninger, litteraturoversigter og meget mere. Desuden har websitet et selvstændigt menupunkt om filmen, der blandt andet indeholder interviews med filmens instruktør, produktionsnoter og anmeldelser.

Alt undervisningsmaterialet vil være frit tilgængeligt på websitet, hvorfra der også vil være mulighed for at hente og udskrive samlede fagpakker i pdf-format. Projektet er udviklet med støtte fra Danida.

The act of killing i historieundervisningen

Husker vi masse mord som noget utilgiveligt eller som noget nødvendigt for opretholdelsen af de samfund, vi lever i?

I vestlig sammenhæng kan man overveje, om det var rimeligt at kaste atombomber over Hiroshima og Nagasaki i 1945. Her giver The Act of Killing perspektiv, og man kan måske næsten se filmen som en hvad-nu-hvis-Hitler-havde-vundet-parallell. Men The Act of Killing rejser flere spørgsmål.

Hvordan kunne folke drabet finde sted, og hvilken baggrund havde det på kort sigt?

Med udgangspunkt i blandt andet de ovenstående spørgsmål, udfolder historielærer Mikkel Randløv fra Nørre Gymnasium den historiske kontekst for folke drabet i Indonesien i sit arbejde med *The Act of Killing*. Mikkel Randløv har udarbejdet det historiefaglige materiale til hjemmesiden, hvori han dykker ned i tiden og begivenhederne før, under og efter folke drabet i 1965-66. Med inddragelse af blandt andet kolonialhistorie, national dannelse og identitet, Anden Verdenskrig og kildekritisk analyse, sætter hans undervisningsmateriale således en historisk ramme omkring dokumentarfilmen, der således bliver et oplagt supplement til historiefagets kernestof.

Om filmen

Gennem sine unikke metoder, kravler *The Act of Killing* helt ind under huden på den selvproklamerede biograf-gangster og eksbøddel, Anwar Congo, der stolt karikerer, hvordan han ved hjælp af en wire omkring halsen på sine ofre hurtigt og effektivt dræbte tusinde formodede kommunister under et militærkup i Indonesien i

1965-66. Her blev Anwar Congo og hans venner hyret som bøddler, der skulle medvirke i en omfattende udrensning af alle, der blev opfattet som venstreorienterede - hvilket resulterede i, at et sted mellem 500.000 og 2,5 millioner mennesker mistede livet.

The Act of Killing handler om mordere, der har sejret, og om det samfund, de har været med til at opbygge. For i modsætning til aldrende nazister eller rwandanesiske folkemordere har tiden ikke tvunget Anwar Congo og hans venner til at indrømme deres forbrydelser mod menneskeheden. I stedet har de skrevet deres egen triumferende historie, og er blevet rollemodeller for nutidens millioner af paramilitære unge.

I dokumentarfilmen udfordrer filmskaberne Anwar Congo og vennerne til at fortælle os historien om drabene gennem fiktive scener bearbejdet til deres yndlingsfilmgenrer - gangsterfilm, western og musical. Filmen dokumenterer processen, og vi kommer helt tæt på, når folkedrabsmorderne planlægger og reflekterer over iscenesættelsen af deres oplevelser fra dengang. For hvad sker der, når masse-mordere spiller sig selv - og hvad sker der, når de spiller deres ofre? Det hallucinerende resultat er en filmisk feberdrøm - en foruroligende

rejse dybt ind i masse-mordernes fantasier og i det chokerende banale regime af korrupsion og straffrihed, som de har været med til at opbygge.

Kontakt

For mere information, aftale om interviews mm., kontakt venligst:

Signe Byrge Sørensen på +45 41 18 48 90 / byrge@final-cut.dk

Final Cut for Real ApS

Forbindelsesvej 7

2100 København Ø

www.final-cut.dk

Idé og koncept: Signe Byrge Sørensen. Redaktion og produktion: Sidsel Filipson. Produktionshjælp: Maria Stevnsbak & Maria Kristensen. Webdesign: Simon Tornby. Grafisk design: Emil Thorbjørnsson. Mediefagligt materiale: Morten Skourup, Ørestad Gymnasium. Historiefagligt materiale: Mikkel Randløv, Nørre Gymnasium. Danskfagligt materiale: Mimi Olsen, Hvidovre Gymnasium. Psykologifagligt materiale: Jette Hannibal, Nørre Gymnasium. Filosofifagligt materiale: Jakob Kowalski, Odense Katedralskole.

THE ACT OF KILLING FILMEN MEDIEFAG FILMOFFI DANSK PSYKOLOGI HISTORIE

Andrerødde af folkedrabet – og en udsvælgning. Itrons ferde kampen med kommunister og 'statsjender' samt morderne stadig – bise på TV og store møder med organisationer som Pancasila Youth

Men hvad betyder denne film for de unge i dag?

Opgave:

- Hvad fortæller talkshowet 'Special Dialogue' fra det statsøede TV om den officielle haldning til morderne på kommissærerne?
- Hvilken rolle har morderne i denne iscenesættelse? Og hvilken psykologisk effekt har det nok på deres opfattelse af sig selv og deres handlinger? Inddrag gerne eksempler fra resten af filmen.
- Diskuter hvilken betydning det har for TV-seerne rundt omkring i landet at se en udsendelse som denne i TV?

Anmeldelser

Danmarkshistorie

MARTIN CLEMANN RASMUSSEN, THOMAS P. LARSEN & ULRIK JUEL: "Danmarks historie – det 20. og 21. Århundrede". Lindhardt og Ringhof 2014. 204 sider, 195 kr. + moms

I Søren Mørchs bedste værk, *Den sidste Danmarkshistorie* fra 1996, beskriver han lægestanden i Danmark i 1800-tallet. Den udbredte antikke "videnskab" blandt læger var den gang, at den menneskelige sundhed afhang af balancen mellem kroppens væsker nemlig sort galde, gul galde, slim og blod. Herigennem forklaringen på, hvorfor eksempelvis åreladning skulle kunne gavne kroppen. Den fortælling kender vi alt for godt. Mere overraskende er det ifølge Mørch, at 1800-tals lægerne trods åbenlyse beviser på det modsatte faktisk holdt fast ved denne Hippokratiske verdensopfattelse til deres død. Og således også med historie – når først én historisk verdensopfattelse har sat sig fast (i 1970'erne studietiden), bliver den gentaget i det uendelige indtil historikeren ikke kan skrive længere! Således har 1970'ernes materielle historieopfattelse ligget som et tyngende åg over historieformidlingen gennem de sidste 30 år. Hvem husker ikke et af ekstremerne fx Haues danmarkshistorie fra først i 1990'erne (*Det moderne Danmark*), hvor begrebet *Nationalisme* i 1800-talsafsnittet kun nævnes i en billedtekst. Det nærmer sig det komisk absurde (her kunne der så passende være en smiley). Nu kommer der så endelig en gedigen grundbog til danmarkshistorien, hvor 1970'eren slet ikke er påtrængende; det er ganske enkelt befriende! Her er danmarkshistorien gentænkt med

udgangspunkt i ny forskning på området. Dette forhold ses meget tydeligt i bogens disposition. Forfatterne har taget det forhold på sig, at det ikke længere er muligt at fortælle den store sammenhængende historie om gamle dage. Derimod har de temainddelt danmarkshistorien, således at den samme periode ofte gennemgås flere gange, men med forskelligt fokus. Herved kan man også med fordel bruge bogen til enkelttemaer i undervisningen.

Denne temainddeling kommer mest tydeligt til udtryk i perioden fra 1945 til ca. 1991, som behandles helt eller delvist i 6 forskellige kapitler: "Industrisamfund og velfærdsstat", "Danmark og den kolde krig", "Danmark som international aktør", "Danmark og Europa", "Indvandringens historie" og "Er danmarkshistorien slut". Det sidste kapitel er i øvrigt interessant og ikke set før i denne form – her diskuteres begrebet *postmodernisme*, og hvad den individuelle identitetsdannelse har og kan få for forståelsen af historien fremadrettet!

Det er imidlertid også klart, at hvis det ikke længere er Arups Bjørn fra Suserup, hjælploven eller arbejderbevægelsen, der er historiens primære drivkraft, må noget andet tage over, hvilket man bør være opmærksom på i undervisningen. I bogen ses det tydeligt, at forfatterne er præget af tidens altoverskyggende nyliberale og individorienterede samfundstendens – heraf udspringer naturligvis også bogens tidligere nævnte afsluttende kapitel. Dette ses bl.a. i bogens perspektiverende en eller to-sides "faktabokse", som der er mange af gennem bogen. Her behandles usædvanligt mange enkeltaktører og enkeltvirksomheder fx Georg Brandes, Niels Bohr, Erik Scavenius, Knud Rasmussen, Karen Blixen, B&W, LEGO og A. P. Møller-Mærsk A/S.

Hvert kapitel afsluttes med en række kildetekster – som regel 4 eller 5. Det er ikke overvældende mange, og flere af dem kender vi allerede fra eksempelvis *Danmarkshistorien.dk* – her er opfindsomheden med andre ord knapt så stor som i resten af bogen.

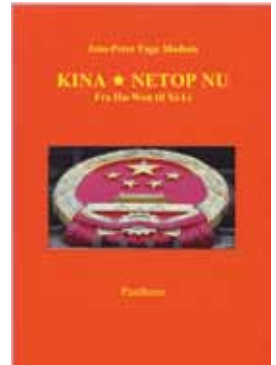
Alt i alt må konklusionen dog være, at der her er tale om et meget seriøst og gennemarbejdet bud på en moderne grundbog til undervisningen i danmarkshistorien i gymnasieskolen. Mine største forbehold er faktisk, at typen, bogen er sat med, er lovligt lille efter min smag – det vil muligvis skræmme bogligt svage elever. Desuden er formatet for stort og samtidig omslaget for blødt. Det betyder meget for de slunkne faggruppepengekasser, at bogen kan holde til at blive taget med i tasken mange gange, og her kunne jeg godt være lidt bekymret, men det må jo komme an på en test!

Desuden skal det afslutningsvist siges, at bogen et uddrag af en større danmarkshistorie, der dækker hele perioden fra oldtiden til i dag, så jeg vil anbefale, at man læser Kai Verner Niensens anmeldelse heraf fra *Noter* nr. 201 juni 2014.

Anders Bærholm Frikke

Kina netop nu

JENS-PETER FAGE
MADSEN: "*Kina netop nu: Fra Hu-Wen til Xi-Li*". Pantheon, 2014. 64 sider, 72 kr. + moms

Bogen *Kina netop nu: Fra Hu-Wen til Xi-Li* lever op til sin titel. Her får vi et øjebliksbillede af Kina, hvor enkelte tråde trækkes bagud til rigets nyere historie, når dette er relevant for at forstå den nutidige kontekst. Bogen er en opfølger til Madsens bog fra 2010: *Ansigt til ansigt med kineserne – religion – historie – samfund* (Pantheon).

Bogen *netop nu* er en lille smal sag på 64 sider, når de supplerende sider med "Forslag til videre læsning", "Persongalleri", "Stikordsregistret" og noteapparatet også tælles med.

Bogen indeholder 5 kapitler og en epilog. I kapitel 1, "Tiden frem mod 2010", skitseres på kun 4 sider nøje udvalgte aspekter ved Kinas historie fra den sidste kejser Puyis abdikation, over Mao-tiden og frem til 2010. Alt sammen for at beskrive det samfund som den kinesiske ledelse overtog ved magtskiftet i 2012. Der redegøres for bevægelsen frem mod markedsøkonomi med en voksende middelklasse og en stigning i privatforbruget. Dermed peger bogen allerede fra starten på hovedproblematikker i nutidens kinesisk samfund: Den stigende ulighed og den manglende demokratisering af samfundet.

I det følgende kapitel, "Det politiske tronskifte", foretages en nærmere undersøgelse af den nye leder Xi Jinpings baggrund. Både det private og det politiske inddrages. Familære og ægteskabelige forhold omtales, før fokus skifter til Xi's vej til præsidentmagten. Xi's forhold til Mao-tiden, samt hans mulige planer for Kinas inden- og udenrigspolitiske rolle i fremtiden behandles på både

orienterende og vurderende vis. Bogens måske vigtigste retoriske spørgsmål stilles i dette kapitel: "Vil Xi's overtagelse af magten betyde politiske reformer i Kina?" (s. 14) – et ideelt spørgsmål til en elevs AT eller KS-projekt om Kina.

For enhver historiker med særlig interesse i Kina er det altid spændende, hvordan Kinas ledere tager stilling til Mao-tiden. Denne stillingtagen er en obligatorisk del af den politiske balancegang alle Kinas ledere har måttet foretage siden 1976. Her skal både befolkning og politiske kolleger pleases. For en kinesisk politikers udtalelser om Mao-tiden er både en prøvesten og et redskab i karrieren. Indirekte er det også en temperaturmåler på kinesiske indenrigspolitiske forhold. Dette omtaler Jens-Peter Madsen, når han efter citater fra en Xi Jinping tale skriver: "Ved at rose Mao mente Xi Jinping, at han kunne styre diskussionen om Maos historiske rolle. Ved at gøre dette kunne han tage brodden af en evt. kritik fra kommunistpartiets... venstrefløj" (s. 18). På fin vis får vi her afdækket, hvordan udvalgte elementer i kinesisk politik og historie forventes at spille sammen. Samtidig får vi nogle af forklaringerne på, hvorfor det lige netop er Xi Jinping, der vandt vejen til præsidentembedet. Her er vist tale om en udspekuleret og rationel herre, der formår at manøvrere virtuost i det politiske liv.

I bogens tredje kapitel, "Kinas forhold til omverden", analyseres både forhold til Japan, Taiwan og USA. Kinas brug af Soft-power i Afrika får en kort men relevant omtale. Et citat fra den kinesiske udenrigsminister om at "...[de afrikanske lande og Kina skal] skabe praktisk samarbejde gennem en styrkelse af et traditionelt venskab.." synes at lægge låg på mistanken om, at Kina er i gang med en kolonisering og måske en ny type asiatisk imperialism i Østafrika. Noget som både visse systemkritikere og visse Kina-kritikere har påstået.

Kapitlet behandler også det accelererende rum-

kapløb med USA på orienterende vis. Er der, i dette af vores samtid næsten oversete rumkapløb, i virkeligheden tale om propagandapolitik og prestige? I hvert fald skiver Madsen at "Landet vil nemlig ud af rollen som 'verdens værksted'... I stedet vil kineserne påtage sig den innovative og nyskabende rolle. Fremtidens industriproduktion skal derfor helst have stemplet 'made by China'" (s. 30). Citatet er her dobbelt aktuelt, idet bogen som lærebog spiller fint op til det nye modeord i stx-undervisningen. De fleste af 'Noters' læsere ved sikkert allerede dette; at ifølge politikere mv. kommer kampen i fremtidens globale verden til at stå om *innovation*.

I kapitlet "Tobarns-politikken" skitseres og diskuteres befolkningspolitikens historie i Kina og lovændringen á 2013, hvor et-barnspolitikken blev moderet. Et kinesisk par må nu få to børn, forudsat at den ene forælder er enebarn.

I sidste kapitel, "Kina frem mod 2020", inddrages reformpolitikken og dens konsekvenser på langt sigt. Den øgede liberalisering af Kina der begyndte med Deng Xiaopings reformer og som Xi Jinping viderefører med en politik, hvor "... markedet er bestemmende...[i/for økonomien]" (s. 21) har haft mange positive konsekvenser. Eksempelvis en forøgelse af levestandarden for stadig flere kinesere. Alligevel er der også kræfter i kinesisk politik, der trækker den anden vej. Nogle fremhæver 'Det Store Springe Fremad' og 'Kulturrevolutionen' som forbilledlige. Et andet negativt forhold er at ytringsfrihedens kår ikke synes at blive forbedret, når man ser på de sager der rejses mod kunstneren Ai Weiwei og andre af det kinesiske samfunds systemkritikere. Madsen vurderer dog, at Kinas Kommunistiske Parti vil blive siddende på magten også i fremtiden, men at partiet meget vel kan blive nødsaget til at etablere et velfærdssystem og gå i dialog med kritikerne.

Historieundervisning i 'netop nu'?

Kina netop nu: Fra Hu-Wen til Xi-Li er i den mest bogstavlige forstand en bog om 'netop nu'.

Bogen indeholder et kildeafsnit med nyhedstelegrammer, forskellige tabeller, et par breve samt en tale og et interview af Xi Jinping. Disse kilder er selvsagt evigt gyldige for arbejdet med Kinas historie i begyndelsen af 2000tallet, men ellers er det en bog præget af nyhedsstofflig friskhed. Det er derfor tvivlsomt om bogen er langtidsholdbar. Vil man eksempelvis kunne undervise efter den om 2 til 3 år? Det er i hvert fald meget tvivlsomt, om bogen kan bevare aktualiteten helt frem til Xi Jinpings afgang i 2022/23.

Bogen indeholder mange anvendelige og illustrative grafer, tabeller og modeller. Særligt modellerne over det kommunistiske partis opbygning (s. 44-45) er gode. Sammen med den åbne og problematiserende tilgang til Kina netop nu, udgør de bogens stærkeste dele. Bogens fotos er dog mindre gode. Eksempelvis kan man på flere af billederne se de pixels billedet er bygget op af (s. 13, 31, 43, 47). Et kritikpunkt mere er, ifølge denne anmelder, at niveauet i bogen ofte vil være for højt for de fleste elever. I indledningen skriver forfatteren at bogen, udover at kunne anvendes på STX, HHX og på HF, også kan anvendes på universitetet og i folkeskolens ældste klasser. Begge dele mener jeg er urealistisk, det sidste mere end det første. På STX og HF er det min vurdering at Kina netop nu kun vil kunne benyttes i historie, hvis læreren enten har suppleret med Madsens bog *Ansigt til ansigt med kineserne – religion – historie – samfund*, selv har ført klassen gennem et grundforløb, eller har benyttet en anden grundbog om Kinas historie til at lægge et fundament hos eleverne. Kan man eksempelvis forvente at eleverne ved hvad ASEAN er (s. 27)? Og hvor mange af eleverne i en typisk klasse vil kunne gennemskue Bo Xilai-sagen (s. 17-18). Ligesom jeg stiller mig kritisk overfor om bogen kan begribes ordentligt uden, at man har ganske godt greb om ideologier, politiske positioneringer og kan overskue hovedtrækkene i diskussionerne om Mao-tiden.

Særligt dygtige elever ville dog kunne få et fint

udbytte ud af bogen under AT, SRP eller KS.

Thomas P. Larsen

Det forsømte arabiske forår

ANDERS SCHULZ & LARS DØSSING ROSENMEIER: *Det arabiske forår – folkelige protester og politisk opbrud i Den Arabiske Verden*. Systime 2014. 152 sider, illustreret, 168 kr. ex.

moms

Gentagne gange har forlaget Systime varslet det papirbaserede undervisningsmateriales snarlige død. Ikke desto mindre foreligger med *Det arabiske forår* et ganske traditionelt kildehefte. Og det er ikke så ringe endda. Men man kan ærgre sig over, at nogle digitale muligheder ikke er udnyttet. Det kommer vi tilbage til.

Med udgangspunkt i en begivenhedsorienteret fremstilling af Det arabiske Forår 2010-2011 rummer bogen en lang historisk linje tilbage til profeten Muhammed, samt to kapitler, der behandler de arabiske nationalstaters udvikling fra 1945 og frem til det 'forår', der aldrig blev til nogen sommer. I et sidste kapitel beskrives udviklingen i Tunesien, Ægypten og Syrien fra 2011 frem til 2014. Den fremstillende del af bogen er suppleret med knap 50 siders udvalgte kilder, knyttet til de enkelte kapitler.

Fremstillingen af Det arabiske Forårs forløb tager sit udgangspunkt i den betragtning, at det var en begivenhed, der var "umulig før den skete, og uundgåelig efter den var sket". Både forskere, journalister og politikere havde udviklet blinde pletter i forhold til de kræfter, der blev udløst af den tunesiske frugthandler Muhammed Bouzizis selvmord i december 2010. Det giver forfatterne et godt afsæt for at drøfte forskellige mulige

årsager til den lavine, der gik i skred. I den forbindelse har den teknologiske globalitet spillet en afgørende rolle med wikileaks-afsløringerne af den massive undertrykkelse og korrupsion bag det 'pæne' regime i Tunesien og med den effektive udnyttelse af facebook og twitter under omvæltningerne. De europæisk-amerikanske eksperter og mediers blindhed i forhold til, hvad der rører sig i det arabiske folkedyb er i sig selv et fænomen, der godt kunne have fortjent en mere dybtgående diskussion. Hvorfor har vi så svært ved at forstå disse samfund? Det er jo ikke første gang - og med garanti heller ikke sidste gang - vi på alle niveauer i den vestlige verden bliver taget på sengen, jf. ISIS-bevægelsens aktuelle fremstød i Iraq.

Den lange historiske linje fra profetens opbrud fra Mekka i 622 e.Kr. rummer et velstruktureret overblik, der i kort form tilbyder en god forståelse af både den kulturelle enhed i den arabiske verden og det afgørende skel mellem sunni- og shia-islam. Her kan den enkelte underviser efter behov udbygge de kortfattede afsnit eller knytte an til andre undervisningsforløb som f.eks. korstogene eller den europæiske imperialisme. Væsentligt er det, at Det Muslimske Broderskab og islamismens udvikling har fået sit eget afsnit som en betydningsfuld faktor bag udviklingen i 20. århundrede. Modsætningen mellem en kosmopolitisk elitekultur og en islamisk forankret 'folkelighed' er helt afgørende for at forstå, hvorfor Det arabiske Forår løb af sporet.

I fremstillingen af udviklingen efter 1945 skelner forfatterne mellem kongedømmerne og de socialistiske republikker. Oprindeligt havde sidstnævnte en betydelig folkelig appel, men især efter det store nederlag til Israel i 1967 blev denne i stigende grad erstattet af behård undertrykkelse ved en stadig mere korrumpet magtelite. Samtidig fandt der en islamisk vækkelse sted - i høj grad stimuleret af revolutionen i Iran. Med Sovjetunionens sammenbrud og kampen mod terrorismen blev de undertrykkende systemer i sti-

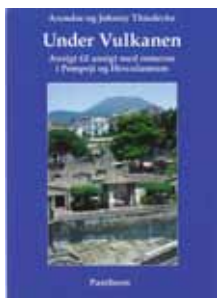
gende grad Vestens trofaste allierede. Hele denne proces behandles i korte, men overskuelige afsnit. Udviklingen efter det overraskende forår er fulgt i tre udvalgte stater, Tunesien, Ægypten og Syrien. Kildeudvalget er lidt smalt. De enkelte kilder er sådan set velvalgte og med gode kildekritiske introduktioner, men der er ikke tilstrækkelig spændvidde til en mere differentieret og elevcentreret læreproces. Her kan man kun undre sig over, at det digitale frontløber-forlag ikke har kombineret det trykte papirmedie med en digital dimension, der ville gøre det muligt at tilbyde et langt mere varieret kildemateriale i tekst og billeder og samtidig sikre en fortsat opdatering af emnet. Efter udgivelsen har IMF, Den Internationale Valutafond, i rapporten "Job, vækst og fairness" leveret en sønderlemmende kritik af udviklingen i de arabiske lande (omtalt i Politiken 24.5.2014), og ISIS-gruppen gør et behjertet forsøg på at sparke hele Sykes-Picot konstruktionen i stykker.

Når det gælder Mellemøsten, er trykte bøger sjældent langtidsholdbare. At bearbejde og tilgængeliggøre digitale kilder til den puls, der fortsat banker, ville være en passende håndsækning til bogens brugere.

Knud Holch Andersen

Flot og fyldig bog om Pompeji og Herculaneum

ARENDSSE & JOHNNY THIE-DECKE: *"Under Vulkanen - Ansigt til ansigt med romerne i Pompeji og Herculaneum"*. Pantheon, 336 sider, 348 kr. med moms.

Bogen er i stort format og rummer mange flotte farvebilleder. Den veksler mellem baggrundstekst og kilder både skriftlige og ikke skriftlige, såvel antikke som senere. Der er fotos fra området, grundplaner og rekonstruktioner baseret på computeranimationer.

Bogen er meget systematisk og inddelt i 7 kapitler. I det første introduceres de to byer, deres omgivelser og politiske status, hvor bl.a. de politiske institutioner og embedsvæsen i en romersk provinsby forklares med mange eksempler fra de mange valgkampsindskrifter. I det andet kapitel hører vi om erhvervsliv, økonomi og de forskellige arbejdsfunktioner, vi ved, der var i byerne. Bogstaveligt talt er vi med et romersk oldtidsmenneske hos lægen eller hos bageren.

I tredje kapitel gennemgås mange af husene i de to byer, og det skal understreges, at det er vægtige og grundige gennemgange af både kendte huse som "Menanders hus", men også mindre kendte som "Samniterhuset" i Herculaneum. Der lægges vægt både på de fire stilarter, interiør og kunst samt funktion. Hermed er der en glidende overgang til kapitel 4 om dagliglivet i de to byer. Her får vi et godt indblik i mad og drikke (årets AT-emne!), kærligheds- og sexlivet, badeanstalter, teaterliv og ikke mindst det, der interesserer de fleste: gladiatorforestillinger.

De to næste kapitler omhandler religion og døden. I det første er der en udmærket gennemgang og flere fortolkninger af Mysterievillaen, og i det sidste overværer vi nærmest en romersk begravelse.

Det syvende og sidste kapitel handler om, hvad der egentlig skete og hvornår, samt hovedtræk af byernes udgravningshistorie. Her dateres udbruddet, som de fleste plejer at sætte til 24/8 år 79 (med Plinius den Yngre som kilde), til at ligge imellem 11/10 og 23/11 samme år. Et scoop er gengivelsen af flere eftertidsmalerier, der er glimrende som perspektivering. Der er mange kryds-henvisninger i bogen, hvilket gør den let at bruge. Bogen rummer en fyldig bibliografi og et register, men kunne godt have bragt en liste over billederne. De fleste er formentligt taget af forfatterne, men der er nogle rekonstruktioner og planer, og det kunne være rart at vide, hvor de stammer fra. Bogen udmærker sig ved at få fortælling og kilder til at gå op i en højere enhed, og kun sjældent kan man komme i tvivl om, hvornår det er bogens forfattere eller en kilde, der taler (f.eks. tekst 72 s 244ff). En ting, der imponerer, er, at der stort set hele tiden inddrages ny forskning og nye fortolkninger af mange bygninger, kilder og generelle ting. Som erfaren lærer, der flere gange har besøgt og beskæftiget sig med især Pompeji, må jeg tilstå, at bogen har bragt mig flere nye indsigter.

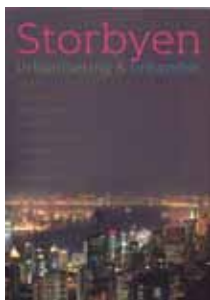
Bogen er en meget fin efterfølger for "Ansigt til Ansigt med romerne" (1993) af samme forfattere og vil indtage en fornem plads i den danske Pompeji-litteratur sammen med bl.a. J. E. Skyds-gaards "Pompeji" fra 1970 og Flemming Gorm Andersens "En dag i Pompeji" fra 1980. I under-visningsammenhæng vil den især kunne bruges i forbindelse med AT-forløb og de store skriftlige opgaver. Der er desværre ikke tid til at læse hele bogen i et historieforløb om Romerriget, men den vil være rar at have med i et sådant forløb.

Hvad enten man fysisk står og skal til Pompeji og Herculaneum, eller man blot ønsker at foretage en symbolsk rejse hjemme på sofaen eller i lænestolen, bliver man ikke skuffet med denne bog i hånden. Den får mine varmeste anbefalinger.

Kai Verner Nielsen

Storbyen

ANNI GREVE m.fl.: *"Storbyen urbanisering & urbanitet"*. Columbus 2014. 220 sider, 287 kr.

Der står otte samfundsvidenskabelige forskere, fortrinsvis sociologer og antropologer, bag denne lærebog om storbyen, urbanisering og urbanitet. Blandt bogens erklærede formål er "At skabe en bog, som kan bruges af alle ungdomsuddannelser, i mange fag, i tværfaglige emner, til almen studieforberedelse og som råstof til projektarbejde". Overordnet skal bogen "give eleverne en oplevelse af og et indblik i byen omkring os".

Set med historielærerøjne synes jeg ikke, det er lykkedes forfatterne at nå i mål. Dertil er projektet for ambitiøst. Bogen fremtræder først og fremmest som en samfundsfaglig bog i sit indhold og sin opbygning. Der lægges vægt på en introduktion af mange forskellige urbaniseringsteoretikere og mange forskellige først og fremmest samfundsvidenskabelige tilgange til studier "i byen" og "af byen". Som historiker mangler jeg konkrete anvisninger. Hvor kan jeg gå hen og finde et materiale, jeg kan afprøve teorierne på? Jeg savner også historiefagets traditionelle mere faktuelle tilgang.

Bogen indledes med to kapitler: "Urbanisering før og nu" og "At studere og planlægge for urbanitet". Et meget stort stof og mange begreber og metoder bringes i spil på disse sider og skal udgøre et fundament for resten af bogen. Som læser mister jeg helt overblikket. En enkelt af metoderne, fotokartering, der her kaldes "Dokumentation med mobiltelefon", bruger jeg allerede i min undervisning. Min erfaring er, at den kræver grundig forklaring og gentagne øvelser.

Som introduktion til metode er kapitlet i bogens sidste del: "Storbyoprør: Husbesættere og senmodernitet" forbilledligt i sin sammenligning af

den sociologisk-antropologiske tilgang (bz-erne som modkultur) og den historisk-politiske tilgang (bz-erne som bevægelse).

I bogens anden del: Fænomener af byen, fortælles, stadig med vægt på teorier og metoder om fristeder, social orden, kvinder, sundhed og religion i storbyen. Interessant læsning er kapitlet: "Boliger, velfærd og storbyens sociale orden". Også her er København eksemplet, og kapitlet måske mest interessant, hvis man kender hovedstaden - men man kan også med stort udbytte sammenligne København med en anden by, som eleverne kan arbejde konkret med.

Kapitlet "Når kvinder kommer til byen. Migration, storbyliv og intimt medborgerskab" er relevant som en samtidsperspektivering af kvindehistoriske emner. Bringer byluft frihed, eller bliver kvinderne udsat for transnational social kontrol?

I kapitlet "Storby og religion" præsenteres den post-sekulære storby, her lægges fint op til et samarbejde med religion.

Kapitlet "Storby og sundhed" ville jeg gerne læse med mine elever som en samtidsperspektivering af et emne som f.eks. levevilkår under den industrielle revolution. Opslagene: 'Middellevetid i Københavns bydele', og 'Døden blev hængende' lægger op til diskussion og refleksion. Det gælder også kapitlet "Den opdelte by: Ghettoisering og gentrificering", der kunne følge et arbejde med industribyen til dørs.

De enkelte kapitler afsluttes med en opsummering, der ofte gentager de spørgsmål, der bliver stillet i indledningen - hvor en konklusion måske havde været mere interessant for læseren.

Bogen er illustreret med farvefotografier i en udmærket kvalitet, men valget af illustrationer kunne gøres skarpere, så de forskellige pointer fremtræder klart.

Der er gode interessante grafer og aktuelle kilder, men også en del teoretikere og kilder af lidt ældre dato, hvor man tænker: Hvorfor lige dem?

"Storbyen urbanisering & urbanitet" har gjort det tydeligt for mig, i hvor høj grad mine forvent-

ninger til en lærebog er præget af historiefagets tradition. Trods kritikken ovenfor må jeg indrømme, at jeg har været meget optaget af bogen under læsningen. Køb den til bogreolen, hvis du vil styrke den samfundsvidenskabelige tilgang i din historieundervisning - eller inddrag nogle af de mere eleventhellige kapitler i en aktualisering af arbejdet med byen. Men vær opmærksom på, at der er en del begreber, der skal forklares.

Anne Melillo

Velfærdsstaten

SØREN KOLSTRUP: *"Den danske velfærdsmodel 1891-2011 – sporskifter, motiver, drivkræfter"*.

Frydenlund 2014. Indbundet, Illustreret, 373 sider, 299 kr.

Inspireret af den aktuelle debat om velfærdsstaten vil Søren Kolstrup efterforske "universalismen" i "den danske velfærdsmodel 1891-2011". Kolstrup vil undersøge flere ting, bl.a. hvorvidt den danske velfærdsmodel (velfærdsstat) kan rummes inden for G. Esping Andersen's definition af den skandinaviske model, også kaldet "den universelle velfærdsstat". Herudover vil han undersøge, hvorvidt beskyldningerne om, at den danske velfærdsmodel kun eksisterer takket være bestikkelse af middel- og overklassen, er sande. Der har været vedvarende påstande og anklager om, at disse gruppers opbakning til modellen skyldtes den lige adgang til velfærdsstatens overførsler og service. For at efterforske dette har han derfor undersøgt, hvor det universelle princip stammer fra. Hvad var begrundelsen for at designe velfærdsstaten efter dette princip? Endelig vil han undersøge, hvor velfærdsstaten nu bevæger sig hen?

Han starter i 1891, hvor rigsdagen vedtog "Sygekasseloven". Kolstrup mener, at der dermed startede en bølge af sociale reformer, formet og vedtaget af partierne Højre og Venstre, med det formål at sikre et levekårs minimum for underklassen. Alderdomsunderstøttelsesloven (1891), Ulykkesforsikringsloven (1898), opbygningen af et offentligt hospitalsvæsen mfl. var alle sammen reformer, der havde til formål at sikre en tilstrækkelig arbejdskraftreserve, som dels var fysisk rimeligt velfungerende og som ikke udvandrede fra riget. Ønsket om at begrænse de sociale konflikter i samfundet lå også bag reformerne. Disse tiltag var nye ved, at det offentlige blev aktivt involveret i udviklingen af socialforsorg. Grundlæggende havde man lavet reformerne således, at de enten byggede på et forsikringsprincip (gennem medlemskab af fx sygekassen opnåede man ret til en bestemt ydelse), eller man fik adgang til understøttelse (fx alderdomsunderstøttelse) ved at blive erklæret værdig trængende, hvilket vil sige, at man ikke kunne klandres for at ens ulykke var selvforskyldt.

Velfærdsmodellen i sin universalistiske form kan identificeres i enkelte eksempler fra midten af trediverne. Det er idéerne fra bl.a. "Befolkningskommissionen af 1935", der efter svensk inspiration forslår generelle ordninger på moderskabsområdet. Universalismen trænger dog først for alvor igennem omkring midten af 1950'erne og frem. Forrest i kampen for den universelle velfærdsstat gik socialdemokratiet, bistået af det radikale venstre. Tanken om "medborgerskab" (dvs. lighed) er fundamental for denne proces. Kolstrup pointerer, at de argumenter, der går igen for de enkelte universelle love, er principielt den effektiviseringseffekt de har. Udfasningen af trans- og værdighedskriterierne giver en langt bedre social effekt, ligesom man slap af med det omfattende bureaukrati og de svært gennemskuelige regler vedr. klientens indplacering i en social kategori. Det er tekniske synspunkter, der formuleres af embedsmænd og eksperter, og er altså ikke

bekvemme politiske manøvrer. Dermed mener han, at have påvist at "bestikkelseshypotesen" ikke holder for en nærmere efterforskning.

I en række social- og forsorgslove fra midten af 1950'erne og frem til 1960 udfases værdighedskriteriet i dansk sociallovgivning og erstattes af et fokus på revalidering og resocialisering, og dermed er "medborgerskabet" knæsat som princip. Bistandsloven bliver det sidste højdepunkt i "velfærdsstatens guldalder", som den er blevet kaldt. Herefter er det med undtagelse af efterlønsreformen begrænset, hvad der sker i forhold til universel lovgivning. Siden 1990'erne er de universelle principper i stadig højere grad blevet presset og i mange tilfælde erstattet af trængskriterier og vurderinger.

Kolstrup skaber således en fortælling om en stående konflikt i det danske samfund. Omdrejningspunktet er de principper, som omfanget og tildelingen af det offentlige sundheds og sociale ydelser skal bygge på. Kernebegreberne er universalisme overfor træng- og værdighedskriterier. Den offentlige medfinansiering af forsikringsordningerne var med få undtagelser dominerende fra 1890'erne og frem til 1950'erne, hvorefter det universelle princip havde en kortere periode for så igen at blive presset af forsikringsmodellen, som princip for velfærdsstaten omkring 1990'erne. Kolstrup argumenterer på den måde for, at den universelle velfærdsstat er under dekonstruktion til fordel for en model, hvor selvforsikring og offentlig medfinansiering spiller en større rolle i forholdet til adgang til sociale ydelser mv.

Bogen giver et imponerende overblik over det omfattende lovgivningsarbejde, som konstruktionen af den danske velfærdsstat har krævet. Kolstrup har været inde og se på alle folketingsdebatter om velfærdsreformer (i betydningen det, der øger tilbuddet om serviceydelse, økonomisk indkomstoverførsel og tilskud til borgerne).

Bogen fremstår mest som en håndbog (der er et navneregister bag i bogen og de mange kapiteloverskrifter i indholdsfortegnelsen kan give det

ud for et emneindeks, selv om det jo ikke er helt det samme), fordi den giver en relativ kortfattet gennemgang af argumentation og holdninger i den politiske debat under behandlingen af velfærdslovgivningen. På den måde leverer bogen typisk en ret kortfattet indføring i baggrunden for det enkelte lovinitiativ, som typisk er hentet fra et udsigtspunkt omkring et kommissionsarbejde. Læseren efterlades deraf med det klare indtryk, at velfærdssamfundet er begrundet og udformet af sociale samfundsanalytikere og velfærdsplanlæggere og gennemført af lovgiverne med socialdemokraterne i spidsen. Mennesket i den sociale virkelighed og samfundskonflikterne omkring fordelingspolitikken er fraværende i bogen, ligesom et fokus på sammenhængen mellem udviklingen i de økonomiske nøgletal mv. ikke tages op. På den måde er det et kapitel i dansk socialhistorie, som Kolstrup har givet sit bidrag til.

Skæver man lidt til det nyligt næsten færdigudgivne storværk "Dansk velfærdshistorie" bd. 1-5 (6) må man sige, at fokuset er indsnævret, hvilket også er nødvendigt, når man kun har 300 sider (godt 10 % af mammutværket) til sin rådighed, men omkostningen er, at man mangler analysen af de sociale tilstande og de historiske omstændigheder, som velfærdsreformernes lovgivning blev til under.

Jeg vil mene, at man godt kan overveje at anskaffe bogen til sin skoles håndbogsbibliotek på grund af bogens komprimerede indhold og klare fokus.

Jørgen Lassen

Konspirationsteorier

CHRISTIAN VOLLMOND
& MAD S AAMAND HANSEN: "*Hvem stod bag? Konspirationsteorier, skjulte magter og alternative forklaringer*", Frydenlund 2014. 222 sider, 249 kr.

Konspirationsteorier spiller en rolle i dagens forståelse af historie særligt blandt elever. Denne bog er beregnet til undervisningen og skal nok finde et publikum særligt blandt eleverne, der vil finde emnerne spændende. Bogen er fint tænkt ind i denne sammenhæng med henvisninger til forskellige tekster på kryds og tværs.

Bogen er velforsynet med ordforklaringer, hvoraf nogle dog synes overflødige. Dette gælder f.eks. ord som fernis, Pentagon, kilder m.fl. Man spørger sig selv om niveauet virkelig kan være så lavt blandt nutidens elever? Men hellere en forklaring for meget end for få. Det kan dog undre hvorfor "Svinebugten" ikke er forklaret s. 113 – hvor mange af dagens elever er klar over dette?

Der indledes med en introduktion til brugen af bogen, hvor der også angives eksempler. Dette efterfølges af et teoriafsnit, der består af, for det meste, korte tekster på ca. 1½ side. Alle teksterne er forsynet med arbejdsspørgsmål på forskellige niveauer til selve teksten, andre til diskussion og yderligere opgaver. Antallet af teoritekster kunne have været begrænset – på den anden side er man jo fri til selv at vælge de man finder mest egnede til den enkelte klasse eller opgaveskrivende elev.

Bogen indeholder 20 cases, der samler sig i temaer om eksempelvis Zions Vise Protokoller, Eurabia, 9/11, hemmelige selskaber (Illuminati), Bilderberg. Nogle af teksterne er temmelig langt ude rent indholdsmæssigt, hvilket også burde være indlysende for selv de svageste elever – men de kan dermed bidrage til en interessant klassediskussion.

Alle cases indledes med en vekslende grad af introduktion og er af varierende længde men i hovedsagen korte – de længste tekster er på 4-5 sider. Alle teksterne er ledsaget af arbejdsspørgsmål med henvisninger til de teoretiske tekster.

Sidst i bogen er der forslag til større skriftlige opgaver – også her med henvisninger til teoriteksterne og de enkelte cases og deres historie. Dertil har bogen sin egen hjemmeside med mere materiale – men mest med billedmateriale - på www.hvemstodbag.dk. Her kan man også finde filmmaterialer med tilhørende arbejdsspørgsmål. Bogen kan anbefales til opgaveskrivende elever, men også til at inddrage en alternativ forståelse af en historisk situation, der er gennemgået i klassen og kan dermed bidrage til en interessant diskussion i klassen.

**Danmark-Norge
1814**

RASMUS GLENTHØJ
& MORTEN OTTOSEN:
"*1814 – krig - nederlag – frihed*". Gads forlag 2014. 392 sider, 350 kr.

Dette meget indbydende og grundige værk med gode illustrationer, der i sig selv udvider teksten, er skrevet af en dansk og norsk forsker. Målet er naturligvis at anskue det største nederlag i Danmarks historie – tabet af Norge – ud fra de to lande og de to befolkningers opfattelse af begivenhederne og egen selvforståelse. Glenthøj har tidligere i kataloget: Magtspillet om Danmark og Napoleon i forbindelse med det Kongelige Biblioteks udstilling om Danmark og Napoleon i 2006 skrevet en glimrende artikel om danskernes holdning til England, Frankrig og Napoleon 1799 – 1815. For nylig bidrog han i dette jubilæumsår, hvor 4-tallet (1814, 1864 og 1914) indgår, med sit værk om nederlaget i 1864. Det vidner om en

kolossal energi og spændvidde, men de to store nederlag er viklet ind i hinanden, og derfor kommer begreber som patriotisme og nationalisme til at være vigtige omdrejningspunkter i værket. Nederlaget i 1814 var ubetinget det største, og det er historikere helt på det rene med, selv om 1864 måske står klarere i danskernes bevidsthed. Hér har vi mange erindringssteder, frem for alt Dybbøl, men derimod ikke rigtig nogle, der vedrører tabet af Norge i 1814, hvor alt gik galt.

Bogen har syv kapitler, hvis overskrifter giver hovedlinjen: Danmark-Norge og patriotismen, Københavns bombardement, Krig med Sverige, Søkrig og økonomisk krig, Indre forandringer og ydre trusler, Slutspillet om Norge, Frihed og undertrykkelse og Danmark og Norge efter Danmark – Norge. (Bemærk pointen).

Indledningsvis kunne man godt savne det traditionelle forord, hvor metode, mål og ideer ridses op. Årsagerne til, at Danmark blev trukket ind i Napoleonskrigene gennemgås og hvordan det påvirkede de to befolkninger. De to landes historikere har traditionelt analyseret dette tema ud fra et norsk eller dansk perspektiv, men her vil forfatterne forsøge at binde enderne sammen. I dobbeltmonarkiet Danmark – Norge med hertugdømmerne lå loyaliteten over for den samme enevældige monark, og flåden var kronen, der bandt helstaten sammen. Vi får en gennemgang af strukturen i staten, og interessant er, at de norske byer var færre men større end de danske. København var naturligvis den største med hele centraladministrationen som et konglomerat af de forskellige befolkninger, hvor ca. 25 % talte tysk. I og for sig intet nyt men en nyttig erkendelse oven på den nylige afstemning til EU. Patriotisme forstås forfatterne som nationalpatriotisme inden for rammerne af ens egen nation og ikke nationalisme, som i Danmark først for alvor dukker op i forholdet til Prøjsen i forbindelse med Treårskrigen og 1864. Fædrelandet var alle kongens lande. Kravet fra Norges side var bl.a. eget handelsministerium, universitet og bank, som man allernå-

digst fik af Frederik d. 6 i et sidste forsøg, og før det hele brændte sammen. Blandt nordmændene var de fleste tilfredse, og de norske bønder havde Europas laveste skatter! Mange norske familier i købmands- og handelsklassen var indvandret fra Storbritannien, og britiske idéer var derfor en vigtig bestanddel. Den florissante periode gennemgås, og det påvises, at der allerede på det kulturelle plan i slutningen af 1700-tallet var tale om en fælles nordisk idé. Rusland var garanten for Danmark-Norge, og det faktum spillede en afgørende rolle for en af Danmarks dygtigste udenrigsministre A. P. Bernstorff. Russisk erobring af Finland ville bevirke, at Danmark ikke længere indgik i Ruslands magtbalancepolitik, hvor svækkelse af Sverige naturligvis var et kardinalpunkt. Hele dette mareridtsscenario blev det endelige resultat i 1812, hvor Sverige og Rusland sluttede fred.

Det er lidt af en myte, at nedturen for dobbeltmonarkiet startede med slaget på Reden i 1801. Der var fremgang i handel og indtægter for dobbeltmonarkiet i perioden efter frem til 1807, hvor freden i Tilsit ændrede alt for Danmark-Norge. Napoleonskrigene kom også til at handle om ideologi, og det er paradoksalt, at det dybt konservative enevældige styre kom til at havne på samme side som et på papiret revolutionært styre og med Napoleon som usurpator. Men alt dette, belyser forfatterne, er bestemt af alliancer og geopolitisk strategi.

Hvorfor kom Storbritanniens offensiv bag på beslutningstagerne i København? Dette spørgsmål analyseres grundigt på overordnet og diplomatisk niveau. Hvad oplevede diplomaterne, og hang det sammen med virkeligheden? Det er altid yderst interessante spørgsmål i historien. Hele bombardementet af København bliver rullet op endnu en gang med Træskoslaget ved Køge som et billede på elendigheden, sammenbruddet og synde bukefterspillet i Danmark. I Norge var følelserne blandede pga. handelsforbindelserne med Storbritannien og den engelske flådes blo-

kering af landet. Oven på sammenbruddet satte regeringen ind med en moralsk oprustning af befolkningen i undervisningen, hvor den nordiske oldtid blev et vigtigt tema. Et godt eksempel i dag på historiens helt centrale rolle for en befolknings opfattelse af sig selv (tænk på alt, hvad der er lige foregået på Krim). Historien, som vi ved, er altid en farlig dame at danse med!

Sveriges alliance med Storbritannien foruroliger naturligvis København specielt i forhold til planer omkring Norge. Alligevel var Stockholm og København enige om at undgå krig i Skandinavien, men Norge skulle være Sveriges kompensation for det tabte Finland, og det blev det ved felttog i 1807–08 og endelig i 1814. Svensk propaganda gik forud i form af elementer med gulerod- og kæpmetoden, hvor den spillede på Norges forsyningsproblemer og til tider hunger. Forfatterens analyser tyder på, at propagandaen dybest set ikke havde den store virkning. Derimod fik forsvarskrigen i 1807 indflydelse på norsk selvopfattelse og national opfattelse. Den norske hær bestod af 30.000 udskrevne og en bondemilit på 15–20.000 mand, som i højere grad havde forsvaret af deres egen familie og hjemsted for øje. Eliten og den brede befolknings interessesammenfald måles på størrelsen af frivillige bidrag i krigen 1808.

Danmarks søkrig med kanonbåde etc. er jo fint analyseret i Dansk søfartshistorie fra 1997, så hér er der ikke så meget nyt, men afsnittet må vel med i et værk om 1814. Ligeledes et afsnit om statsbankerotten, hvor Svend Åge Hansens hovedværk om 1813 savnes i bibliografien – underligt. Det påpeges, at Norge blev ramt forskelligt af blokaden. Men ind i mellem ville det have været rart med noget overordnet talmateriale, som det kan ses i andre værker, eksempelvis grafer og diagrammer til at holde sammen på den økonomiske udvikling i dobbeltmonarkiet i en lang linje i stedet for de mange ord. I Norge dannes en gruppe omkring grev Wedel Jarlsberg, som støttede en løsrivelse og senere ikke var ukritiske

over for Sverige. Senere på Rigsforsamlingen i 1814 gav det sig udslag i en selvstændighedsfraktion og en unionsfraktion.

Forfatterne åbner også for kontrafaktisk historie, idet de rejser spørgsmålet i den svenske tronfølgekrise i 1810: Tænk hvis Karl August (fra Danmark) ikke var død så pludselig? Tænk hvis Bernadotte ikke var blevet valgt til svensk kronprins? Så ville skandinavisk historie have taget en helt anden drejning. Men det interessante spørgsmål er, hvorfor Sverige kigger til Danmark efter en tronfølger. Det er ganske irrationelt, at Sverige kigger efter kandidater fra deres fjender, og hvordan hænger det sammen med Sveriges udenrigspolitik under Napoleonskrigene? De to lande var traditionelle arvefjender, og læseren får ikke noget svar på dette gådefulde spørgsmål. Forfatterne er dybt nede i det diplomatiske ping-pong omkring den ledige svenske kronprinseplads og Danmarks forhandlinger til alle sider i 1813, da det for alvor brændte på og i Norge vejen frem mod 17. maj, hvor der er rigtig meget at holde sammen på. Så meget, at værket havde stået sig ved at blive strammet gevaldigt op, idet der er mange gentagelser. Det kan skyldes, at det er to forfattere, der skal samarbejde fra hver sin vinkel, men ikke desto mindre er det unødvendigt at få tingene serveret flere gange. F.eks.: Om problemerne i Norge som følge af de manglende forbindelser efter den dansk-norske flådes exit, om Bernadottes tropper, om den britiske blokades betydning for nordmændene, om grev Wedel Jarlsbergs synspunkter, om krisen i Slesvig-Holsten, om Frederik d. 6.s udenrigspolitiske muligheder etc. Baggrunden for Frederik d. 6.s udenrigspolitik, hvor kerneinteressen var fastholdelse af Norge, bliver spredt ud i de forskellige kapitler afhængig af indfaldsvinkel. Forfatterne fastslår ret tidligt, at alliancen med Napoleon var det bedste den danske regering kunne gøre, idet Storbritannien aldrig ville kunne forsvare Danmark-Norge mod Napoleon til lands, og så lå Danmarks bløde underliv i øvrigt i Slesvig og Holsten. Det kunne

have været rart med en samlet analyse af det dilemma, som kongen var fanget i, for der er mange ender at holde fast i, og forskellige analyser af dette problem dukker op hen ad vejen. At Frederik d. 6. med de røde fjer strammede enevælden til et egentligt militærdiktatur, kunne godt have været tydeligt pointeret. Alt dette hænger sammen med, at værket er strengt kronologisk opbygget, og kronologien er selvfølgelig historikerens varemærke, men små opsamlende analyser omkring hovedproblemer ville have været rart. Perioden 1812 – 13 var krisetid i Norge, og forfatterne pointerer, at der naturligvis var en hvis skepsis mod den danske regering i Norge, men som hovedregel henvendte bønderne sig til regeringen for at få hjælp og ikke mod regeringen. Christian Frederiks (senere Christian d. 8) rolle analyseres grundigt, og historikere har været inde på et muligt dobbeltspil, hvor Frederik d. 6., hvis Norge blev afstået, skulle have opfordret Christian Frederik til at erklære Norge uafhængigt. Men intet tyder på dette. Det fremhæves som et paradoks, at en dybt konservativ enevældig regering banede vej for en norsk grundlov, som senere i store træk blev accepteret af Sverige, da unionen blev endelig indgået. Mange norske embedsmænd f.eks. officerer i hær og flåde kom i et dilemma: Skulle de være norske eller danske? De kendte norske officerer Olaf Rye, Schleppegrell og Helgesen er sådanne eksempler. De valgte at rejse til Danmark og blev danske helte under Treårskrigen. Afslutningsvis bliver Wienerkongressen taget under behandling, hvor Frederik d. 6. blev forpligtet til at give Holsten en stænderforsamling. I sidste afsnit tages forskningen op bl.a. om befolkningens opfattelse af Frederik d. 6, hvor der stadig er dunkle punkter. For det danske borgerskab blev adskillelsen en ond drøm, og "Tabet af Norge" blev behandlet i prosa og poesi. Norske forfattere udgav deres værker i Danmark indtil et stykke ind i 1900-tallet, så de kulturelle bånd var ikke lige til at klippe over.

Noterne og litteraturlisten bagerst er forbilledlig

grundige. Registret er et kombineret person – og stedsregister, og et emneregister savnes. Som jeg plejer at skrive: Hvis der endnu findes et bibliotek, bør den naturligvis stå dér. I dette år må det i øvrigt være en drøm undervisningsmæssigt at bygge et forløb op om Danmarks nederlag og deroute fra Østersømagt til småstat. Og denne bog er et godt fundament for underviseren.

Christian Bo Bojesen

Kampen om Slesvig

JOHAN PETER NOACK:
"Da Danmark blev Danmark. Fortællinger af forhistorien til 1864".
Gyldendal 2014, 356 sider, vejl. pris 349,95 kr.

Allerede ved første øjekast skiller denne bog sig ud fra hovedparten af de fagbøger der udgives i dag: der er ingen billeder, ingen tabeller, ingen grafer. 350 siders ren tekst. Der er heller ingen noter, men på de to sidste sider nævnes de vigtigste af de bøger, Noack har brugt, to eller tre for hver af bogens i alt fem dele. Begrundelsen for dette er at "kyndige læsere" (s. 13) selv kan gå videre med de værker der er henvist til. Der er heller intet register, og det er en stor mangel. Personer som f.eks. Madvig eller Orla Lehmann optræder jævnligt i hele bogen, men man kan ikke skaffe sig et overblik over deres virke. I forordet gør Noack meget ud af, at vi er blevet oplasket med en forkert opfattelse af årsagerne til krigen i 1864, nemlig at de nationalliberale politikere var naive. Groft sagt: de overvurderede Danmarks militære styrke, og de havde alt for lille viden om hvad der foregik i Europa. I forordet skriver Noack, at mange historikere allerede i et par generationer har vidst, at sådan forholdt det sig ikke, men det er ikke slået igennem i histo-

rieskrivningen. Som han bemærker s. 12: "Der mangler da en forholdsvis kortfattet bog, som lader handlingsmønstre op til 1864 optræde på deres egen baggrund. I flere årtier har jeg ventet på, at kendere af perioden skrev den. Da det ikke er sket, besluttede jeg at gøre et forsøg. Her er resultatet". – Når han taler om flere årtier, tænker han på Niels Neergaards store værk *Under Juni-grundloven*, men dets 3000 sider er der vist ikke mange nulevende der har læst.

Noack begynder i 1814 ved Napoleonskrigenes afslutning. Første del drejer sig især om Danmarks internationale position, forholdet til de tyske stater, stænderforsamlingerne, de opblomstrende nationale modsætninger. Anden del hedder Den tyske revolution. Den handler om Treårskrigen og begynder med de tyske omvæltninger i 1848, reaktionen herpå i Holsten og i København. Den danske konge var jo hertug i Holsten, og dette område ville naturligvis med i den samlede tyske stat der nu tegnede sig. Hvad skulle den danske konge gøre i den situation? Han kunne prøve at holde fast i alle sine besiddelser (helstatspolitikken) eller han kunne give slip på Holsten og knytte Slesvig tættere til Danmark (Ejderpolitikken). Problemet var at Holsten og Slesvig hørte tæt sammen og at befolkningen i den sydlige del af Slesvig var tysktalende og tysksindet. Som bekendt udbrød der oprør i Slesvig-Holsten, og Noack giver grundige referater af statsrådets møder og dets overvejelser over de mæglingforslag som England og Rusland stod bag. Faktisk var en deling af Slesvig inde i billedet, og Noack gør grundigt rede for, hvorfor det ikke blev til noget. Det er den almindelige opfattelse at det var de nationalliberale, der stod fast på Ejderpolitikken, men Noacks gennemgang af kilderne viser, at det var kongen og hans konservative embedsmænd (der var de dominerende i krigsårenes regeringer) der holdt fast i Ejderpolitikken, mens de nationalliberale ønskede en deling, så man gav slip på Holsten og den sydlige del af Slesvig. Senere blev de nationalliberale så tilhængere af Ejderpolitik-

ken, især på grund af pres fra den danske opinion. I øvrigt lægger han ikke særlig stor vægt på de danske militære sejre ved Fredericia og Isted. Det var først og fremmest udviklingen i Europa der tvang slesvig-holstenerne til at give op.

I tredje del går han videre med forholdene efter krigen. Han veksler hele tiden mellem den danske regerings overvejelser og forholdene i Europa, især Tyskland. Problemet var at få skabt en fælles forfatning for hele kongeriget. Holsten var en del af det tyske forbund, og derfor blandede Østrig og Preussen sig. Nord for Kongeåen ville man ikke opgive den frie forfatning fra 1849. Og i Slesvig og Holsten så de ledende kredse (den holstenske adel) med afsky på det danske demokrati. De blev støttet af regeringerne i St. Petersborg, Wien og Berlin. Da man i midten af 1850'erne endelig fik skabt en fælles forfatning, blev den forkastet både af holstenerne og i de europæiske hovedstæder. Noack gør grundigt rede for de mange komplicerede forhandlinger forud for skabelsen af denne forfatning.

I fjerde del går han videre med tiden frem til 1863. Tydeligt nok var de danske politikere hverken naive eller uvidende. De var godt klar over at Danmark var et svagt lille land, og de var hele tiden opmærksomme på hvad der skete i europæisk politik. De var jo i den utålelige situation at de tyske stater kunne blande sig i Danmarks indre forhold, fordi Holsten var en del af det tyske forbund. Derfor endte det også med at de ville skabe en løsere forbindelse til Holsten, hvilket Wien og Berlin var imod. Der var en voldsom anti-dansk opinion i de tyske stater, og samtidig fik Danmark ingen støtte fra de øvrige stormagter.

I femte del beskrives så udviklingen i de sidste par år inden krigen samt krigen og fredsslutningen 1864. Danmark var isoleret, regeringen blev presset fra den ene side af den hjemlige opinion, fra den anden side af de tyske stormagter. Den eneste løsning var at lade krigen komme og så håbe på det bedste. Også under forhandlingerne i London i 1864 stod Danmark isoleret. Tanken

om en deling af Slesvig var igen fremme, men den blev blokeret, dels af kongen og de konservative, der stadig håbede på helstaten, dels af de nationalliberale, der af hensyn til den offentlige mening i Danmark ikke turde gå ind på den løsning.

Hvem var så skyld i nederlaget efter Noacks mening? Han opererer ikke med helte og skurke, selv om han undervejs ofte kommer med barske kommentarer. Sagen var at de danske politikere var i en håbløs situation. Danmark var en multinational stat i en tid hvor nationalismen vandt frem og krævede nationalstater. Noack opererer med personer og grupper i Danmark og i udlandet, der hver især fulgte deres egne interesser, og som anbragte den danske regering i en skruestik.

Det er nærliggende at sammenligne Noacks bog med *Den tomme stat* af Hans Vammen fra 2011. Jeg vil ikke kaste mig ud i en nærmere analyse. Dog har jeg noteret mig at Noack flere steder skriver om "manglen på ledelse, overblik og vilje" (første gang s. 125). Men de er ikke enige om årsagen. Ifølge Noack var problemet indre uenigheder i regeringen samt mellem regering og konge. Så sent som under forhandlingerne i 1864 kunne der ikke sendes klare instrukser til delegationen i London på grund af uenighed mellem kongen og regeringen. Og de er helt uenige om det centrale: synet på de nationalliberale. Vammen skriver om deres "fantasipolitik". Noack mener at de af en række omstændigheder blev tvunget til at føre deres politik, selv om de så i øjnene at det ville føre til en katastrofe.

Noack gør sig fortjent på flere måder. For det første hans grundige gennemgang af de danske politikeres forhandlinger og overvejelser. For det andet hans inddragelse af den europæiske sammenhæng. Han gør meget ud af Det tyske Forbund med hovedsæde i Frankfurt og de to rivaliserende stormagter Østrig og Preussen. Han gør mindre ud af Rusland, Frankrig og England, men Ruslands svækkelse efter Krimkrigen viste sig at være fatal for Danmark. For det tredje er han ikke personfikseret. Der står ikke noget om

politikernes privatliv, og der er ingen anekdoter om grevinde Danner.

Forfatteren skriver i et tungt, lidt akademisk sprog. Det er også farvet af sproget i hans hovedkilde, nemlig statsrådets forhandlinger. Man skal hele tiden holde ørerne stive, for han bringer grundige referater af politikernes udtalelser i de forskellige debatter, og derefter kommer han ofte med sine egne kommentarer. Man skal være meget opmærksom for at se hvad der er hvad, men faktisk er det klart nok.

Det er tydeligt at Noack ikke forestiller sig at han har skrevet en bog der bliver folkelæsning. Han håber nok snarere på at det syn på baggrunden for den anden slesvigske krig, som han fremlægger i bogen, skal finde vej til fremtidige danmarkshistoriske fremstillinger og til skolebøger. Jeg kan håbe at det vil ske. Jeg kan anbefale at man begynder med at læse det sidste kapitel på 8 sider, hvor han sammenfatter resultatet af sine analyser.

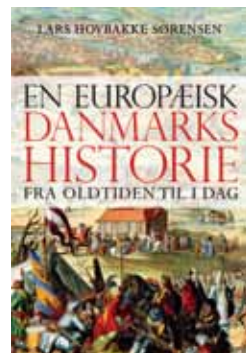
Jørgen Krøigård

Danmarkshistorie

LARS HOVBAKKE

SØRENSEN: "*En europæisk Danmarkshistorie – fra oldtiden til i dag*".

Gyldendal 2014. 672 sider, 399,95 kr.

Da Lars Hovbakke Sørensens "*En europæisk Danmarkshistorie*"

kom på markedet, lykkedes det forfatteren at få den omtalt både i radio og tv nyhederne. Bogen blev introduceret som det første forsøg på at se danmarkshistorien som tæt forbundet med europæisk historie. Der var nok en og anden historiker, der ville mene, at det synspunkt ikke var nyt; og retfærdigvis understregede forfatteren også dette i de interviews, som fulgte introduk-

tionen op. Men at se sammenhængen mellem udviklingen i Danmark og Europa så konsekvent og insisterende var ny. Og for den folkelige historieopfattelse var synspunktet nok også nyt, hvilket gav bogens introduktion den brede nyhedsværdi, som det kun sjældent lykkes for en historiker. Tom Buck- Swientys "*Dommedag Als*", der blev forsidehistorie i Jyllands-Posten, er en anden undtagelse.

Hovbakkens bog vil næppe blive læst af mange i sammenhæng, men den er et værdifuldt bidrag til forståelsen af mange elementer i dansk historie. Mange enkeltafsnit vil egne sig fortrinligt til perspektivering i undervisning og til eksamensbrug. Og Lars Hovbakkens synsvinkel er *konsekvent*. Allerede i gennemgangen af jægertiden i dansk oldtid understreges sammenhængen med den øvrige europæiske kultur flere gange: "*Denne eksport af kultur ... er en anden og vigtig årsag til, datidens mennesker i Danmark må betegnes som en del af en fælles nordeuropæisk og europæisk kulturkreds*" (s. 42), og det fortsætter i hele afsnittet. Umiddelbart synes jeg, at oldtiden fylder lige rigeligt (140 sider), da mange af forfatterens forsøg på at forbinde europæisk historie med den danske oldtidshistorie kan virke lidt spekulative - omend interessante. Er det fx realistisk at trække en direkte forbindelse mellem mykensk kultur og nordens oldtid? (s. 98)

Da bogen når frem til vikingetid og tidlig middelalder er kildegrundlaget langt bedre, og Hovbakkens paralleller mellem dansk og europæisk politik langt mere værdifulde. Han påviser, hvordan de danske kongers politik, specielt efter Wilhelm Erobrerens ankomst til England i 1066, er tæt forbundet især med det tyske område og de magtkampe, som foregik der. Der bliver generelt fokuseret meget på forbindelserne mellem de danske fyrster, den katolske kirke og de tyske fyrster. Forfatteren får overbevisende påvist sammenhængene mellem tysk politik og dansk. De mange navne kan gøre det svært at følge med. Det betyder, at selvom værket er tilrettelagt som

en bred danmarkshistorie, vil læserens udbytte forøges, hvis der er en vis grundviden om dansk og europæisk historie. Den konsekvente fastholden i det internationale perspektiv er spændende, og forfatteren viser et imponerende overblik over dansk og europæisk historie.

Ambitionen er helt tydeligt, at Hovbakkens bog skal være en "rigtig" danmarkshistorie med den europæiske synsvinkel, og det er svært at skrive en fyldestgørende historie selv på 640 sider. Beskrivelsen af de fyrstelige aktører i europæisk historie fylder meget, men der bliver også plads til kulturhistorie og økonomisk historie. Det kan nogle steder være svært helt at forstå prioriteringen af denne stoftype. Enkelte steder kunne den europæiske synsvinkel forstærkes. Den bliver nævnt, når landboreformerne beskrives, men kunne have haft større vægt. Jeg savner også europæiske paralleller til indholdet i Erik 5. Glipping's håndfæstning, som jeg ser som en dansk "Magna Carta".

Der er afsat 100 sider til det 20. århundrede. Det er en næsten umulig opgave at beskrive den periodes danske historie i international belysning på så få sider, da internationaliseringen netop i det 20. århundrede har været så omfattende. Det gode overblik fastholdes, og Hovbakkens omfattende viden, ikke mindst om nordiske forhold, som han har skrevet om tidligere, kommer frem. Måske var det en idé at skrive et helt værk om Danmark i det 20. århundrede netop med den europæiske synsvinkel!

Enhver historiker vil i en danmarkshistorie af dette omfang savne detaljer. Jeg har nævnt enkelte, men jeg har i min læsning forsøgt at hæfte mig mere ved de nye vinkler, jeg har fundet. Som eksempel vil jeg nævne en fin påvisning af forskellen i holdningerne til nationalstatens rolle mellem de nordiske lande og initiativlandene til Kul og Stålungionen og det senere EU med baggrund i landenes forskellige oplevelse af Mellemligstid og 2. Verdenskrig (s. 572).

I en "hel" dansk historie på så relativt få sider vil

der kunne påvises mangler, og nogle prioriteringer kan undre. Men ser man på opgavens omfang, finder jeg, at bogen er et godt og vægtigt indlæg i forståelsen af dansk historie. Forfatteren skal roses for sin insistens på at nyfortolke og fastholde den europæiske synsvinkel på dansk historie. Det træder særlig tydeligt frem i analysen af de to store tragedier i dansk historie: Karl Gustav - krigene i 1658-1660 og 1864. Ikke mindst her vises i hvor høj grad dansk politik og historie netop ikke skal ses som en isoleret størrelse, men som en del af en europæisk politisk virkelighed. Alene den pointe gør bogen værdifuld både som et element i historieundervisningen, men så sandelig også som bidrag til den almindelige folkelige forståelse af Danmarks historie.

Johannes Lebech

Krigen 1914-18

HENRIK JENSEN: *"Krigen 1914-1918 - og hvordan den forandrede verden"*. Kristeligt Dagblads Forlag 2014. 284 sider, ill., 250 kr.

Henrik Jensen har i bølgen af bøger, der markerer "jubilæet" for 1. Verdenskrigs udbrud, præsteret en velskrevet, klassisk opbygget skildring af tiden før, under, og efter katastrofen. Kunsten i en fremstilling som denne må være begrænsningen, fordi det er en åbenlys faldgrube at fortabe sig i detaljen, såvel som mængden af materiale i sagens natur er næsten ubegrænset. Vanskeligheden er også at balancere mellem krigens parter og at opnå en eller anden form for objektivitet i valget af kilder, så krigen belyses fra begge sider af skyttegravene. Det er nok her Henrik Jensens bog har sin grænse, bogstaveligt talt. Det er primært fra englænderne og tyskernes side krigen ses. Østfronten er et appendix, franskmændene får ikke meget taletid,

amerikanerne kommer lidt sent med deres materielle overlegenhed og Osmannerrigets sammenbrud er ude af syne. Civilbefolkninger, der som den belgiske så deres hjemstavn blive smadret uden ophør, er tavse.

Men begrænsningens kunst er den vanskeligste. Med sine øjne på England og Tyskland leverer Henrik Jensen et fremragende overblik over krigen. Nedsmeltningen af det lammede diplomati, der uden skam føjede sig for en folkestemning, der ikke anede hvilket helvede, der brød løs. Vanvid og dehumanisering i skyttegravene. Ni millioner helt døde, unge mænd, og så de andre, halvt i live, med fysiske skader og nedbrudte sjæle. Henrik Jensen gør læseren klogere på systemernes mangel på viden om og forståelse for granatchok. Bare ordet over for vore dages distancerede anvendelse af forkortelser som PTSD. Den stumme soldat hvis manglende evne til at tale løstes med stigende doser af elektrochok, indtil tavsheden blev brudt af et skrig i smerte.

Og eftertidens myte om den fortabte generation over for den overlevende frontsoldat, der havde kæmpet sig ud på den anden side af Helvede, hvor krigens lidelser kunne æstetiseres. Sammensmeltning af menneske og materiel, at være på den rigtige side af den teknologiske massedøds sublimering. Henrik Jensen sammenfatter det: En ny kollaps.

Krigen efterlod sig dybe spor. Ikke kun hos krigens forfattere som Jünger og Remarque, men også hos krigsveteranerne, Hammett og Chandler, hvis ensomme detektiver overlevede i skyggen af den krig. Og da Jon Houston i 1942 filmatiserede "The Maltese Falcon", var det med en ny verdenskrig som baggrund, dystert og mørkt. Det er også en eftertid, hvor masserne kommer til at spille en afgørende rolle i tiden efter den store katastrofe, hvor de fortrænger de intellektuelle og kunstnerne, der i tiden indtil da havde siddet øverst i pyramiden. Sådant var det ikke længere, og intelligentsiaen gled i mange lande med masserne ud på de politiske yderfløje. Det er en vigtig

vinkel, forfatteren lægger på krigens betydning. Og de, der blev tilbage, uden at flyde med, gik imod trange tider for den åndelige frihed. Stefan Zweig, der i 1914 havde spået humanismens sammenbrud og sidenhen i flere etaper havde måttet flygte fra både hjemland og asyl, fik nok i 1942 og tog sit eget liv i Brasilien. Han havde mistet ethvert håb - som mange andre. "Verden var blevet en anden planet", som Jensen citerer Weber.

Hans-Henrik Christensen

Da skolen blev sat i system

ANNE KATRINE GJERLØFF & ANETTE FAYE JACOBSEN: "Da skolen blev sat i system". Bind 3 i Charlotte Appel og Ning de

Coninck-Smith (red.): Dansk skolehistorie. "Hverdag, vilkår og visioner". Aarhus Universitetsforlag 2014. Illustreret, 448 sider. 400 kr.

Endnu et bind i Aarhus Universitetsforlags fortrinlige kulturhistoriske værk i 5 bind om dansk skolehistorie fra senmiddelalderen og frem til 2014 er nu udkommet. Man er nu nået til bind 3 omhandlende perioden fra 1850 til 1920, hvilket vil sige anmelderens og en del andres bedste forældres og oldeforældres skoletid.

Det foreliggende, videnskabeligt gennearbejdede, spændende og velskrevne, alment forståelige stykke forskningsformidling beretter om en periode præget af opgør med det fra enevælden overleverede standssamfunds skole til fordel for en mere demokratisk, ligartet og mere centralt styret 'folkeskole', samtidig med at især Venstrefolk i Rigsdagen og andre steder dog ønskede mere lokal indflydelse på skolens forhold til ikke mindst sogneråd, lærere og forældre. Der fortæles endvidere blandt meget andet om forbedret læreruddannelse i perioden, om lærerindernes

hastigt forøgede antal og indflydelse og ydermere om skolen som springbræt for kvindernes indflydelse i samfundet generelt.

Vi befinder os i bogen i 'Det moderne gennembruds' tid, hvor man satte problemer under debat, således også med hensyn til korporlig straf af skoleelever; det hedder derom:

"De nypædagogiske ideer delte vandene, især når det handlede om afskaffelse af fysisk straf. Tilhængerne hørte som oftest hjemme i de private skoler, mens skeptikere var at finde blandt lærerne i de offentlige skoler".

Lærerne på de private skoler var vel ikke nødvendigvis mere progressive end kollegerne på de offentlige, men de sidste så det utvivlsomt som en nødvendighed at bruge 'slående argumenter' over for forhærdede små, socialt belastede sjæle, som fortrinsvis frekventerede de offentlige skoler. Debat var der også om kirkens indflydelse på skolens forhold. Den havde på alle felter, også hvad angår undervisningens indhold, været enorm indtil periodens begyndelse, og den forsvandt ikke lige straks, ja varede ved også ud over den i bogen behandlede periode; men dels omformedes den fra en rationalistisk, yderlig, udenadslærebetonet til en mere inderligt følt og Bibelhistorieformidlet, fortællingsformidlet, men dog stadig forkyndende, især grundtvig-koldsk, men også indremissionsk kristendom, og dels blev den trods alt mindre og mere af oplysende karakter i periodens løb, men altså uden at forsvinde.

Perioden var også, særligt efter den tabte krig i 1864, der samtidig førte til en mere etnisk ensartet dansk befolkning i kongeriget, præget af en forøget nationalromantisk betoning – der dog ikke blot set i et europæisk perspektiv var enestående dansk, men som var virksom på hele kontinentet – af det nationale, af fædreland, sprog og (Danmarks)historie. Bogen resumerer væsentlige dele af sin fremstilling således:

"På trods af de fælles, overordnede rammer var børns skolegang omkring 1920 stadig meget forskellig. Det skyldtes, at skellene mellem land og

by, mellem rige og fattige, drenge og piger levede videre, og at det nye demokrati cementerede skolesystemets lokale og forskelligartede karakter. Sogneråd og kommunalbestyrelse fik nemlig mere end et ord at skulle have sagt, når lovgivningen skulle rullens ud. Som noget nyt opnåede alle forældre ret til selv at sørge for deres børns undervisning, og ved periodens slutning kunne deres utilfredshed med en lærer føre til afskedigelse.

I løbet af perioden havde grundskolen udviklet sig til et centralt mødested for en række reformkræfter. Det var et sammenløb af såvel nye nationalt-religiøse som politiske og pædagogisk-videnskabelige strømninger, der lagde grunden til, at udtrykket 'barnets århundrede' vandt genklang. Grundtvig-koldske skolefolk virkede for en undervisning, der appellerede til elevernes fantasi, samtidig med at såvel bonde- som arbejderbevægelse ønskede en udjævning af de gamle skel i skolen. Og på samme tid arbejdede internationalt orienterede nypædagoger for en udbygning af skolehygiejne og -filantropi.

De mange bevægelser og bestræbelser på at sætte skolen i system vidnede om betydelige forandringer, selvom der i høj grad også var kontinuitet. Skolen spillede ved periodens slutning en anden og større rolle end ved dens begyndelse. Det hang sammen med skolevæsenets markante vækst rent kvantitativt. Men det skyldtes også, at skolen havde opnået en position som en af nationalstatens og det nye demokratis bærende søjler; som det sted, hvor eleverne skulle dannes til ét folk med fælles kærlighed til Gud, konge og fædreland. Forudsætningen herfor var, at skolen havde vundet kampen om børnenes tid. Selvom det store flertal af drenge og piger fortsat måtte arbejde, enten ude eller i hjemmet, var der blevet skabt en begyndende enighed om, at skolegang var barnets vigtigste beskæftigelse.

Til sidst nogle bemærkninger om et par mere forundringsvækkende ting fra bogen.

Man kan nemlig for det første undre sig over, at socialdarwinismen i bogen nævnes som en

inspirationskilde for mange fremskridtsvenlige tiltag i skolen omkring år 1900, al den stund denne retning ofte forbindes med alles kamp mod alle i samfundet, med den stærkeres ret og den svageres undergang. Det hænger imidlertid sammen med, at den danske nationalstat dengang betragtedes som en helhed, en organisme, et samfundslegeme, som konkurrerede med andre stater, og som derfor måtte styrkes, også uddannelsesmæssigt. Dette kom også de socialt dårligst stillede individer til gode, der uddannelsesmæssigt styrket i højere grad mentes at kunne gøre gavn for landet i den internationale konkurrencekamp. Noget, der kunne ligne en sælsom interferens mellem en vis, seksualforskrækket kirkelig opfattelse og naturvidenskab, var datidens syn på 'selvbesmittelse', masturbation:

”Det var en udbredt forestilling, at kønsorganerne kunne blive ødelagt ved for hyppig brug. Da der ydermere fandtes en opfattelse af, at 'slægtens sundhed er afhængig af disse organers sundhed', så var onani ikke kun farligt for det enkelte menneske, men for folkesundheden. Onani sås af børnevenner, læger og lærere som en farlig og dårlig vane på linje med druk og kriminalitet – noget som børn også skulle holde sig borte fra og, i værste fald, reddes ud af, før det var for sent. Midlerne mod onani var der enighed om: Barnets interesser og kropslige uro skulle finde et andet afløb, og fysisk udfoldelse som gymnastik, leg og gåture var det allerbedste”.

Blandt andet burde skoleborde i denne anledning være åbne fortil, ”så drengenes (dette mentes nemlig primært at angå drengene; pf) adfærd under bordet kunne observeres ...” Selv positivistisk, selvforstået ren, objektiv videnskab var altså øjensynlig ikke nødvendigvis fri for stærkt ideologisk, bornert indflydelse.

Poul Ferland

Indsigt i private forhold

MARIA RASMUSSEN:

"*Marias breve – brevsamling fra 1. verdenskrig*"

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune 2013. 181 sider, 150 kr.

At få lov at læse andre folks

breve kan være en kilde til indsigt og en måde at få stillet sin nysgerrighed på. *Marias breve* giver indsigt i hverdagsforhold under 1. Verdenskrig – lidt i hvert fald, men er også fyldt at ligegyldigheder – ikke for Maria og hendes mand, børn og familie – den gang.

Bogen starter med et forord og en indledning fyldt med grammatiske og sproglige fejl – irriterende, men nok til at leve med, hvis brevene efterfølgende foldede en interessant historie ud. Men det synes jeg ikke de gør, de er for private, og folder faktisk ikke rigtigt det levede liv ud.

Derefter følger vi Maria og hendes familie gennem udvalgte hverdage fra december 1915 til nytårsaften 1916. Hverdagsliv og nogle kærlige tanker mellem hustru og ægtemand. Det bedste man kan sige er, at her er et kildemateriale, der ikke er redigeret, og dermed kan det fx fortælle noget om kundskaber hos en kvinde i Sønderjylland.

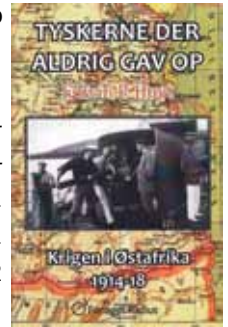
Lakmusprøven – at stoffet er interessant for et større publikum (end familien / nabolaget) – kan bogen ikke bestå. Det er begrænset hvor interessant *Marias skrivelser* er i dag. Brevene bærer for mig at se ikke noget væsentligt nyt med sig om 1. Verdenskrig – ud over lidt om et tilfældigt hverdagsliv.

Katrine Vinther Scheibel

"... tro til døden i kamp og under alle prøvelser"

EDWIN P. HOYT: "*Tyskerne der aldrig gav op. Krigen i Østafrika 1914-18*".

Oversat af Troels Thomsen. Forlaget Radius 2014. 222 sider, 199 kr. inkl. moms.

Den amerikanske forfatter Edwin P. Hoyt (1923-2005) udgav i løbet af fire årtier et par hundrede værker, hvoraf de fleste omhandler krigshistoriske emner. Dette værk udkom i 1968 og har før udgivelsen på dansk været udsat for oversættelsen Troels Thomsens kritiske gennemgang og korrektioner. *Krigen i Det indiske Ocean i 1914* og i og omkring Tysk Østafrika følges gennem beretningen om SMS *Königsberg*, om kaptajnens og besætningens - og kanonernes - skæbner.

Königsberg løb af stabelen i 1905 som det første skib af fire af *Königsberg*-klassen. Det var en såkaldt lille krydser med et displacement på under 5.500 t. Hovedbestykningen var ti 105 mm kanoner samt to 45 cm torpedorør. Kaptajn var fra 1. april 1914, Fregattenkapitän, senere Kapitän zur See, Max Loeff (1874-1954). Han udtrådte af Tysklands decimerede flåde i 1922 med rang af Vizeadmiral og blev siden forfatter til en række værker om sine oplevelser i Afrika. Besætningen på *Königsberg* talte 320 mand. De små krydsere skulle f.eks. anvendes til opklaring og til handelskrig, men efter en kortvarig succes umiddelbart efter krigsudbruddet i 1914 blev de enheder, som opererede på verdenshavene, effektivt afskåret fra hjemlandets baser og nedkæmpet af Storbritanniens overlegne flådestyrker. *Königsberg* førte, i modsætning til f.eks. legendariske SMS *Emden*, handelskrig med et magert udbytte. Kun en enkelt britisk fragtbåd blev opbragt og senere sænket. Hun sænkede så den britiske krydser HMS *Pegasus* ved Zanzibar, men måtte derpå

søge tilflugt i floden Rufijis delta godt 100 km syd for Dar-es-Salaam i september 1914. Hendes position blev opdaget af Royal Navy, og 11. juli 1915 blev hun på Looffs ordre sprængt og sænket af sin besætning efter ti måneders belejring og heltemodigt, men udsigtsløst forsvar. Dagen efter lykkedes det besætningen at bjærge bl.a. de ti 105 mm kanoner, som transporteredes over land til Dar-es-Salaam, hvor de monteredes på lavetter og blev indsat som feltartilleri i de tyske kolonialtroppers kamp. De gik alle tabt eller måtte opgives under troppernes tilbagetog foran den britiske offensiv fra marts 1916. En af kanonerne blev i øvrigt senere opstillet i Fort Jesus i Mombasa sammen med en kanon fra *Pegasus*.

Loeff og de overlevende og kampduelige af besætningen fra *Königsberg* indrulleredes i Kaiserliche Schutztruppe für Deutsch-Ostafrika, som under kommando af den daværende oberstløjtnant Paul von Lettow-Vorbeck bekrigede de engelske, belgiske og senere også portugisiske tropper i og omkring Tysk Østafrika. Loeff ledte forsvaret af Dar-es-Salaam i 1917 og gerådede i britisk krigsfangenskab. Von Lettow-Vorbeck og hans nu stærkt underlegne Schutztruppe blev drevet ud i en udmarvende guerilla. Da nyheden om våbenstilstanden nåede frem 13. november 1918 var styrken reduceret til 155 europæere, deraf 30 officerer, 1.168 askarier og 3.000 indfødte bærere. Af besætningen fra *Königsberg* vendte kun femten tilbage til Tyskland i 1919; en anden af mine kilder anfører 32.

Den tyske krigsførelse i Det indiske Ocean og på det afrikanske kontinent opfattedes fra krigens begyndelse i London som et voldsomt slag mod britisk prestige såvel i Afrika som i Asien. Admiralitetet beordrede indsættelse af store flådestyrker, og alene bestræbelserne for at sænke *Königsberg* båndt adskillige britiske krigsskibe og lagde beslag på omfattende ressourcer. Således måtte to monitorer med den fornødne ringe dybdegang

og bestykket med 152 mm kanoner slæbes fra Middelhavet til Rufiji-deltaet, før det lykkedes at få neutraliseret *Königsberg*. Krigsførelsen til lands var umådeligt omkostningsfuld. Det var von Lettow-Vorbecks strategi fra sommeren 1915 at "*få sydafrikanerne sendt herop, og gerne så stor en styrke som muligt, for så bliver de ikke anvendt på andre og vigtigere slagmarker*" (s. 153). Han mente, da han efter krigens afslutning var undervejs hjem til Europa, at fjenden havde indsat 300.000 mand, af hvilke 60.000 var døde, sårede, savnede eller taget til fange, blandt dem 20.000 europæere og indere. Krigen skulle have kostet briterne 140.000 heste og muldyr. Hans styrker havde, hævdede han ved våbenstilstanden, "*en fornemmelse af, at de kunne have slået den britiske hær og holdt ud i det uendelige, mens de ventede på en tysk sejr i Europa*" (s. 214). Det er ord, som gav genlyd i det slagne Tyskland - og som ikke faldt på stengrund blandt Dolkestødslegendens proselytter. Loeff, von Lettow-Vorbeck og de overlevende fra *Königsberg* og Deutsch-Ostafrika Schutztruppe fik en storstilet heltemodtagelse lige fra Rotterdam til Brandenburger Tor.

Von Lettow-Vorbecks, og forfatterens, beundring for den tyske krigsindsats i Afrika fænger ikke. Blandt Verdenskrigens konfrontationer ude i kolonierne mellem de krigsførende parter var krigen i og omkring Tysk Østafrika langt den mest omfattende. Det gælder både antallet af indsatte allierede tropper, kamphandlingernes varighed og tabenes størrelse. Hertil kommer, at skønsmæssigt op mod en million af den civile befolkning blev dens ofre.

Ole Halding

Oversigt over øvrige anmeldelser:

Her bringes en oversigt over alle de anmeldelser der ikke blev plads til i selve bladet. Alle anmeldelserne kan ses på Noter hjemmeside: <http://www.emu.dk/modul/noter-historiel%C3%A6rforeningens-fagblad>

Lars Andersen: "Scavenius affæren. En historie om privatliv, politik og moral i 1800-tallets København". Aalborg Universitetsforlag

Danmark bliver Danmark. "Krig, damp og genier i 1800-tallet. 1800-1900". Aarhus Universitetsforlag

Johannes Møllehave: "Tilfældighed og skæbne. Fra statsbankerot til guldalder". Perioden 1813-24. Lindhardt og Ringhof

Bent Jensen: "Ulve, får og vogtere. Den kolde krig i Danmark 1945-1991". Gyldendal 2014

Slagmark 2013 nr. 67: "Ny idéhistorie". Aarhus Universitetsforlag 2013

Niels Ole Bunch Bertelsen: "Et barnemord i Thy – en kriminalhistorie fra 1700-tallet". Knakken 2013

Brian Patrick McGuire: "Det kristne Europas fødsel. Sankt Bonifacius". Alfa 2014

Merete Nielsen: "Til Guds ære. Calvins liv og virke". Illustreret. Forlaget Anis 2014

Kåre Lauring: "Slaverne dansede og holdt sig lystige - En fortælling om den danske slavehandel", Gyldendal 2014

Søren Nørby: "Narhvalen og Nordkaperen. De sidste danskbyggede ubåde". Statens Forsvarshistoriske Museum 2013

Jonas Langvad Nilsson: "Amerikanske portrætter. Rosenkilde og Bahnhof 2013

Anders Agner Pedersen: "Kennedys største taler. Fred til alle tider". Rosenkilde og Bahnhof

Bill O'Reilly og Martin Dugard: "Kennedy. Liv og Død i Det Hvide Hus". People's Press 2013

Per Jørgensen: "Fra borgerdyd til kompetenceudvikling. Idrætten i latin- og gymnasieskolen gennem 200 år". Syddansk Universitetsforlag 2014

Michael Brenner: "Jødernes historie". Ellekær 2013

Lena Mukhinas dagbog: "Dagbog fra blokaden af Leningrad, 22. maj 1941 – 25. maj 1942". Oversat fra russisk af Trine Søndergaard. Forord ved Leif Davidsen. Udg. af People's Press 2014

Andreas Skov: "Fyn i krig. Modstandskampen 1940-45. People's Press 2014

Walter Benjamin: "Det tyske sørgespils oprindelse". Museum Tusulanums Forlag 2014

Udviklingsprojekter og kurser 2014-2015

Hjemmeside: <http://www.emu.dk/modul/efteruddannelse-historie-stx-og-hf>

DATO	TITEL	STED	ARRANGØR
NATIONALE KURSER			
29/09 2014 (Fredericia) 2/10 2014 (København)	"Matematik og historie hånd i hånd i undervisningen" Konference om samarbejde mellem historie og matematik. SRP og toning i studieretninger	Fredericia København	Rasmus i samarbejde med LMFK
efterår 2014 AFLYST - DER ER PT IKKE EN FAGKONSULENT I HISTORIE	Faglige mål i spil/eksamen ved fagkonsulenten	Odense Katedralskole	David, Rasmus, Allan
21-22/10 2014	Barndom, familie og identitetsdannelse i historisk perspektiv	Hotel Plaza, Odense	Lars og David
19/11 2014	Første verdenskrig og globaliseringen for 100 år siden	Odense Katedralskole	Rasmus, Allan, Trine
REGIONALKURSER			
16/9 2014	Afrikas kompleksitet	Rødkilde Gymnasium	Heidi Funder
31/10 2014	Om kriser og undervisning i historie	Viborg Gymnasium	Henrik Damgaard Andersen
REJSEKURSER			
1-11/10 2014 AFLYST	Rejsekursus til Jordan/Israel/Palæstina AFLYST	Jordan/Israel/Palæstina	Jenny og Mikkel
Efterår 2015	Rejsekursus til Sydafrika	Sydafrika	Stine og Robert
Forår 2016	Rejsekursus til Pisa/Lübeck	Pisa/Lübeck	Burkhard og Kim Danielsen

UDVIKLINGSPROJEKTER			
2014	Første Verdenskrig og globaliseringen for 100 år siden	Se kursus ovenfor!	Rasmus, Allan, Trine
EUROCLIO			
20-26/4 2015	Euroclio's 22. årlige konference. "Roads To Democracy – How Can History Teachers Pave The Way? Democratization, Citizenship And Civil Society In Past, Present And Future"	Konventum, Helsingør	Stine, Rasmus, Jenny, David m.fl

Historielærerforeningens UDVALG m.v.

Formand: David

Kasserer / kontakt til Klaus: Rasmus + Lars

Fagligt forum: David

Regnskabsfører for kurser: Allan

Internationalt udvalg: Stine, Jenny, Robert

Historiekonkurrencen: Burkhard

Pædagogisk samarbejdsudvalg: David

Særligt ansvarlig for HF enkeltfag: Robert

Særligt ansvarlig for HF / KS: Robert + Jenny

Særligt ansvarlig for stx: David, Allan, Burkhard

Euroclio 2015 styregruppe: Rasmus, Jenny, David, Trine, Lars

Foreningen på Facebook og Twitter: Trine og Lars

Kontakt til EMU / Peder Wiben: David

Anmeldelser af bøger & video: Peder Wiben

Se Foreningen på: <http://www.emu.dk/modul/historiel%C3%A6rerforeningen-gymnasiet-og-hf>

HISTORIELÆRERFORENINGENS BESTYRELSE

Formand

David Kyng
Tordenskjoldsgade 106, st.,
8200 Århus N Tlf. 51 94 78 40
Mail: david@kyng.dk

Kasserer

Rasmus Thestrup Østergaard,
Norgesgade 1C, 2.th, 7000 Fredericia.
Tlf. 54 82 59 19
Mail: rasmus.t.oestergaard@fredericia-gym.dk

Stine Isaksen
Højtoftevej 1
8800 Viborg
Tlf. 51 89 52 70
Mail: si@vibkat.dk

Allan Ahle
Fasanlunden 33
8382 Hinnerup Tlf. 51 63 32 17
Mail: aa@odder-gym.dk

Robert McCluskey
Havrevænget 108
2980 Kokkedal
Tlf. 71 77 06 27
Mail: rmc@vucns.dk

Trine Finne Loo
Borgmester Jensens Allé 7, 4. th.
2100 København Ø Tlf: 51 96 78 89
Mail: tf@aurehoej.dk

Jenny Cecilia Strid
Longvej 6 b, Refsvindinge
5853 Ørbæk Tlf: 60 85 51 22
Mail: Jenny.strid@skolekom.dk

Lars Henriksen
Nørretoften 14, Lind,
7400 Herning
36 93 21 46
Mail: lh@herning-gym.dk

Burkhard Sievers
Esterhøjvej 20 c
4550 Asnæs Tlf. 30 42 25 69
Mail: burkhard.sievers1@skolekom.dk

Suppleant

Christian Vollmond
Egilsgade 41, 4. tv.
2300 København S Tlf. 26 25 01 05
Mail: cv@kvuc.dk

REGIONSSSEKRETÆRER

REGION NORDJYLLAND

Casper Døssing, Eventyrbakken 24
9240 Nibe Tlf: 30 25 84 84
Mail: cd@hasseris-gym.dk

Jacob Jepsen Pedersen, Nibevej 425
9240 Nibe
Tlf.: 21 72 96 74
Mail: ja@hasseris-gym.dk

REGION VESTJYLLAND

Henrik Damgaard Andersen, Gl. Møllevvej 15,
Ærtebølle, 9640 Farsø. Tlf. 98 63 60 88
Mail: ha@vghf.dk

Gerda Hattesen Petersen, A. Andersens Vej 1.B
8600 Silkeborg
Tlf: 22 77 27 20
Mail: ge@vghf.dk

REGION ØSTJYLLAND

Jakob Bang, Skejbytoften 149
8200 Aarhus N Tlf. 51 63 32 42
Mail: jb@odder-gym.dk

REGION SYDJYLLAND

Heidi Funder, Mølholm Landevej 57
7100 Vejle, Tlf. 60 20 75 41
Mail: fu@roedkilde-gym.dk

Carsten Lykke-Kjeldsen, Agnetevej 9,
7000 Fredericia Tlf: 75 93 08 39
Mail: cl@munkensdam.dk

REGION FYN

Poul Steiner Jensen, Margrethevej 8
5000 Odense C, Tlf.: 51 33 87 58
Mail: Poul.Steiner.Jensen1@skolekom.dk

REGION SJÆLLAND

Jacob Buhl Jensen, Refshalevej 47
4930 Maribo Tlf: 54 71 08 14
Mail: jb@maribo-gym.dk

REGION HOVEDSTADEN OG BORNHOLM

Birgitte Thomassen, Vodroffsvej 37, 3.tv.
1900 Frederiksberg C. Tlf. 33 23 90 65
Mail: birgitte.thomassen1@skolekom.dk

Rolf Mortensen, Vennemindevej 46, 4.th.,
2100 København Ø Tlf. 28 30 82 95
Mail: rm@eg-gym.dk

Fagkonsulent:

Ingen fagkonsulent udnævnt ved redaktionens slutning

Fagkonsulentens hjemmeside:

<http://www.emu.dk/modul/fagkonsulenten-historie-stx-og-hf>

Deadline for Noter 203 med tema om "1014" er 1. november 2014.

Redaktører af Noter 203 og modtagere af bidrag er:
Rasmus Thestrup Østergaard & Lars Henriksen

NOTER OM HISTORIE OG UNDERVISNING

NOTER udgives af Historielærerforeningen for
Gymnasiet og HF

Oplag: 1780

Tryk: TypoGraphic A/S

ISSN 0909-086X

Redaktører NOTER 202:

David Kyng & Stine Isaksen

Annoncepriser i NOTER:

1/1 side: 2.400 kr. ekskl. moms

1/2 side: 1.320 kr. ekskl. moms

1/4 side: 720 kr. ekskl. moms

Annoncer sendes til:

Ansvarshavende redaktør

Peder Wiben

Weysesgade 2

2100 København Ø

Tlf. 39 18 14 11 / 26 50 38 51

Mail: pederwiben@gmail.com

Noters hjemmeside:

[http://www.emu.dk/modul/noter-](http://www.emu.dk/modul/noter-historiel%C3%A6rrenerforeningens-fagblad)

[historiel%C3%A6rrenerforeningens-fagblad](http://www.emu.dk/modul/noter-historiel%C3%A6rrenerforeningens-fagblad)

Returadresse:

Klaus Bjerre

Norsgade 19

8000 Århus C

(Ved vedvarende adresseændring kontakt da Klaus
Bjerre på flg. mail: historielaerer@gmail.com)

HISTORIELÆRERFORENINGENS SEKRETARIAT

Indmeldelse i foreningen/abonnement på Noter

henvendelse til sekretariatet: v/ Klaus Bjerre

Norsgade 19, 8000 Aarhus C. Tlf. 86 19 48 70

Mail: historielaerer@gmail.com

Danske bank, reg.nr. 1551, kto. 0006004547

Priser for medlemskab og abonnement i 2014:

Fuldt medlemskab: 375 kr.

Fuldt medlemskab for samboende: 525 kr.

Medlemskab til reduceret pris: 225 kr.

Abonnement på NOTER uden medlemskab:

Danmark: 300 kr.

Udlandet: 300 kr. + porto